శంగా ధర్మీయము.

ఓమ్

పరబ్రహ్మణే నమః.

యాజుషాపస్తంబ శాఖీయానామ్ అత్యంతోపయుక్తమ్.
గర్భాధానాది స్మార్తకర్మ ప్రతిపాదకమ్.

పెంజర్లశింగయార్య విరచితమ్.

శింగాభట్టీయమ్.

ఇదమ్,
మచిలీపట్టణ నివాసినా చెల్లా నాగలింగశాస్త్రిపుత్రేణ

లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రిణా

నానాదేశ గ్రంథాన్ సంపుటీకృత్య
బ్రహ్మశ్రీ ఇంగువ వేంకటకృష్ణశాస్త్రిణా యథామతి
పరిశోధయిత్వా.

స్వకీయార్యానందముద్రాక్షరశాలాయాం
ముద్రయిత్వా ప్రకటీకృతమ్.

ప్రథమ ముద్రణమ్.
1926

[కాపీలు. ౫౦౦]

గ్రంథమూల్యం. రు. 0—12—0.

విషయసూచికా.

సం.	గ్రంథస్థ విషయములు.	పుట	సం.	గ్రంథస్థ విషయములు.	పుట
1	షోడశకర్మలు	1	25	సుముహూర్తవిధి	61
2	అగ్నిముఖవిధి	,,	26	అక్షతారోపణము	63
3	జయాదిహోమవిధి	8	27	హస్తగ్రహణము	64
4	గర్భాధానవిధి	11	28	రజోదర్శనవిషయము	65
5	పుంసవనవిధి	14	29	ప్రధానహోమము	,,
6	సీమంతోన్నయనవిధి	18	30	లాజహోమము	68
7	పాహిత్రియోదశహోమము	19	31	వివాహమధ్యంబున ఆపత్తు	70
8	అనుపనీతప్రాయశ్చిత్తము	21	32	అగ్నినాశనప్రాయశ్చిత్తం	71
9	జాతకర్మ	,,	33	పునస్సంధానము	73
10	నామకరణము	24	34	యద్భ్రదాదిహోమము	75
11	అన్నప్రాశనము	25	35	ప్రవేశహోమము	76
12	అంకురారోపణమ్	,,	36	ఆగ్నేయస్థాలీపాకము	77
13	చౌలము	29	37	ఔపాసనము	80
14	ఉపనయనము	31	38	అన్వారంభణీయము	82
15	పాలాశహోమము	43	39	అన్వాధానము	83
16	శ్రావణీహోమము	45	40	ప్రతిపద్ధోమము	,,
17	స్నాతకము	49	41	పౌర్ణమాసీనిర్ణయము	84
18	తూష్ణీంసమావర్తనము	53	42	అమావాస్యానిర్ణయము	85
19	అష్టవిధవివాహములు	,,	43	అగ్నిహోత్రికవిధి	,,
20	వివాహప్రయోగవిధి	55	44	బ్రిభ్రష్టేష్టి	86
21	కన్యాదాతా	57	45	శేషహోమము	88
22	మధుపర్కప్రయోగము	,,	46	హృదయసంసర్గహోమం	90
23	మధుపర్కకాలకారికలు	59	47	వైశ్వదేవము	91
24	కన్యాదానము	60	48	పితృయజ్ఞము	94

గ్రంథస్థ విషయములు సమాప్తము.

పీఠిక.

శ్రీమదఖండ జగదండ ప్రభుండగు శ్రీవిష్ణుమూర్తి జగంబుసృజించుటకు సఙ్కల్పించుకొని తత్ప్రవర్తనంబునకు మూలాధారంబుగఁ బ్రప్రథమమున స్వనిశ్వాసరూపంబులగు వేదములను తదంగములగు శిక్ష, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, కల్పములును వెలిపుచ్చెను. భగవత్సంకల్పమాత్రమున నుద్భవించిన జగత్తునందాచార వ్యవహారప్రాయశ్చిత్త ధర్మములు నిస్సందేహముగఁ దెలియుటకై మను-వసిష్ఠ- యాజ్ఞవల్క్య- కణ్వ- కాత్యాయన- పరాశర- వ్యాసాదులుపై నుదహరించిన వేదవేదాంగముల ననుసరించి యష్టాదశస్మృతులను, తత్సంఖ్యాకంబులగు నుపస్మృతుల నున్నురచించిరి. ఆపస్తంబ బోధాయన- కాత్యాయనాదులు ఏతదర్థబోధకములైన సూత్రములను గల్పించిరి. వేదవ్యాసులు పైచెప్పినవాని యర్థములను బహూకరించి లోకులకు ధర్మాధర్మ విధివిధేయాదులు సులభముగఁ దెలియునటుల నష్టాదశ పురాణములును, తత్సంఖ్యాకంబులగు నుపపురాణములును పంచమవేదంబనియును, ఇతిహాసంబనియు, బొగడ్తగనిన భారతంబును రచియించిరి. ఇటుల నుద్భవించిన వేదవేదాంగశ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసంబులు శబ్దస్వరూపలుగ నుండుటవలన నట్టిశబ్దలక్షణములను దెలిసికొనుటకై వేదాంగము నుద్భవింపఁజేసిన వ్యాకరణ శాస్త్రము చక్కగ గురువువద్ద నభ్యసించి పిమ్మట ప్రయోగ గ్రంథములను వారివారిబుద్ధి కుశలత చొప్పున సూత్రమార్గము ననుసరించి కొందఱును ఆసూత్రప్రయోగములు దురవగాహంబని యాజ్ఞికులకు సులభ మార్గముగా బోధపడుటకై భట్టీయ మార్గము ననుసరించి మఱికొందరును పంచదశ కర్మలు రచించిరి. మనపూర్వులు ఆగ్రంథములను సంపాదించి పఠించి వారివారి శిష్యుల కుపదేశించుచూవచ్చిరి. పిమ్మట రానురాను కలి మహాత్మ్యముచే ఆగ్రంథములు విచ్ఛిన్నములై పోవుచుండెను. పిమ్మట సప్రమాణముగానుండిన శింగాభట్టీయమును ముద్రించుండని నామిత్రులు బహుమంది నాకుఁ దెలియపఱచియుండిరి. ప్రథమములో మాతృక కొఱకై యత్నించుచుండగ శ్రీ కూర్మమునుంచి బ్రహ్మశ్రీ

భమిడిపాటి వేంకటనారాయణ శర్మగారు లోకోపకార స్వభావముగల వారగుటచే వారివద్దనుండు తాళపత్రగ్రంథము నాకంపిరి. పిమ్మట యీ గ్రంథము బ్రహ్మశ్రీ ఇంగువ వేంకటకృష్ణశాస్త్రిగారిచే అనేక తాళపత్రగ్రంథ సాహాయ్యముచేతఁ బరిశోధింపఁజేసి స్వకీయ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రించి ప్రకటించితిని. నాకు దొరికినంత వఱకు విషయములన్నియును గ్రంథమునందు చేర్పఁబడినవి. గ్రంథకర్తగారు వ్రాసిన విషయములింకను నుండుననికొందరభిప్రాయము ఈగ్రంథమును చూచినపుణ్యాత్ములందఱును యిందుచేర్చవలసినముఖ్యవిషయములుతమకు గోచరమైన యెడల వానిని సంపూర్ణముగా వ్రాసి నాకంపిన పక్షమందు రాబోవు రెండవకూర్పునందు చేర్చుదును. ఈకూర్పునందు 48 సద్విషయములతో ముగింపఁబడియున్నవి. యాజ్ఞికులకు సులభోపాయముగఁ దెలిసికొనుటకు నీగ్రంథము మిగుల అత్యావశ్యకము. ప్రమాద వశంబున కొన్ని స్ఖాలిత్యములు నిలచియుండవచ్చును. అవి విశదముగా వ్రాసి నాకుదయచేయగలందులకుగాను బుధోత్తములను బ్రార్థించెదను.

దరఖాస్తుదారులకందరు ఆలస్యమునకు క్షమింతురుగాత.

కలయువారు:—

ఆర్యానందప్రెస్ మచిలీపట్టణమునకు వ్రాయగలరు. ప్రతి 1 కి 0—12—0 పోస్టుశెలవులు 0—4—0 మొత్తము రు 1—0—0 మాత్రమేను మాకేట్లాగు గ్రంథముతో పంపుదుము.

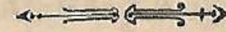
బందరు,
బచ్చుపేట.

ఇట్లు,
చెల్లా లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రి.

ఓమ్ పరబ్రహ్మణేనమః.

శింగాభట్టీయమ్.

హరిః ఓమ్॥ శ్లో॥ మహాదేవమహంవందే గురుతాతమహర్నిశం। సహాయంమహతాంశశ్వ దహార్యదుహితుఃపతిమ్ ॥ మహాగణపతింవందే గుహాగ్రజ మజార్చితం । అహార్యతనయానందం సహాయ మసకృత్స్నతామ్॥ పెంజర్లశింగయార్యాణాంసుతశ్శింగయకోవిదః। ప్రయోగపద్ధతిం ప్రాహాముంత్రిపూర్వం క్రియోత్తరం॥ తత్రాయంకర్మక్రమః। శ్లో॥ గర్భాధానం పుంసువనం సీమంతో జాతకర్మచ। నామాన్నప్రాశనంచౌలం మౌంజీవ్రతచతుష్టయమ్ ॥ గోదానాఖ్యంస్నాతకంచ వివాహః పైతృమేధిక ఇతి ॥ ఏతానిషోడశకర్మాణి। ఇతోఽతిరిక్తాని వైశ్వదేవశ్రావణీహోమాగ్రయణాగ్నిద్వయ సంసర్గాదీని తత్ర తత్ర ప్రాయశ్చిత్తానిచ వక్ష్యంతే॥ తత్రాదౌ సర్వకర్మ సాధారణ మగ్నిముఖముచ్యతే॥

అత్రాదౌ అగ్నిముఖమ్.

ప్రాణానాయమ్య అముకంకర్మకరిష్య ఇతిసంకల్పంకుర్యాత్॥ తథాచాపస్తంబః। శ్రుతిస్మృతి ప్రచోదితం కరిష్యతే యదాతదా స్వకర్మ యత్తదాదితో యతాసురాగుకుంపకేదితి తత ఇధ్మాబర్హిషీబధ్వా యత్రాగ్నిస్థాపనంకుర్యాత్తత్ర కేవలతండులైః గౌరవర్ణేన పిష్టేనవా ప్రాదేశమాత్రం చతురశ్రం స్థండిలంకుర్యాత్ ॥ తథాచోక్తం ॥ కేవలైస్తండులైర్వాపి తచ్చూర్ణేనమృదాపివా । గౌరవర్ణేనకుర్వీతస్థండిలంచతురశ్రకం॥ శ్లో॥ ప్రాదేశమాత్రంచతురశ్రమాదౌకృత్వాతతస్థండిలమాసమంతాత్ । బహిఃపరిస్తీర్య దశాంగులాచ్చ బహిస్తతశ్చోత్తరతశ్చతద్వదితిచ ॥ ఏవంస్థండిలంకృత్వా దక్షిణతఆరభ్య ప్రాగగ్రా ఉదక్సంస్థాః పశ్చాదారభ్యోదగగ్రాః ప్రాక్సంస్థాశ్చతిస్రః స్తిస్రోరేఖా లిఖేత్। తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ ప్రాచీఃపూర్వముదక్సంస్థం దక్షిణారంభమాలిఖేత్ । అథోదీచీః పురక్సంస్థం పశ్చిమారంభమాలిఖేదితి॥ తతోవాచీనేన పాణినాద్భిరవోక్షేత్ ॥తథా॥ శ్లో॥ ఉత్తానేనతు హస్తేన కర్తవ్యం ప్రోక్షణం భవేత్। అవాచీనేనహస్తేన కర్తవ్యంస్యాదవోక్షణమ్ ॥ తిర్య

ణ్భా తేన హస్తేన కృతం పర్యుక్షణం భవేదితి ॥ పూర్ణాక్రమః ॥ అవో
క్షణాభ్యుక్షణయో రుపసర్గభేదాన్నామభేదేప్యర్థభేదో నాస్త్యేవ ।
ఇతికృత్వా పాత్రే౽గ్నింనిధాయ పాత్రాంతరేణ సమూహ్యాలంకృత్యానీ
తమగ్నిం భూర్భువస్సువరోమితి స్థండిలే ప్రతిష్ఠాప్యాగ్న్యానయనపాత్ర
యోః రుదకం నినీయాక్షతాన్దత్వా పూర్వ వత్సమూహయేత్ ॥ తథా ॥
శ్లో॥ అగ్న్యానయనపాత్రే చ ఆర్ద్రీకృత్వా సమూహయేత్ । అకృతే భ్రష్ట
హోమస్స్యా దాయుస్తత్ర నపూర్యతఇతి ॥ కించ ॥ అగ్న్యానయన
పాత్రేషు ప్రక్షిపేదక్షతోదకం । యవోదకం నకుర్వీత యజమానో
భయంలభేత్ ॥ తతో వోక్షణతోయ శేష ముత్సిచ్యాగ్నే రుత్తరతః
పూర్వతో వాన్యత్తోయముపదధ్యాత్ ॥ తథాచాపస్తంబః ॥ శ్లో॥ అవా
క్షణోభ్యుక్ష్యనిధాయ వహ్నిముత్సిచ్యతే వోక్షణతోయ శేషం। ప్రాక్తో
యమన్యన్నిదధాత్యుదగ్వా యథాబహిస్స్యాచ్చ పరిస్తరాణామితి ॥
ఏతత్కర్మధార్యాగ్నౌ నాస్తీతి కేచిత్ ॥ తతః ప్రోక్షితైర్యజ్ఞశలాకాది
భిశ్శుష్కై రగ్నింప్రవృద్ధం కృత్వాగ్నే రేకాదశాంగుళ పరిమాణదేశే
అలంకరణంకుర్యాత్ ॥ తథా ॥ శ్లో॥ అష్టమేనవమేవాపి దశమైకాదశేతథా ।
సేచనంపరిధించైవ స్తరణంపూజనంక్రమాత్ ॥ అన్యశ్చ ॥ ఏకాదశాం
గుళే దేశే నవమేదశమేష్టమే । స్థండిలాదర్చనంబహిః పరిధిః పరిషేచ
నమితి ॥ ఏవమగ్నిమలంకృత్య దక్షిణోత్తరై రుత్తరా దర్భైః ప్రాగుద
గగ్రైర్దర్భై రగ్నింపరిస్తృణాతి ॥ పైతృకేషుదక్షిణాప్రాగగ్రైః ॥ తథా
విధిరత్నకారికా ॥ శ్లో॥ పరిస్తరణదర్భాంశ్చ పరిధీనపిసంధిషు । ఉదీచ్యానథ
రాన్కుర్యాత్పిత్ర్యే కర్మణితూపరి ॥ తతో౽గ్నే రుత్తరతో దర్భానా
స్తీర్య। తేషుదర్భేషు దర్వ్యాజ్యస్థాల్యౌ ప్రోక్షణపూర్ణపాత్రేఇధ్మ
స్రువావితి। ద్వంద్వంద్వేద్వేన్యంచి అధోముఖానిపాత్రాణిప్రయునక్తి ॥
కుశాంబుకాచేత్యాది మానుషపాత్రాణి సకృత్ప్రయుంజ్యాత్ ॥
పితృపాత్రాణ్యేకైకం ప్రయునక్తి ఉక్తంచ ॥ అగ్న్యుత్తరతో వుదగ్భాగ
స్సన్న్యగుక్తైయథావిధి । ప్రోక్షణాదీనిపాత్రాణి తత్తత్కాలేషు విన్య
సేత్ ॥ కించ ॥ ద్వంద్వంన్యంచితుపాత్రాణి దర్వ్యాదీని ప్రయోజ
యేత్ । మానుషాణి సకృద్యోజ్యాన్యేకైకంపైతృకే పునరితిశ్రుతిశ్చ।
యదేకమేకగం సంధరేత్పితృదేవత్యా నిస్స్యురితి- తతస్సమాసాగ్ర

దర్భౌ ప్రాదేశమాత్రౌ పవిత్రేకుర్యాత్ ॥ తథాచాపస్తంబః ॥ సమౌ
ద్వేస్థాల్యదైర్ఘ్యాభ్యాం సాగ్రప్రాదేశసమ్మితే। పవిత్రేగ్రంధితేక్షేమే
దైవే కర్మణిచోదితే । సాగ్రాణిప్రాదేశ సమ్మితాని సమానిచ । నైక
మూలాన్యబద్ధాని పవిత్రాణిచపైతృకే॥ విశ్వేదేవేషుదైవత్వా త్పవిత్రే
ద్వేసమేఖలు। శ్రాద్ధాంగత్వాదచిద్దేచ సర్వమన్యత్సమంభవేదితి ॥ ఏవం
పవిత్రేకృత్వాద్భిరనుమృజ్య పూర్ణాశ్రమః॥ శ్లో॥ అద్భిర్దక్షిణహస్తేన
గాయత్ర్యాచానుమార్జయేత్ । పవిత్రవచ్చ సంస్కృత్య ప్రత్యస్యేదితి
హి శ్రుతిః ॥ ఏవంపవిత్రేకృత్వా ప్రోక్షణపాత్రేనిధాయ ప్రోక్ష్య అప
రేణాగ్నిం పవిత్రాంతర్హితేపాత్రే౽ప ఆనీయహస్తయోరంగుష్ఠోపకనిష్ఠి
కాభ్యాముదగగ్రే గృహీత్వా ప్రాచీస్త్రిరుత్పూయ పాత్రాణ్యుత్తానా
ని కృత్వా ఇధ్మంచవిస్రస్య త్రిః ప్రోక్ష్యఇతఃపరం ప్రోక్షణం పరిత్యజేత్ ।
అత్రకారికా । ఉత్తానేనతు పాత్రాణి త్రిః ప్రోక్ష్యైవమతఃపరం । శేషో
దకంపరిత్యజ్య నస్పృశేచ్చ కదాచనేతి ॥ కించ॥ ఉత్తానేనతుపాత్రాణాం
ప్రోక్షణాత్ప్రోక్షణంస్మృతం। ప్రణీతామోక్షపర్యంతం నస్పృష్టవ్యంతు
తజ్జలం। పూర్ణపాత్రమాదాయ ప్రోక్షవత్కృత్వాముఖ సమముద్ధృ
త్యోత్తరేణాగ్నిం దశాంగుళమాత్రే దర్భేషు నిధాయ దర్భైః ప్రచ్ఛా
దయేత్ । తథా। పాత్రాగ్న్యోరంతరంయత్తుద్విపంచాంగుళమాత్రకం।
పూర్ణపాత్రస్య తత్స్థానం కపర్ద్యాదిభిరీరితం ॥ పాత్రేభ్యస్తూత్తరం
యత్తునేష్యతేదోషదర్శనాదితి। తతో౽గ్నేర్దక్షిణతః అస్మిన్కర్మణిత్వం
బ్రహ్మాభవబ్రాహ్మణఇదమాసనమితి దర్భాక్షుత్రైరాసనందత్వాగంధాది
భిరభ్యర్చయేత్ । హోమ సంరక్షణార్థాయ దోషాణాముపశాంతయే।
అగ్నేర్దక్షిణతో దేశే బ్రాహ్మణం చోపవేశయేత్ ॥ కులీనం వేదసంపన్న
మాచారాగ్ర్యంతపస్వినం। షట్కర్మనిరతంశాంతం దయాళుంవిజితేంద్రి
యం ॥ దక్షిణాందిశమాశ్రిత్య యమోమృత్యుశ్చతిష్ఠతి । తదీయదోష
హారకం సమర్థంశాంతచేతసం । అగ్రామయాజకంశుద్ధ మప్రతిగ్రహ
లోలుపం । అసూయారహితంసభ్యం సదాసజ్జనసేవితం ॥ ఏవంవిధం
బ్రాహ్మణమభ్యర్చ్యాజ్యం విలాప్యాగ్నేః పశ్చాదాజ్యస్థాల్యాం పవిత్రం
నిధాయ తత్రాజ్యంనినీయాగ్నే రుత్తరతోంగారాన్నిరూహ్య తేష్వం
గారేష్వాజ్యమధిశ్రిత్య జ్వలతాదర్భేణ దర్శయిత్వా ద్వేదర్భాగ్రే

యుగపదాజ్యే క్షిప్త్వా పునర్జ్వలతా దర్భేణ త్రిః పర్యగ్నికరణం కృత్వా. ఆజ్యముత్తరత ఉద్వాస్య అంగారాన్ప్రత్యూహ్య । ఉదగగ్రాభ్యాం పవిత్రాభ్యాం పునరాహారం త్రిరుత్పూయ । పవిత్రే అనుప్రహరతి ॥ అత్ర కారికా ॥ శ్లో॥ అంగుష్ఠానామికాభ్యాం తు పాణ్యోరుత్తానయోః పృథక్ । గృహీత్వా మూలతోఽగ్రే చ త్రిరుత్పవనమాచరేత్ ॥ ఏతత్ప్రోక్షణీపాత్రాది త్రితయస్య సమానం ఆజ్యస్య పునరాహారమన్యత్సర్వం సమం త్విహ । పూర్ణపాత్రస్య చాజ్యస్య ప్రోక్షణ్యాశ్చ తథైవ చ । పశ్చాదుపక్రమం కృత్వా. పూర్వముత్పవయేద్ధ్రువం ॥ ఆజ్యస్యోత్పవనం తద్వదుపక్రమ్య విధానతః । పవిత్రే ప్రహరేత్పశ్చాదనుశబ్దానుసారతః ॥ వహ్నావనిక్షిపన్నగ్రే మధ్యమే చ వినిక్షిపేత్ । మూలే చ ప్రహరేదేత దనుశబ్దస్య లక్షణం ఇతి- ఆజ్యసంస్కార విషయే కారికా ॥ అవిచ్ఛిన్నం యథా స్యాత్తు తథోదీచో నిరూహ్య చ । అంగారాం స్తేష్వధిశ్రిత్య సంస్కార్యాద్విధిపూర్వకం ॥ అప్రచ్ఛిన్నే చ దర్భాగ్రే ఛిత్త్వా చైవ విధానతః । పవిత్రేవచ్చ సంస్కృత్య స్యేదితి హి స్మృతిః ॥ అత్రావద్యోతనం చైవ పర్యగ్నికరణం తథా । నిరూఢాదేవ వహ్నేస్తు కర్తవ్యం సంభవే సతి ॥ నిరూఢాద్యది తే స్యాతాం తయోః శ్లేషం తు తత్క్షిపేత్ । పరిధానాద్యది తే స్యాతాం తయోః శ్లేషం బహిః క్షిపేత్ । కించ । నిరూఢో నామ విముక్తోఽగ్నిః సపరిస్తరణాద్బహిః । అనిరూఢస్స విజ్ఞేయో యః పరిస్తృతి మధ్యగః ॥ ప్రత్యూహ్యా పునరంగారానుత్పూయాజ్యం యథావిధి । పర్యగ్నికరణ విషయే గ్రంథాంతర వచనం । పర్యగ్నికరణాద్యగ్నౌ రనిరూఢాద్యదాచరేత్ । బహిర్నిరస్య తచ్ఛేషం నిరూఢాద్యది యోజయేత్ ॥ ప్రకృత మనుసరామః ॥ తతస్స్రుక్స్రువౌ వామదక్షిణహస్తాభ్యామాదాయ యుగపదగ్నౌ ప్రతితప్య వామాంగులీషు స్రుక్స్రువౌ ధృత్వా స్రువం దర్భాగ్రైస్సంమార్ష్టి అంతరతోఽభ్యాకార సర్వతో బిలమభి సమాహృత్య దర్భమూలైర్దండస్థానకం హస్తం సంమృజ్య మధ్యమగుల్ఫాత్ప్రదక్షిణీకృత్య స్రుక్స్రువౌ వ్యుత్క్రమేణ ధృత్వా తైరేవ దర్భైస్స్రుచమగ్రై రంతరతోఽభ్యాకారం సంమృజ్య దర్భమధ్యై రుపరి ప్రాచీం సమృజ్య అధోభాగే ప్రతీచీం సంమృజ్య దండం పూర్వవత్సంమృజ్య పునః పూర్వవత్ప్రతితప్య ప్రోక్ష్య । ఆజ్యపాత్రోత్తరతో నిధాయ తాన్దర్భానద్భిస్సంస్పృశ్యాగ్నౌ నిక్షిపేత్ ।

తథా పూర్ణాక్రమః । శ్లో॥ వామేన ప్రథమాం దర్వీం ద్వితీయాం దక్షిణేన వై । దర్భైస్సహైవ సంగృహ్య హస్తాభ్యాం ప్రతితప్య చ । వామాంగులీషు తే దర్వ్యౌ ధారయేత్క్రమశో బుధః ॥ ద్వితీయాముపరిష్టాత్తు ప్రథమామధ ఏవ చ । వామేతరస్థదర్భాగ్రైః స్రువమంతః ప్రదక్షిణం । త్రిస్సంమృజ్యాథ దర్భాగ్రైః బిలం కుర్యాత్ప్రదక్షిణం । దర్భమూలైస్తు తద్దండస్థానం హస్తం సమంతతః ॥ దర్వీమూలముపక్రమ్య మధ్యగుల్ఫం ప్రదక్షిణం । సంమృజ్యాథేతరాం దర్వీం వ్యుత్క్రమేణ ప్రధారయేత్ ॥ పూర్వవత్తాం చ దర్భాగ్రైః త్రిస్సంమృజ్యాథ మధ్యమః । దర్వీమూలముపక్రమ్య ప్రాచీం సంమృజ్య యత్నతః । తథాగ్రాన్మూల పర్యంతం ప్రతీచీం బహిరప్యథ । దండం చ పూర్వవదత్రాపి సంమృజ్యాథ యథాక్రమం । దర్వ్యౌ గృహీత్వా హస్తాభ్యాం పూర్వవత్ప్రతితప్య చ । కుశైస్సంప్రోక్ష్య తే దర్వ్యౌ నిధాయాథ యథాక్రమం । దర్భానద్భిస్తు సంస్పృశ్య వహ్నౌ యత్నేన నిక్షిపేత్ ॥ గ్రంథాంతరే ॥ దర్భైస్త్రిభిస్సమాదాయ స్రువం దక్షిణపాణినా । ప్రధానదర్వీం వామేన యుగపత్ప్రతితప్య చ । స్రువస్తద్దర్భైస్సంమృజ్య స్రువం తైరేవ చ స్రుచం । పునస్సంతప్య తే దర్వ్యౌ విన్యస్యోత్తరతః క్రమాత్ । ఆజ్యపాత్రస్య తాన్దర్భానద్భిస్సంస్పృశ్య హావయేత్ ॥ కేచిత్పరిస్తరణ దర్భసంఖ్యామాహుః ॥ శ్లో॥ అగ్నిం షోడశభిర్దర్భైః పరితస్తు పరిస్తరేత్ । పరిస్తరణమన్యేషామేవ సంఖ్యా విధీయతే ॥ పాత్రాణాం తు ద్విషట్కం స్యాత్ప్రణీతాసాదనే తథా । అష్టభిశ్చాదనే తస్యాః త్రిభిర్బర్హిస్సనం భవేత్ ॥ ద్వౌ దర్భౌ చ పవిత్రస్య తథా ప్రత్యసనస్య చ । సంమార్జనం త్రిభిర్దర్భైః జ్వలనస్యైక ఉచ్యతే ॥ పర్యగ్నికరణస్యైకమేవ మష్టోత్తరం శతం ॥ ౧౬-౧౬-౧౬-౧౬-౧౨-౧౨-౮-౩-౨-౨-౩-౧-౧ మిళిత్వా ౧౦౮- తతః పరిధీన్పరిదధాతి తత్ప్రకారస్తు ॥ అంగుష్ఠాగ్రపర్వస్థౌల్యం త్రిః ప్రాదేశం పరిధిం పశ్చాదుదగగ్రం నిధాయ । మధ్యమాంగుళ్యగ్రపర్వస్థౌల్యం ప్రాదేశత్రయాత్కించిద్దీర్ఘం దక్షిణతః ప్రాగగ్రం నిధాయ । తర్జన్యగ్రపర్వస్థౌల్యం ప్రాదేశత్రయాత్కించిన్న్యూనం ఉత్తరతః ప్రాగగ్రం నిదధ్యాత్ ॥ అత్రాపస్తంబ. । స్థవిష్ఠో మధ్యమోఽణీయాన్ ద్రాఘీయాన్ దక్షిణార్ధ్యోఽణీయాన్ హ్రసిష్ఠ ఉత్తరార్ధ్య ఇతి తతో మధ్యమం పరిధిముపస్పృశ్య కనిష్ఠికాగ్రపర్వ

స్థాల్యై ఆఘారసమిధౌ పురస్తాదూర్ధ్వే అగ్నావాదధాతి । తథా ।
శ్లో॥ ఆఘారసమిధావగ్నౌ సర్వకర్మసునిక్షిపేత్ । ఆదధాతీతిసామర్థ్యా
న్నిశ్చిత్యోక్తం కపర్దినా ॥ అత్రశ్రుతిశ్చ ॥ తిస్రఃపరిధీన్పరిదధాత్యూ
ర్ధ్వే సమిధావాదధాతి ॥ శ్రుత్యంతరమపి । నపురస్తాత్పరిదధాత్యాది
త్యోహ్యేవోద్యన్పురస్తాద్రక్షాగ్ంస్యపహం త్యూర్ధ్వే సమిధావాదధా
త్యుపరిష్టాదేవరక్షాగ్ంస్యపహంతీతి ॥ అత్ర అదితేనుమన్యస్వేత్యాదిభిర
గ్నిం పరిషిచ్యైకాంసమిధ మవశిష్యానామికాగ్రపర్వస్థౌల్యాని ప్రాదేశ
ద్వయపరిమితాని పంచదశేధ్మదారూణ్యాదాయ ఆసనాత్కించిదుత్థాయ
బ్రాహ్మణైరనుజ్ఞాతః ఆజ్యసిక్తేధ్మంతూష్ణీ మగ్నావ్యాదధ్యాత్ । అత్ర
కారికా। శ్లో॥ సమిత్కాష్ఠస్య చేధ్మస్య పరిధీనాం యథాక్రమం। స్థౌల్యప్రమా
ణం విజ్ఞేయం వృద్ధాచారాచ్ఛశాస్త్రతః ॥ కనిష్ఠికాగ్రపర్వస్య స్థౌల్యం
యావత్ప్రతీయతే । తావత్స్థౌల్యం సమిత్కాష్ఠే గృహ్యభాష్యాదివి
నిశ్చితం ॥ తథైవానామికాగ్రస్య చేధ్మకాష్ఠస్యమానతః । శిష్టాంగుళిత్రి
కస్యోర్ధ్వమానాః పరిధయఃఖలు । తత్రాపి తారతమ్యాది స్థవిష్ఠ్యాది
క్రమాద్భవేత్ ॥ సమిత్ప్రవిత్రిం చేధ్మశ్చ త్రయఃప్రాదేశసమ్మితాః । ద్వి
స్తావదిధ్మం కుర్వీత త్రిస్తావత్పరిధిస్స్మృతః ॥ ఆయామేనేధ్మ సమిధాం
ప్రాదేశద్వయముచ్యతే । వితస్తిమాత్రమథవా సంఖ్యయాచైకవింశతిః॥
త్రయఃపరిధయోద్వేచైవాఘార సమిధావపి అనూయాజసమిచ్చైకా
త్విధ్మాశ్చదశపంచచ । ఏకవింశతిసంఖ్యైవ మిధ్మస్యపరిగృహ్యతే। అనే
నైవక్రమేణాత్ర గణయిత్వావిచక్షణః। యత్రేధ్మసాధనంతత్ర సమిత్సన్న
హనంక్షిపేదితి ॥ ప్రాదేశపరిమాణమాహ॥ శ్లో॥ ప్రాదేశతాలగోకర్ణా
స్తర్జన్యాదియుతేతతే। అంగుష్ఠసకనిష్ఠేస్యాద్వితస్తిర్ద్వాదశాంగుళః॥
ఇతి అంగుళప్రమాణంతు॥ శ్లో॥ తిర్యగ్యవోదరాణ్యష్టౌ ఊర్ధ్వావావ్రీహ
యస్త్రయః । ఏకమంగుళమాఖ్యాత మథవాంగుళిరంగుళమితి సమిత్పత్ర
కుశాదీని బ్రాహ్మణస్స్వయమాహరేత్ । శూద్రాహృతైః క్రయక్రీతైః
కర్మకుర్వన్ప్రజత్యధః ॥ పరిధ్యాదీనాం వృద్ధాః ॥ స్థాల్యాది ప్రమాణంచే
చ్ఛంతి। ఇధ్మాధానకాలే॥ శ్లో॥ స్రువేణాజ్యం గృహీత్వాత్ర ఇధ్మదారూణి
సేచయేత్ । అదితేనుమన్యస్వేతి పరిషిచ్యయథావిధి । ఆసనాత్కించి
దుత్థాయ తత్రస్థబ్రాహ్మణైస్సహ । అనుజ్ఞాతస్తతస్తూష్ణీ మిధ్మాధానం

ప్రచక్షతే॥ హస్తాభ్యాంచగృహీత్వైవ ప్రహరేదుపవిశ్యచేతి ॥ ప్రకృ
తమనుసరామః॥ స్రువేణాజ్యమాదాయ వాయవ్యకోణమారభ్యాగ్నేయ
కోణపర్యంతమృజుగ్ం సంతతం జ్యోతిష్మత్యగ్నౌ తూష్ణీంహుత్వాప్రజా
పతయఇదం నమమేతిత్యాగంకృత్వా పునస్స్రువేణాజ్యమాదాయ స్రు
చంసంపూర్య నిరృతికోణమారభ్యేశాన కోణపర్యంతం తూష్ణీంహు
త్వా ఇంద్రాయేదంనమమేతిత్యాగం కుర్యాత్ । ఆఘారహోమే
సకృదాంగృహీత్వా దర్వ్యాగృహీత్వా ఋజుగ్ంసంతతంచ । స్వాహాసి
వర్జ్యం జుహుయాద్యథావదాసీనఏవేతికపర్దినోక్తం॥ ఆఘారహోమే
ప్రథమేప్రవృత్తే ద్వితీయదర్వ్యాచ సకృద్గృహీత్వా । ప్రక్రమ్యకోణే
పవనస్యదేశే ఔవఋజుధాంతంతుహునేచ్చతూష్ణీం ॥ ద్వితీయమైంద్రం
నిరృతేశ్చ దేశేపరిధానదర్వ్యాచ సకృద్గృహీత్వా । గిరీశదేశేతు హు
నేచ్చతద్వ దాఘారయోర్నిర్ణయఏవమేవ ॥ ప్రసంగాదపరోవిశేషః ॥
శ్లో॥ ఇహపూర్ణాహుతిశ్చైవ ఐంద్రాఘారస్తథైవచ । శ్రౌతంపరిక్రమ్య
చోక్తత్వాత్స్మార్తేత్వాసీనఏవహి ॥ కించ ॥ దర్వ్యాచవిహితోహో
మస్స్మార్తకర్మసుయత్రవై । తత్రాసీనేన హోతవ్యం పరిభాషావిధా
నతః ॥ ఆఘారహోమవిషయే గ్రంథాంతరేకారికాః ॥ అథాఘారసమి
ద్ధేగ్నావాఘారావక్షివద్భుజా । సంతతౌచసమాసీన ఉభౌదర్వ్యాత్రదే
వతే । క్రమాత్ప్రజాపతిశ్చేతి ఉభయోర్వాప్రజాపతిః । పరిధ్యుత్తర
సంధ్యాది దక్షిణాప్రాక్సమాయతం । పూర్వందక్షిణసంధ్యాది ప్రాగు
దక్స్వాయతంపరమితి । అత్రశ్రుతిరపి । ఋజుమాఘారయత్యృజురివ
హిప్రాణస్సంతతమాఘారయతి ప్రాణానామన్నాద్యస్య సంతత్యా ఇతి ।
యత్రస్రుచాహోమస్తత్ర తత్రస్రువేణాజ్య మాదాయస్రుచంసంపూర్య
హోమయేత్ । యత్రస్రుచాతుహోమస్స్యాత్తత్ర ఏవం వినిర్ణయఇతి
శ్లో॥ యత్రస్రువేణహోమస్స్యాత్తత్రైవంజుహుయాద్ధ్రువం । తేనైవా
జ్యం గృహీత్వేతి నిశ్చిత్యోక్తం కపర్దినా ॥ తతఃపూర్వోక్తక్రమేణ
స్రుచాజ్య మాదాయ అగ్నయేస్వాహేతీశానదేశే హుత్వా పునస్స్రు
చాజ్యమాదాయ సోమాయస్వాహేత్యాగ్నేయదేశే పూర్వాహుత్యా
సమంజుహుయాత్। తథా। శ్లో॥ ప్రధానాఘారహోమస్య పరిధానా
హుత్యనంతరం । యద్ధోతవ్యంతుతత్సర్వం స్రువేణోక్తంకపర్దినా। ద్వితీ

యాఘార హోమశ్చ ప్రధానాహుతయస్తథా। ఆజ్యభాగౌతు సర్వత్ర స్రుచా హోమః కపర్దినా ॥ ఆజ్యభాగయోర్లక్షణమాహ॥ శ్లో॥ అథాజ్యభాగౌ జుహుయాత్పూర్వార్ధే చక్షుషీ ఇవ। తయోరుత్తర ఆగ్నేయో (జ్ఞే) దక్షిణస్సౌమ్య ఉచ్యత ఇతి। తత్రశ్రుతిశ్చ చక్షుషీవా ఏతే యజ్ఞస్య యదాజ్యభాగౌ యదాజ్యభాగౌ యజతి చక్షుషీ ఏవ తద్యజ్ఞస్య ప్రతిదధాతి పూర్వార్ధే జుహోతి తస్మాత్పూర్వార్ధే చక్షుషీ ప్రబాహుగ్జుహోతి తస్మాత్ప్రబాహుక్ చక్షుషీ దేవలోకంవా అగ్నినా యజమానోఽనుపశ్యతి పితృలోకగ్ం సోమేనోత్తరార్ధేఽగ్నయె జుహోతి దక్షిణార్ధే సోమాయేతి। ఇదమగ్నిముఖం సర్వకర్మ సాధారణం। తతో ఆజ్యభాగానంతరమగ్నయె స్వాహేత్యగ్నౌ స్రుచా జుహుయాత్। తథా। శ్లో॥ ముఖాహుతిస్తు యత్ర స్యాత్ స్రుచా తత్రైవ హావయేత్। సకృద్గృహీత్వా తత్రాపి స్రువేణేతి వినిర్ణయః। ఏవం కృత్వా యస్మిన్ కర్మణి యాః ప్రధానాహుతయస్తస్మిన్ కర్మణి తా హుత్వా సమిధమిధ్మసన్నహనం చాద్భిస్స్పర్శయిత్వా అగ్నయ ఇదం న మమేతి సమిధమగ్నావాదాయ రుద్రాయ తంతిచరాయేదం న మమేతీధ్మ సన్నహనమగ్నౌ నిదధ్యాత్। తథాచాపస్తంబః। సమిధంచ సన్నహనమద్భిస్సంస్పృశ్యానిక్షిపేత్। అగ్నావమంత్రకం స్మార్తే దేవముద్దిశ్య సంత్యజేత్। కించ। అగ్నిముద్దిశ్య సమిధమగ్నావేవ క్షిపేదిహ। రుద్రాయాపి క్షిపేదగ్నౌ వితతంతి చరాయ చేతి। అస్మిన్ ప్రకృతేకర్మణి కర్మసమృద్ధ్యర్థం జయాది హోమం కరిష్యే ఇతి సంకల్పం కుర్యాత్॥

అథ జయాది హోమః

స్రువేణాజ్యమాదాయ చిత్తంచస్వాహేతి జయాది హోమం కుర్యాత్। చిత్తాదయస్త్రయోదశ జయాః। అగ్నిర్భూతానామధిపతిరిత్యాదయ అసమవేతా అభ్యాతానాః। ఋతాషాడిత్యాదయో రాష్ట్రభృతః। ఏకా ప్రాజాపత్యా వ్యాహృతయో వ్యాహృతాస్త్రిస్రః। సౌవిష్టకృతమేకం చేతి। అత్ర రుద్రాహుతౌ పిత్ర్యాహుతౌ చ అపాముపస్పర్శనం। యథాచోక్తం। రౌద్ర రాక్షస నైరృత పైతృక చ్ఛేదన భేదన ఖనన దహన నిరసనావఘ్రాణాత్మోపస్పర్శనాని కృత్వాఽప ఉపస్పృశే-

దితి॥ చిత్తంచస్వాహా - చిత్తాయేదంనమమ। చిత్తిశ్చస్వాహా - చిత్త్యా ఇదంనమమ...పితరఃపితామహాఃపరేవరే...దేవహూత్యాగ్ స్వాహా। పితృభ్య ఇదం। అత్రపితరఃపితామహా ఇతి హోమద్వయం జీవపితృకస్యతు పితర ఇత్యస్యలోపః। జీవపితామహస్య పితామహా ఇత్యస్యలోపః। జీవపితృపితామహస్య ఏతద్ధోమద్వయలోపః। అత్రకారికా॥ శ్లో॥ స్థితే తాతే త్యజేదత్ర విషమస్థం పదద్వయం। పితామహే యుగ్మసంస్థముభయోర్జీవత ఏవచ॥ యస్య జీవంతి పితరో హోమ ఏష హి నవిద్యతే। యేషాం జీవతి యద్యేకస్తచ్ఛబ్దంతు విలోపయేత్। ప్రథమంచ తృతీయంచ పదం పంచమమేవచ। సంత్యజ్య జుహుయాత్కర్తా తాతే జీవతి సర్వదా। ద్వితీయంచ చతుర్థంచ షష్ఠం జీవత్పితామహః। ఉభయోశ్చ స్రువం త్యక్త్వా తన్మంత్రం ప్రయతః పఠేత్। ఉద్దేశే పితృమంత్రస్య త్యాగే పితరి జీవతి। పితరశ్చపరేచైవ తతశ్చాత్రనదైవతాః। పితామహాశ్చపరేచ తథైవచ తతామహాః। పితామహే చోభయోశ్చ మంత్రమాత్రం సకృజ్జపేదితి। అతః పితృమంత్రేషు అగ్నిర్భూతానామిత్యాదిషు సర్వత్ర విశ్వేభ్యో దేవేభ్య ఇదమితి త్యాగం కేచిత్కుర్వంతి। తథాచోక్తం। శ్లో॥ ప్రజాపతిర్జయేషుస్యాదభ్యాతానేషు దేవతాః। విశ్వేదేవా ఇతి ప్రోక్తాః ప్రత్యక్షశ్రుతిదర్శనాత్। ప్రకృతమనుసరామః। అప ఉపస్పృశ్య। ఋతాషాడృతధామాగ్నిర్గంధర్వః = రోచయంతిభ్య ఇదంనమమ। సనోభువనస్యపతే = శర్మయచ్ఛ స్వాహా। బ్రహ్మణ ఇదంనమమ। ప్రజాపతే నత్వదేతాని = రయీణాగ్ స్వాహా। ప్రజాపతయ ఇదంనమమ। భూస్స్వాహా = సూర్యాయేదంనమమ। అత్రవాసమిత్సన్నహనె అగ్నావాదధ్యాత్। తథా। శ్లో॥ యదస్య మంత్రశ్చపురాధవాస్యాజ్జయాది హోమాదథ ఏవవా స్యాత్। సమిచ్చతత్సన్నహనం ప్రహార్యమితోన్యతో వాత్రిసకాలఇష్టః। సకారే సర్వహానిస్స్యాద్వకారేరిపువర్ధనం। హకారే బ్రహ్మహత్యాచ ఆహుతిః కుత్రదీయతే। మంత్రోక్తదేవతోద్దేశే ఇదమనుక్త్వా దదాతిచ। సుదర్శనాచార్యమతం సర్వాచార్యైస్సునిశ్చితమితి। యదస్యకర్మణోఽత్యరీరిచం = సుహుతం కరోతుస్వాహా। అగ్నయె స్విష్టకృత ఇదం। అత్రత్రికాండీ। శ్లో॥ ప్రజాపతిర్జయేషుస్యాదభ్యాతానేషుదేవతాః విశ్వేదేవా ఇతి ప్రోక్తాః ప్రత్యక్షశ్రుతిదర్శనాత్।

శ్రుతిశ్చ । యద్విశ్వేదేవాస్సమభరంతస్మా దభ్యాతానా వైశ్వదేవాయ త్ప్రజాపతిర్జయా న్ప్రాయచ్ఛిత్తస్మాజ్జయాః ప్రాజాపత్యా ఇతి ॥ అస్మిన్ప్రకృతే కర్మణి జ్ఞాతాజ్ఞాతకృతదోష నివారణార్థమనాజ్ఞాత త్రయేణ కర్మాంతరిత కర్మవిపర్యాసప్రాయశ్చిత్తార్థం త్వంనో అగ్నే సత్వన్నో అగ్న ఇతి స్వరాక్షరపదవృత్తవర్ణలోప ప్రాయశ్చిత్తార్థమాభిర్గీర్భిరితి వాఙ్నియమలోప ప్రాయశ్చిత్తార్థమిదం విష్ణుస్త్ర్యంబక మిత్యృత్విజాం దోష ప్రాయశ్చిత్తార్థం యద్విద్వాగ్ంస ఇత్యగ్న్యుపఘాత ప్రాయశ్చిత్తార్థం పునస్త్వాదిత్యా ఇతి సర్వప్రాయశ్చిత్తార్థం భూర్భువస్సువరిత్యేతై ర్మంత్రై రాజ్యాహుతీర్హోష్యామి। ఓం అనాజ్ఞాతం...యథా తథగ్ంస్వాహా అగ్నయ ఇదం । పురుషసమ్మితో యజ్ఞో యజ్ఞః... యథా థగ్ంస్వాహా । అగ్నయ ఇదం। యత్పాకత్రా...యజాతి స్వాహా। అగ్నయ ఇదం । త్వన్నో అగ్నే...ప్రముముగ్ధ్యస్మత్స్వాహా । అగ్నీ వరుణాభ్యామిదం । సత్వన్నో అగ్నే...న్వధి స్వాహా । అగ్నీవరుణాభ్యామిదం । ఆభిర్గీర్భిః...స్యామ స్వాహా । ఇంద్రాయ హరివత ఇదం । ఇదం విష్ణుః ... సురే స్వాహా। విష్ణవ ఇదం। (త్ర్యం)బకం ... మామృతాత్స్వాహా। త్ర్యంబకాయేదం । యద్విద్వాగ్ంసః...ముంచతాగ్ స్వాహా। అగ్నయే శ్రద్ధా దేవ్యా ఇదం । పునస్త్వాదిత్యాః.. కామా స్వాహా । అగ్నయే వసునీథా యేదం । ఓం భూర్భువస్సువస్స్వాహా । ప్రజాపతయ ఇదం । అదితేన్వ మగ్గ్స్థా ఇత్యాదిభిరగ్నిం పరిషిచ్య పూర్ణపాత్రమాదాగ్నేః పశ్చాత్ప్రాగగ్రేషు దర్భేషు నిధాయ తస్మిన్నుదకమానీయ్య తూష్ణీం శిరసి మార్జయిత్వా ప్రాగాదిషు చ దిక్షు తూష్ణీం ప్రసిచ్య కించిద్భూమావానీయ తదుదకం స్వశిరసి ప్రోక్ష్య పత్నీ చేదంజలా శేషమానీయ్య బ్రహ్మణే వృషభం దద్యాత్ । తథా చాపస్తంబః శ్లో॥ చిత్తాది మంత్రేషు యథాక్రమేణ మంత్రాది శబ్దాభిహితం తు దైవం । అభ్యాతహోమేషు తదాదితశ్చ పదత్రయేణాభిహితం తు దైవం । పిత్రాదిహోమేషు పితరః పితామహాః పరేవరే చాథ తతామహాః । విశ్వే చ దేవా అథవాత్ర దేవతాస్తతః పరం రాష్ట్రభృతాం క్రమేణ । తృతీయేన చతుర్థేన పదేనాభిహితౌ తు యా । సుక్షితిరితి మంత్రేతు పంచమాత్ షష్ఠకాదపి పర్యాయేషు తు పూర్వేషు దేవతేతు విదుర్బుధాః। పర్యాయేషు ద్వితీయే ను దైవమప్సరసస్స్మృతాః॥

తత్ర పూర్వపదోక్తైశ్చ సార్థం భువనహోమతః। భువనస్య పతిర్వాత్ర ప్రజాపతిరితి క్రమాత్। అంతే బ్రహ్మథవా కామో దేవతా తత్ర ఉచ్యతే। అనాజ్ఞాతత్రయే అగ్నిస్స్యాత్ త్వన్నస్సత్వన్న యోర్ద్వయోః । ఆభిర్గీర్భిరితీంద్రస్స్యాద్ధరివాంశ్చైవ దేవతాః । ఇదం విష్ణౌ చ విష్ణుస్స్యాత్ । త్ర్యంబకశ్చ త్ర్యంబకే । యద్విద్వాగ్ంస ఇతి శ్రద్ధా సర్వ చిత్తేః ప్రజాపతిః। పురతః ప్రస్తరస్థానే తూష్ణీమాసాద్య యత్నతః । పూర్ణపాత్రం తతస్తత్తోయమానీయ మార్జయేత్ । హస్తేనామంత్రకం తత్ర ప్రాగాదిష్వేవ పంచసు దిక్షు సంమార్జనం కృత్వా కించిద్భూమౌ వినిక్షిపేత్ । భూమిస్థమేవ తత్తోయం శిరసి ప్రోక్షయేత్తతః । భార్యాయా అంజలౌ శేషమానీయ ప్రయతో ద్విజః । బ్రహ్మణే దక్షిణాం దత్వా తమభ్యర్చ్య స్వశక్తితః । సదః పూజాం చ కృత్వా చ ఆశీర్వచనమాచరేత్। అనుక్రమణికా । ఆసీనః ప్రాణానాయమ్య సంకల్ప్య స్థండిలోల్లేఖనమవోక్షణమగ్నిప్రతిష్ఠాపనం ప్రోక్షితేంధనజ్వలనమలంకరణం బర్హిః పాత్రాసాదనముదగగ్రపస్తరః ప్రోక్షణీప్రణీతా బ్రహ్మాజ్యదర్వీ సంస్కారః పరిధయ ఆఘార సమిధావిధ్మమేకవింశతిం కృత్వా నూయాజసమిధ సన్నహనం చ యథాస్థానే నిధాయ పరిషేచనమిధ్మమాదాయ ఆఘారావాజ్యభాగౌ యథోపదేశం ప్రధానాహుతయస్సమిత్సన్నహనమగ్నౌ చిత్తమగ్నిర్భూతాషాట్ ప్రజాపతే వ్యాహృతయో యదస్య బర్హిః పరిధయ ఆఘార సమిధౌ స్రగ్స్రావహోమానాజ్ఞాతం పురుషసమ్మితో యత్పాకత్రా త్వన్నో అగ్న ఆభిర్గీర్భిరిదం విష్ణుస్త్ర్యంబకమితి యద్విద్వాగ్ంస ఇతి పునస్త్వాదిత్యాస్సర్వప్రాయశ్చిత్తం ప్రణీతామార్జనం బ్రహ్మోద్వాసనం తాంబూలాది నా బ్రాహ్మణ సంతర్పణమాశీర్వచనమితి పెంజర్ల శింగయసూరి విరచితాయాం ప్రయోగపద్ధతావగ్నిముఖం జయాదిచ

సమాప్తమ్.

గర్భాధానమ్.

అథ గర్భాధానముచ్యతే । ఋతుస్నాతాయాం భార్యాయాం శుభాహ్ని దంపతీ మంగళస్నాతౌ భూత్వా రాత్రౌ పుణ్యాహం వాచయిత్వా పత్నీం దక్షిణత ఉపవేశ్య స్వయముత్తరత ఆసీనః ప్రాణానాయమ్య...

ఏవంవిశిష్టే శుభేముహూర్తే మమధర్మపత్న్యాః ఆయుష్యాభివృద్ధ్యర్థం
సంతతికాంక్షయా గర్భాధానంకరిష్యే ఇతి సంకల్పంకుర్యాత్ ॥తథా॥
శ్లో॥ సంస్కారకస్తుసర్వత్ర త్రిష్వేదుత్తరస్సదా । సంస్కార్యః పురుషో
వాపి స్త్రీర్వాదక్షిణతస్సదా। ఇయంవ్యవస్థానిర్దిష్టా కపర్దిప్రముఖై
రిహ । స్మార్తకర్మసుసర్వత్ర తస్మాదేవంహికారయేదితి । విష్ణుర్యోనిం
కల్పయతు... తన్మేవామోసమర్థయ । ఇత్యేతైర్మంత్రైః పత్నీమభి
మంత్ర్య। తయాసహసంభోగం కృత్వాతదాసీమాభ్యుదయికం కర్తుమ
యుక్తత్వాత్పరేద్యురాభ్యుదయికం కుర్యాత్ । తథా । శ్లో॥ గర్భా
ధానే వివాహేచ పుంసవేజాతకర్మణి। నామోపాకర్మస్నానేషు వ్రతేషు
చ సమాపనే బ్రాహ్మణాన్భోజయేదంతే వాచయేదాశిషస్తథా। సీమం
తోన్నయనేచైవ అన్నప్రాశన చౌలయోః । ఉపాయనేచ గోదానే
చాధానేచవిశేషతః । బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వాథ హ్యాశిషోవాచయే
దిహ।కించ।శ్లో॥ వివాహేకన్యకాయాశ్చ వరస్యాపిగృహేతథా । నాందీ
శ్రాద్ధంతుపూర్వేద్యు రవశ్యంస్మృతిశాసనాత్ । ప్రకృతమనుసరామః।
ప్రాణానాయమ్య మతపత్న్యాః గర్భాధానాంగ మాభ్యుదయికం
కరిష్యే । అత్రదేవతాః । ప్రపితామహీ పితామహీమాతరః గోత్రాః
యజ్ఞపదాయ్యః నాందీముఖ్యః ప్రపితామహ పితామహపితరః గోత్రా
శ్శర్మాణః నాందీముఖాః మమమాతుః ప్రపితామహ మాతుః పితా
మహ మాతామహాః గోత్రాః శర్మాణః సపత్నీకాః నాందీముఖాః సత్య
వసుసంజ్ఞకానాందీముఖాః అన్నద్రవ్యం సాంకల్పికోవిధిః । ఇదంపాద్య
మితిద్వయోర్ద్వయోః బ్రాహ్మణాన్ప్రాఙ్ముఖానుపవేశ్య సత్యవసు
సంజ్ఞకానాం విశ్వేషాం దేవానా మిదమాసనమిత్యాసనం । ప్రపితా
మహ్యాది పితౄణామిదమాసన మితిద్వయోర్ద్వయోర్విప్రయోఃదక్షిణ
ఏవాసనందత్వా కించ। శోభనదేవతాస్వరూపస్య బ్రాహ్మణస్య ఇద
మాసనం నాందీముఖేక్షణః క్రియతాం ప్రాప్నువతాంభవంతౌ।ప్రాప్ను
వాచ । అర్చయేత్ । మాతుశ్శ్రాద్ధంతు పూర్వంస్యాత్పితౄణాం తద
నంతరం।తతో మాతామహాదీనాం శ్లో॥వృద్ధౌశ్రాద్ధత్రయంస్మృతమితి ॥
నాందీముఖే వివాహేచ ప్రపితామహపూర్వకం । నామసంకీర్తనమే
ద్విద్వాన్ అన్యత్ర పితృపూర్వకమ్। ఏవమర్చయిత్వా బ్రాహ్మణా

న్భోజయేత్। యదిపార్వణంకుర్యాత్ తర్హిదధ్యక్షత బదరీఫలమిశ్రో
దనేన పార్వణంకుర్యాత్ । తత్రస్వధాంవాచయిష్యే ఇతిస్థానే ఇడాం
వాచయిష్యే ఇత్యుక్త్వా ఇడాదేవహూరిత్యాదిమదంత్వే త్యంతంజపేత్।
ఏతత్సర్వమస్మచ్ఛబ్దవస్వాది రూప తిలదర్భ స్వధాకార ప్రాచీనావీత
వర్జంకుర్యాత్ । తథా ॥ శ్లో॥ అస్మదూర్ధ్వం తిలాన్దర్భా నపసవ్యంతథై
వచ ॥ నాందీశ్రాద్ధేత్యజేద్విద్వా న్వృద్ధపూర్వంతుసర్వదా । సర్వదేశ్య
నేనవర్గత్రయేపి వృద్ధపూర్వమేవేత్యుక్తం । యదిజీవత్పితృకస్స్యాత్
తర్హిపితుఃప్రపితామహ్యాదీ నుద్దిశ్య కుర్యాత్। తథా ॥ శ్లో॥ యేభ్య
ఏవపితాదద్యాత్తేభ్యో దద్యాత్తుపుత్రక ఇతి అత్రవచనాంతరమపి। నాందీ
ముఖేకర్మణి సంప్రవృత్తే పితాతతోజీవతియస్యపుంసః । యేభ్యశ్చ
దద్యాత్స్వపితాస్వయంచ తేభ్యశ్చదద్యాదితిశాస్త్రనిశ్చితమితి । అత్ర
ప్రసంగాదృతుకాలగమనముచ్యతే । రజోదర్శనదినాదారభ్య షోడశా
హోరాత్రమృతుః । స్త్రీణాం గర్భగ్రహణకాలః । అత్రగౌతమః ।
ఋతావుపేయాత్సర్వత్ర వాప్రతిషిద్ధవర్జమితి । అత్రాపస్తంబః ।
చతుర్థీప్రభృత్యా షోడశీముత్తరాముత్తరాంతిథిం యుగ్మాం ప్రజాని
శ్రేయసకరీమృతు గమనముపదిశంతీతి। మనురపి। శ్లో॥ ఋతుస్స్వాభావిక
స్త్రీణాంరాత్రయష్షోడశ స్మృతాః । చతుర్భిరితరైస్సార్థ మహోభి
స్సద్వి గర్హితైః । తాసామాద్యాశ్చతస్రస్తు నింద్యా ఏకాదశీచయా ।
త్రయోదశీచశేషాస్తు ప్రశస్తాదశరాత్రయః। అమావాస్యాం చాష్టమీంచ
పౌర్ణమాసీంచతుర్దశీం । బ్రహ్మచారీభవేన్నిత్య మప్యృతౌస్నాతకో
ద్విజఇతి । యాజ్ఞవల్క్యస్తు । ఏవంగచ్ఛన్ స్త్రియంక్షామాంమఘాం
మూలాంచవర్జయేత్। యుగ్మాసుపుత్రాజాయంతే స్త్రియోవిషమ
రాత్రిషు। ఏవంవిచార్య ఉక్తదోషరహిత దినగచ్ఛతః ఉత్కృష్టపుత్రా
భవంతి । తస్మాదృతావుపేయాత్। యదిద్వేషాదినానోపేయాత్ తర్హి
అనుపయన్ పుత్రోత్పత్తింరుంధానః పతిత్యపేయాదితి। తథాచదేవలః।
శ్లో॥ యస్యజాయామృతుస్నాతాం స్వస్థసన్నోపగచ్ఛతి। భ్రూణహత్యా
మవాప్నోతి గర్భంప్రాప్తంవినాశ్యసఇతి। తథాచస్మృత్యంతరే। ఋతు
స్నాతాంచయోభార్యాం సన్నిధౌనోపగచ్ఛతి తస్యారజసితన్మాసం పిత
రస్తస్యశేరత ఇతి । యద్యాత్మనోజితేంద్రియ తయానతాదృశంపార

వశ్యం । తథాపిభార్యాయామేవేచ్ఛంత్యాం తత్రదక్షిణార్థమవశ్యముపే యాదితి । స్త్రీణాంవరశ్చశూయతే । కామమావిజనితోః స్సంభవా మేతి । అస్మిన్నర్థే మనురపి । యదాకామీభవేద్వాపి స్త్రీయాంమతి మనుస్మరఇతి । ఏవంగృహస్థధర్మేషు స్త్రీగమనముక్తఇతి ॥

శ్లో॥ ఆవత్సరంనైవదోషో మూఢయోర్గురుశుక్రయోః ।
మలమాసేపితత్కుర్యాత్ ఉక్తకాలంనదోషభాక్ ॥

ఇతి గర్భాధానం సమాప్తమ్.

అథ పుంసవనమ్.

అథ పుగ్ంసువనముచ్యతే॥ పుగ్ంసువనమితి కర్మనామధేయం । అంతర్వత్నీకర్మణానేన సూతేపుమాంసమితి పుగ్ంసువనం రూఢివాః । ఉపజాదేశశ్ఛాందసః । అథప్రయోగః । పత్న్యాః గర్భేవ్యక్తేసతి. తృతీయేమాసే శుభలగ్నపుష్యనక్షత్రే జ్యోతిర్విదుక్త పుణ్యనక్షత్రే వా సీమంతేన సహవాకుర్యాత్ ।తథాచకారికావృత్తౌ । శ్లో॥వ్యక్తేగర్భే ద్విజాతీనాంకుర్యాత్పుంసవనక్రియాంతిష్యే దినే శుభేలగ్నే సీమంతేన సహాపివా। కృత్వాపుంసవనం పశ్చాత్సీమంతం తత్ప్రచక్రమేదితి'యదా సీమంతో చతుర్థమాసాదౌ సీమంతంచ పుంసవనంచకరోతి॥ తదా స్వకాలబలవత్వేన సీమంతంకృత్వా పశ్చాత్పుంసవనంకుర్యాత్। యద్యే కస్మిన్నహన్యుభయంకుర్యాత్ । తదహర్వాచం యచ్ఛత ఆనక్షత్రో దయాదితి వచనబలాత్ పూర్వంపుంసవనంకృత్వా పశ్చాత్సీమంతోన్న యనంకుర్యాత్ । తథాచోక్తం సీమంతోన్నయనకర్మ యస్మిన్నేకదినే భవేత్ । తత్రపుంసవనం చేత్స్యాత్పూర్వం పుంసవనక్రియా। ఏకమాసే యదాకుర్యాద్గర్భసంస్కారకర్మణి । సీమంతమాదావేకస్మిన్ దినే చేత్సవనక్రియా । సీమంత ప్రథమేగర్భే కుర్యాత్పుంసవనంతథా । స్త్రీ సంస్కారవశాత్సర్వగర్భసంస్కారఉచ్యతే । అపరోవిశేషః । ఏకస్మి న్దివసే చేత్తు యుగపద్గర్భకర్మణీ। తత్రపుంసవనంపూర్వం పశ్చాత్సీమంత మాచరేదితి । అయమేవముఖ్యఃపక్షః। శివస్వామిమతేతు । వ్యక్తేగర్భే పుంసవనస్యాత్సచమాసె తృతీయకే । సఏవముఖ్యకాలస్స్యాత్ షష్ఠాష్ట

మచతుర్థకాః । సీమంతస్యాస్యకాలేతు ఆపతేత్పుంసవోయది । స్వ కాలబలవత్వేన సీమంతస్యాదితోభవేత్ । ఏతద్గృహ్య భాష్యకారస్యన సంమతం।ప్రకృతమనుసరామః। తత్రపూర్వేద్యురాభ్యుదయికంకుర్యాత్। తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥ సర్వార్థకర కర్మభ్యః పూర్వేద్యుస్సద్యఏవవా । బ్రాహ్మణాన్భోజయేదిష్టౌ హిరణ్యేనోదకేనవేతి । తతోదంపతీమంగళ స్నాతౌభూత్వాపుణ్యాహంవాచయిత్వా ఔపాసనాగ్నింకృత్వా పత్నీం దక్షిణత ఉపవేశ్య స్వయముత్తరత ఆసీనః ప్రాణానాయమ్య మమధర్మ పత్న్యాః ప్రథమగర్భసంస్కారద్వారా సర్వగర్భసంస్కారార్థంపుంసు వనాఖ్యం కర్మకరిష్యే॥ ఇతిసంకల్ప్య । దంపతీకంకణద్వయం ధార యేతాం । అథ కంకణప్రకారః । దుకూలమాలికంచ సూత్రమానీయ కార్పాసికేనసూత్రేణ సహత్రివృతంకృత్వా హారిద్రాలేపనంకృత్వా ఏక స్మిన్కాంస్యపాత్రే తండులాన్నిధాయ ఫలపుష్పతాంబూలాదినిధాయ। తత్రతండులోపరి కంకణసూత్రేనిధాయ ॥ తత్పాత్రం వరస్యపురతో నిధాయ। పవమానాదిమంత్రైః పయసాసూత్రే మార్జయిత్వా వర స్స్వదక్షిణముష్టినాతండులాన్గృహీత్వావిశ్వేత్తా తేసవనేషు...... ఋషి బంధనె । ఇతి కంకణంబధ్నీయాత్ । తతోవధ్వావామహస్తే తండులా న్ప్రాపయిత్వా బృహత్సామ ... సగరేణరక్షఇతి స్త్రీయోవామహస్తే కంకణం బధ్నీయాత్ ।అత్రవిధిరత్నకారికా। శ్లో॥వివాహమౌంజీస్నానేషు పుంససీమంతయోరపి । శతాభిషేకేచైతేషు సరబంధోవిధీయతే । సర బంధఇతి కంకణనామధేయం । ఏవముక్తేషుతంత్రేషు దంపత్యోస్సర బంధనం। మౌంజీబంధేవటోరేవ మునిభిఃపరికీర్తితః। దశనిష్కత్రిభాగేన కాంచనేన కృతేనవా । కార్పాసికేనసూత్రేణ త్రివృతాత్రిగుణేనవా । ప్రక్షాళ్యపయసాసూత్రే పవమానాదిమంత్రకైః । పాత్రే తండుల సం పూర్ణే నిధాయాథతతఃపరం । విశ్వేత్తా తేత్యృచాపుంసాం బధ్నీయా ద్దక్షిణేకరే । అథవామకరేస్త్రీణాంబృహత్సామేతిమంత్రతః । దశనిష్క త్రిభాగేన కాంచనేనకృతేనవా । కార్పాసికేనసూత్రేణ త్రివృతాత్రి గుణేనవా । స్థూలముక్తాఫలైశ్చైవగంధాద్యైస్సమలంకృతం।సరబంధన ప్రకారః । సరబంధప్రకారస్తు విధివత్ప్రోచ్యతేధునా । వివాహాదిషు సర్వత్ర కాంస్యపాత్రేతు తండులాన్ । దత్వాథపాత్రే తాంబూలం

పుష్పాణిచ ఫలానిచ। అగ్నిహోత్రిస్థాక్షతాంశ్చ హారిద్రాంచవిశేషతః।
చమకాభ్యాంసమాదాయ కాంస్యస్థే తండులేక్షిపేత్ । దుకూలమా
వికంసూత్రం కార్పాసంచ త్రివృత్కృతం।అథవావృద్ధవాక్యైస్తుయస్మిన్
దేశే యథోదితం। తథైవకుర్యాత్తత్సూత్రం వివాహేద్వ్యేప్రకల్పయేత్ ।
పుంసిసీమంతయోరేవం కల్పయేద్వ్యేతుసూత్రకే । ఇతరత్రతుసర్వత్ర
కంకణంత్వేకమేవహి । సూత్రేపాత్రేతునిక్షిప్య వరస్యపురతఃక్షిపేత్ ।
పార్శ్వవర్తిద్విజాగ్ర్యేణ చమకస్థహరిద్రయా । త్ర్యంబకేతి మంత్రేణ
సూత్రే ఆవేపయేద్బుధః । తతోవరస్స్వహస్తేనదక్షిణేనాథతండులాన్ ।
సంగృహ్య ముష్టినాస్వస్య పాత్రస్థం కారయేత్కరం । ఉపాయనేవటో
రేవ స్నాతకస్యతథైవచ దంపత్యోరపిసీమంతే సువనే పృథయోరపి ।
శతాభిషేకేకర్తుశ్చ సరబంధః ప్రకీర్తితః। రక్షాబంధనమేవంహికృత్వా
తంత్రం సమాచరేత్ । సంకల్పానంతరంతస్య ముఖ్యకాల ఇతిస్మృతః।
హస్తగ్రహణకాలేవా చతుర్థ్యాంనిశివాభవేత్ । వివాహేసరబంధ
స్య కాలోయంకీర్తితోబుధైః । ఇతరత్రతుసర్వత్ర సంకల్పానంతరం
భవేత్। బంధనంముఖ్యకాలేస్యా చతుర్థ్యాంనిశిమోచయేత్। దశమే
హనివాతస్య మోచనందేవసన్నిధౌ। ఉపాయనేతుతస్యస్యా చతుర్థ్యా
మేవమోచనం । ఇతరత్రతుసర్వత్ర పరేహనివిమోచయేత్ । మోచనే
హస్తవిన్యాసం పూర్వవత్కారయేత్సఖి। పౌరాణికేనమంత్రేణ కంకణో
నేత్యేనవా। తూష్ణీంవామోచయేత్తంతు కంకణందేవసన్నిధౌ। మోచన
మంత్రః।శ్లో॥కంకణంమోచయామ్యద్య రక్షాంతునకదాచన।మయిరక్షాం
స్థిరాంబద్ధ్వా దేవత్వం గచ్ఛకంకణేతి। ఏముఖాకంకణౌకృత్వా స్థండిలో
ల్లేఖనాదికృత్వా ఔపాసనాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య అలంకుర్యాత్ ॥ తథా।
శ్లో॥ సీమంతోన్నయనంచైవ సువనంపార్వణంతథా। ఔపాసనాగ్నా
వేతాని కుర్యాదన్యానిలౌకికే ఇతి। తతఃపరిస్తీర్య దర్వ్యాజ్యస్థాల్యావిత్యా
దిషట్పాత్రాణిప్రయుజ్య ఫలసహితవటాంకురం దృషదుపలే నూతన
వస్త్రంచపాత్రాణ్యుత్తరత స్సకృత్ప్రయుంజ్యాత్ । అత్రాపస్తంబ
గృహ్యం। న్యగ్రోధస్యయాప్రాచ్యుదీచీవా శాఖాతతస్సవృషణాంశుంగా
మాహృత్యేతి। ఫలంవృషణమితి వ్యపదిశ్యతే సాదృశ్యాత్ శుంగామిత్య
గ్రాంకురం । తథాచవృషణాకృతికఫలద్వయ సంయుతాగ్రాంకురమిత్య

ర్థోలభ్యతే । తతఃపవిత్రకరణాద్యాజ్య భాగాంతం కృత్వా స్రుచాజ్య
మాదాయ పత్న్యామన్వారబ్ధాయాం ధాతాదదాతునో ... వావన
త్స్వాహా । ధాత్రఇదం । ధాతాప్రజాయా ఉత్తరాయశే ... విధేమ
స్వాహా । ధాత్రఇదం । ధాతాదదాతునో రయింప్రాచీం... సత్యరాధస
స్స్వాహా । ధాత్రిదం । ధాతాదదాతు దాశుషే ... అదితిస్సజోషా
స్స్వాహా । ధాత్రఇదం । యస్త్వాహృదా...అమృతత్వమశ్యాగ్ స్వాహా।
అగ్నయేజాతవేదసఇదం । యస్మైత్వగ్ం సుకృతేజాతవేద ... స్వస్తి
స్వాహా । అగ్నయేజాతవేదసఇదం, త్వేసుపుత్రశవసః.. రిచ్యతేస్వాహా ।
ఇంద్రాయేదం । ఉక్థఉక్థే...హవంతే స్వాహా । ఇంద్రాయేదం । అత్ర
దేవతోద్దేశత్యాగకారికా । హిరణ్యమంతేగ్ని రథోపయాతాం తదాది
మంత్రేషు సపవధాతా । యస్త్వాద్వయమెగ్నే స్తతఉత్తరత్రిద్వయే భవే
దింద్రఇతి ప్రసిద్ధం। ఇత్యష్టావాజ్యాహుతీర్హుత్వా, సమిధంసన్నహనం
ప్రహృత్య, జయాదీన్హుత్వామధ్యమంపరిధింప్రహృత్య, దక్షిణోత్తర
పరిధీప్రహారణ, ఉత్తరపరిధ్యగ్రే మంగారేషూపోహ్య, పరిధీనభిమంత్ర్య,
ఆఘారసమిధౌప్రహృత్య, స్రుచిస్రువస్యాగ్రంనిధాయ ఆజ్యేనసంపూర్య
స్రుక్స్రువాభ్యాం విశ్వేభ్యో దేవేభ్యస్సగ్స్రావభాగేభ్య ఇదంనమమే
తిత్యాగంకృత్వా, ఉత్తరపరిషేచనాది బ్రహ్మవిసర్జనాంతే, అనృతు
మత్యాః న్యగ్రోధఫలసహితవటశాఖాం పేషయిత్వా నూతనవస్త్రేనిధాయ।
అంగుష్ఠతర్జనీభ్యాంగృహీత్వా అగ్నేః పశ్చాత్పత్నీంప్రాచీముపవేశ్య,
ఉత్తానముఖీంకృత్వా, స్వయంప్రాఙ్ముఖస్సన్, పుగ్ంసువన మసీత్యనేన
యజుషాపత్న్యాః దక్షిణేనాసికాచ్ఛిద్రే రసంనినయతి । సాపితంరసం
గర్భపర్యంతంగిరతి । తతఃకర్మణః పుణ్యాహంవాచయిత్వా, ఆభ్యుద
యికంకుర్యాత్ । గర్భిణీదోష పరిహారార్థం నవేన శరావేణోదక
మాదాయ మూర్ధానమారభ్య । అభిష్ట్వాహం ... ధాత్రా హితథా
కృతం । ఇతిత్రిభిర్మంత్రైరవోక్షయేత్ । జరాయుపతనార్థం విత
గర్భో...జరాయ్వత్తవే । ఇతిత్రిభిర్మంత్రైరవోక్షయేత్ । కంకణం
మోచయేత్ । తథా । శ్లో॥ కర్మాదౌకంకణంబద్ధ్వా కర్మాంతేచ విస
ర్జయేత్ ॥ వసిష్ఠవచనోక్త మిదమన్నాదికర్మసు॥ ఇతిపుగ్ంసువనం
సమాప్తమ్.

అథసీమంతోన్నయనమ్.

అథ సీమంతోన్నయన ముచ్యతే। సీమంతోన్నయనమితి కర్మ నామధేయం స్త్రీణాంకేశమధ్యరేఖా విశేష స్సీమంతః। సఉన్నీయతే అస్మిన్ కర్మణీతి సీమంతోన్నయనంభూధివాన్। ఏతత్సీమంతంకర్మగర్భోత్పత్తిషష్ఠే అష్టమేవామాసికుర్యాత్। తథాచయాజ్ఞవల్క్యః। షష్ఠేష్టమేవా సీమంతఇష్యతే। జాతకర్మచేతిగ్రంథాంతే సముత్పాద్యచతుర్థమాసోపి గృహ్యతే। ఏతత్సీమంతంకర్మ సకృదేవప్రతిగర్భం। తథా। శ్లో॥ సకృత్సీమంతసంస్కారా త్సంస్క్రియంతేస్త్రియో యది। యం యంగర్భంప్రసూయంతే ససర్వస్సంస్కృతో భవేదితి। ఏతదష్టమమాసాదూర్ధ్వం నకర్తవ్యం నవమేమాసిసూతికాగార ప్రవేశస్య విహితత్వాత్। అకృతసీమంతాయది ప్రసూయేత తదాగృహీత పుత్రా సంస్కర్తవ్యా। తథాచసత్యవ్రతః। స్త్రీయదాఽకృత సంస్కారా ప్రసూయేతకథంచన। గృహీతపుత్రా విధివదేవసంస్కార మర్హతి॥ అత్రాకృత సంస్కారేతి పదచ్ఛేదఃకర్తవ్యః అన్యథా, ఉత్తరార్ధవిరోధాత్ — ప్రసంగాదపరో విశేషః। యస్యభార్యా ద్వయంపుంసో బహ్వ్యోవాయస్య పత్నయః। సీమంతంసవనంచైవ సంస్పృష్టాగ్నావిధీయతఇతి। అపరోవిశేష। శ్లో॥ సవనంలౌకికాగ్నౌతు యఃకుర్యాదవిచక్షణః। అవశ్యం ప్రతిగర్భంతు తత్కర్తవ్యమితిస్మృతిరితి। తత్రకశ్చిద్విశేషః। పునర్భూః పునరేతాచ రేతోధాః కామచారిణీ। ఏతాసాం ప్రథమేగర్భే భుక్త్వాచాంద్రాయణంచరేదితి। అస్యాయమర్థః। పునర్భూర్దత్త్వా అన్యస్మైతాంబూలాదిప్రదానేనవా వాచావాప్రతిపాదితా। పునరేతా పూర్వంవివాహ్య పునరన్యేనవివాహవతీ। రేతోధాఃప్రథమగర్భస్రావే ద్వితీయగర్భసీమంతవతీ। కామచారిణీప్రసిద్ధా। ప్రకృతమనుసరామః। పూర్వేద్యురాభ్యుదయికంకృత్వా పరేద్యుర్దంపతీ మంగళస్నాతౌ భూత్వాపుణ్యాహం వాచయిత్వా ప్రతికాపాసనంకృత్వా పత్నీందక్షిణతఉపవేశ్య స్వయముత్తరతఆసీనః ప్రాణానాయమ్య మమపత్న్యాః ప్రథమగర్భ సంస్కారద్వారా సర్వగర్భ సంస్కారార్థం సీమంతోన్నయనేన కర్మణా సంస్కరిష్యే॥ ఇతి సంకల్ప్య। పూర్వవద్భాకంకణే కృత్వా ఆభ్యుదయికంకృత్వా కర్మణః పుణ్యాహంవాచయిత్వా పూర్వ

వదౌపాసనాగ్నింప్రతిష్ఠాప్య, అలంకృత్య, పరిస్తీర్య,దర్వ్యాజ్యస్థాల్యౌ ఇతిపట్పాత్రాణి ప్రయుజ్య, యవాన్విరూఢాన్ త్రేణీం శలలీంత్రీన్దర్భ పుంజీలాన్ శలాలుగ్లప్సం యవానాం బంధనంచ సకృదేవప్రయుంజీత। విరూఢయవమాలికాం శలలీ మౌదుంబరశాఖాదర్భ పుంజలాగ్శ్చ పాత్రాణాముత్తరత స్సర్వత్రప్రయుంజ్యాత్। తతఆజ్యభాగాంతంకృత్వా పత్న్యామన్వారబ్ధాయాం పుంసువనోక్త ప్రకారేణ ధాతాదదాత్వితి చతుర్భిః యస్త్వాహృదేతిచతుర్భిః ప్రతిమంత్రమష్టాజ్యాహుతీ ర్హుత్వా సమిధ మిధ్మ సన్నహనంచ అగ్నౌప్రహృత్య జయాది బ్రహ్మవిసర్జనాంతే అగ్నేః పశ్చాత్పత్నీం ప్రాఙ్ముఖీముపవేశ్య। (త్రేణ్యేతి శలలీ విశేషణం) త్రేణ్యాశలల్యాత్రిభిర్దర్భ పుంజీలైః ఔదుంబర శాఖయా భూర్భువస్సువః రాకామహం ... శతదాయముక్థ్యం। యాస్తేరాకే ...సుభగేరరాణా। ఇతిసుమహూర్తే సమయే పత్న్యాః నాభిప్రదేశమారభ్యోర్ధ్వం శిరఃకేశమధ్యరేఖాపర్యంతం సీమంతమున్నీయ శలల్యాదీన్ప్రతీచీనంనిరస్య అపఉపస్పృశ్య గాయతమితివీణాగాథినౌ సంగ్ంశాస్తి। తౌగాయకౌ సోమఏవనోరాజేత్యాహుః... అసౌతవ। ఇత్యసౌస్థానే సమీపనదీనిర్దేశంకృత్వా గాయతాం। తత్ప్రకారస్తుతీరే భాగీరథీతట ఇత్యాది। అత్రసాల్వదేశవాసినాం త్రయాణాంవర్ణానాం యౌగంధరిరితి మంత్రః సాల్వీరవాదిష్వితిమంత్రలింగాత్। అన్యదేశవాసినాం బ్రాహ్మణానాంసోమఏవనఇతిమంత్రః। బ్రాహ్మణీఃప్రజా ఇతి మంత్రలింగాత్। తతఃపత్నీకంఠే విరూఢయవమాలికా మంకురితయవమాలికామాబధ్య, నక్షత్రోదయపర్యంత మధోమానినా భూత్వా తతోనక్షత్రోదయేసతి ప్రాచీముదీచీంవా దిశముపనిష్క్రమ్య వత్ససమన్వారభ్య భూర్భువస్సువఇతి జపిత్వా వాచంవిసృజతః। తతోదంపతీ బంధుభిస్సహ భుంజీయాతాం। తథాచోక్తం। అన్వారభ్యతథావత్సం వ్యాహృతీశ్చ జపేదథ। విసృజేతపునర్వాచం భుంజీత సహబంధుభిరితి సీమంతోన్నయనం సమాప్తమ్.

అథ పాహిత్రయోదశ హోమః.

అథ పాహిత్రయోదశ హోమ ముచ్యతే। యద్యేతానిగర్భా

థానాది కర్మాణి అజ్ఞానాదాలస్యాద్వాత తత్కర్మకాలే నకృతానితదా పాహిత్రయోదశ హోమం కుర్యాత్ । తథాగృహ్య ప్రాయశ్చిత్తే । చౌలాదర్వాచీన సంస్కార కర్మలోపే సంధ్యాది నిత్యకర్మానుష్ఠాన లోపే బ్రహ్మచారిణో గృహిణోవా వ్రతలోపే అకృత్వా ఆగ్రయణం నవసస్యాన్నప్రాశనేచ పాహిత్రయోదశ హోమంకుర్యాత్ । తస్య ప్రయోగః । ఏతత్కర్మలోప ప్రాయశ్చిత్తార్థం పాహిత్రయోదశ హోమం కరిష్యఇతి సంకల్ప్య। లౌకికాగ్నింప్రతిష్ఠాప్య, అలంకృత్య, పరిస్తీర్య, దర్వ్యాజ్యస్థాల్యౌప్రోక్షణస్రువావితి,చతుష్పాత్రాణ్యాసాద్య ఆజ్యసంస్కారాంతే స్రుక్స్రువౌ సంమృజ్య అగ్నింపరిషిచ్య స్రువే ణాజ్యంచతుర్గృహీతం గృహీత్వా । భూరగ్నయేచ ... మహతేచ స్వాహా । అగ్నయేపృథివ్యైచమహతఇదం । భువోవాయవేచ ... మహతేచస్వాహా । వాయవేంతరిక్షాయచమహతఇదం । సువరాదిత్యాయచ ... మహతేచస్వాహా।ఆదిత్యాయచదివేచమహతఇదం। పాహినో అగ్నఏనసేస్వాహా । పాహినోఅగ్నఏనసఇదం । పాహినో విశ్వవేదసేస్వాహా । పాహినోవిశ్వవేదసఇదం । యజ్ఞంపాహి విభావసోస్వాహా । యజ్ఞంపాహివిభావసఇదం। సర్వంపాహిశతక్రతోస్వాహా । సర్వంపాహిశతక్రతవ ఇదం। పాహినోఅగ్న ఏకయా ... పాహిగీర్భిశ్చతసృభిర్వసో స్వాహా । వసుభ్యఇదం । పునరూర్జా...విశ్వతస్వాహా। అగ్నయఇదం। సహరయ్యానివర్తస్వాగ్నే... విశ్వతస్పరిస్వాహా । అగ్నయఇదం।పునః భూరగ్నయేచేతి తిసృభిర్హుత్వా ఉత్తరపరిషేచనంకృత్వాఅంతరితాని కర్మాణికుర్యాత్ । తథాచోక్తం । శ్లో॥ కర్మణ్యంతరితేచైవ కుర్యాత్పాహిత్రయోదశీం । భూరగ్నయేచ తిసృభిరాదౌహుత్వావిచక్షణః । తతఃపాహీతి పంచాథ పునరూర్జేపిచద్వయం । పునర్భూస్తిసృభిర్హుత్వా తతఃకర్మాణికారయేత్ । పురస్తాదుపరిష్టాచ్చ పాహిహోమస్యసర్వదా।మహావ్యాహృతిభిర్హోమః కర్తవ్యఃశ్రుతిశాసనాత్ । ఆదౌభూరగ్నయేచాద్యైస్త్రిభిః పాహీతి పంచభిః । పునరూర్జేతిచ ద్వాభ్యాం తైతైరేవచతిసృభిః । ఏవంత్రయోదశాజ్యేన పాహిహోమః ప్రకీర్తితః । ఇతిపాహిత్రయోదశహోమ స్సమాప్తః.

అనుపనీత ప్రాయశ్చిత్తమ్.

అథానుపనీత ప్రాయశ్చిత్త ముచ్యతే । యజమానః ప్రాణానాయమ్య ఏవంవిశిష్టే శుభముహూర్తే మమకుమారస్య జన్మశుభలగ్నమారభ్య చౌలోపనయనాఖ్యకర్మకరణపర్యంతం కుమారాచరిత కామచారకామవాద కామభక్షణ ఖట్వాశయన స్తన్యపాన ఉచ్ఛిష్టాన్నాత్ర పురీషోత్సర్జనాది నిమిత్తజనిత దురిత నివృత్త్యర్థం, కరిష్యమాణ చౌలోపనయనాఖ్య కర్మాధికార సిద్ధ్యర్థం చౌలోపనయనాతిరిక్త తత్తత్కాల కర్తవ్య జాతకర్మాది కర్మలోప జనిత దురిత నివృత్త్యర్థం ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రప్రత్యామ్నాయ పరికల్పిత హిరణ్యేన ప్రాయశ్చిత్తం కరిష్యే ॥ సభాంప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్యోత్థాయ । అశేషే హేపరిషత్ మదీయాంవిజ్ఞాపనామవధార్య మయాసమర్పితాం పరిషద్దక్షిణాం స్వీకృత్య మమకుమారస్య అనూదిత దురితనివృత్త్యర్థం తాంబూల సమేతమిదం హిరణ్యంస్వీకృత్య అయంకుమారః అనూదితేభ్యః పాపేభ్యః నివృత్తస్సన్ చౌలోపనయనాధికారీ భవత్వితి భవంతో బ్రువంత్వితివదేత్ । తథాస్త్వితి సభాబ్రూయా దిత్యనుపనీత ప్రాయశ్చిత్తం సమాప్తమ్.

అథ జాతకర్మ.

అథ జాతకర్మోచ్యతే॥ దివారాత్రౌవా సంధ్యయోర్వా యదా కుమారో జాతస్తదైవ పితాస్నాత్వా జాతకర్మకుర్యాత్। తథాచోక్తం। శ్లో॥ పుత్రోత్పత్తౌవివాహేచ సంక్రాంతౌ గ్రహణేపిచ । శర్వర్యాం స్నానమిచ్ఛంతి సర్వత్రనవిధిర్భవేత్ । జాతమాత్రేకుమారేతు జాతకర్మవిధీయతే । స్తన్య ప్రాశనతఃపూర్వం నాభికృంతనతఃపరమితి । అథ ప్రాణానాయమ్య అస్యకుమారస్య ఆయురభివృద్ధ్యర్థంజాతకర్మకరిష్యే। ఇతి సంకల్ప్య। దివస్పరిప్రథమంజజ్ఞే...యదేనంద్యౌః రజనయత్సురేతాః। ఇత్యనువాకేన శిశుమభిమృశ్య। అస్మిన్నహగ్ం సహస్రం ... స్యేవశే । అనేనయజుషాశిశుమంక ఉపవేశ్య । అంగాదంగాత్సంభవసి ... శరదశ్శతం । అశ్మాభవపరశుర్భవ ... కృత్తిక । ఇతిశిశు మభిమంత్ర్య ।

ఏతాభ్యామేవమంత్రాభ్యాం శిరోభ్యాఘ్రాణ మాఘ్రాయ ఇమౌ మంత్రౌ దక్షిణే కర్ణే జపతి। అశ్మాభవేతి మంత్రస్థానస్థానే తజ్జన్మ నక్షత్ర నామసంబుద్ధ్యా నిర్దిశతి। కథం। కృత్తిక। రోహిణ। మార్గశీర్ష। ఆర్ద్రక। పునర్వసో। తిష్య। ఆశ్రేష। మాఘ। పూర్వఫల్గున। ఉత్తరాఫల్గున। హస్త। చైత్ర। స్వాతే। విశాఖ। అనూరాధ। జ్యేష్ఠ। మూలక। పూర్వాషాఢ। ఉత్తరాషాఢ। శ్రవణ। శ్రావణేతివా। ధనిష్ఠ। శతభిషక్। శాతభిషజేతివా। పూర్వప్రోష్ఠపాద। ఉత్తరాప్రోష్ఠపాద। రైవత। అశ్వయుక్। ఆశ్వయుజేతివా। అపభరణ। ఆపభరణేతి। ఇతి నక్షత్రనామనిర్దేశ ప్రకారః। తథాచ సంగ్రహకారికా। రోరేమయృజ్యేచిషువృద్ధిరాదా స్థాత్పేచ వాంత్య శ్రవశాశ్వయుక్షు। శేషేషునామ్నోః కపరస్స్వరోంత్యః స్యాత్ప్లుతోదీర్ఘః సవిసర్గ ఇష్టః। అస్యార్థ స్సుదర్శనభాష్యే స్పష్టప్రకటీకృతత్వాత్తత్రైవ ద్రష్టవ్యః స్త్రియస్తు, కృత్తికే। రోహిణి। ఏవం సర్వత్ర స్త్రీలింగోహః కార్యః। ప్రకృతమనుసరామః। మేధాం తే దేవస్సవితా... సూర్యభ్రాజో దధాతు। ఇతిద్వాభ్యాం దర్భేణనిష్టర్క్యం బద్ధసువర్ణేన ఘృతయుక్తం మధు కుమారగ్ం సకృత్ప్రాశయిత్వా। క్షేత్రియై త్వా... వరుణస్యపాశాత్। ఇతి పంచభిర్మంత్రైః కుమారగ్ం సకృత్స్నపయిత్వా। తథాచాపస్తంబః। మంత్రాంతైః కర్మాదీన్ సన్నిపాతయేదితి। విధిరత్న కారికా। సమంత్రకేషు మంత్రాంతైః కర్మాదీన్ సన్నిపాతయేత్। బహుమంత్రకమప్యేవం సర్వేషామంతతో భవేత్। తతః। భూస్స్వాహా భువస్స్వాహా సువస్స్వాహా ——గ్స్వాహా, ఇతి కుమారం దధిమిశ్రమాజ్యం కాంస్యపాత్రేణ సకృత్ప్రాశయిత్వా। శేషమద్భిస్సగ్ంసృజ్య గోబంధనస్థానే నినీయ। మాతే కుమార... స్వేగృహే। ఇతి కుమారం మాతురంకే నిధాయ। అయం కుమారో జరాం ధయతు... యశోబలం। ఇతి కుమారం దక్షిణగ్ స్తనం ప్రతిధాప్య యద్భూమేర్హృదయం... మధుగ్ం రుదం। ఇతి ద్వాభ్యాం యత్ర కుమారగ్ం సంవేశయేత్తాం భూమి ముపస్పృశ్య। తత్ర తూష్ణీం కుమారముపవేశ్య। నామయతి నరుదతి... అభిమృశామసి। ఇత్యుపవిష్టం కుమారముపస్పృశ్య। ఆపస్సుప్తేషు... సుదధ్వం। ఇతి కుమారశిరస్సమీపే ఉదకుంభం నిధాయ। తతో విధివత్

స్థండిలోల్లేఖనాదికృత్వా శ్రోత్రియాగారాదగ్నిమాహృత్య। స్థండిలే ప్రతిష్ఠాప్య అలంకృత్య పరిస్తీర్య పరిషిచ్య ఫలీకరణమిశ్రాన్సర్షపాన్ అంజలినా సకృదాదాయ। తిష్ఠన్ జుహుయాత్। తథా పూర్ణశ్రీమః। తిష్ఠద్ధోమాన్ ప్రవక్ష్యామి పూర్ణాహుతి పురోగమాన్। ఆఘారస్తు స్రుచాన్యశ్చ ఫలీకరణమేవచ। అయంకలిం...పర్యాదధగ్ స్వాహా। మరుద్భ్య ఇదం। ఇతి నశేషగ్ంహుత్వా। స్వాహామరుద్భ్యఇదం। స్వాహామరుద్భ్య ఇదం। ఇతి ద్విర్హుత్వా పునరప్యంజలిమాదాయ। శండేరథః ...నశ్యతాదితస్స్వాహా। మరుద్భ్యఇదం। ఇతి పూర్వవద్ధుత్వా పునరప్యంజలిమాదాయ। అయశ్శండో... నశ్యతాదితస్స్వాహా। మరుద్భ్య ఇదం। పూర్వవద్ధుత్వా పునరప్యాదాయ। కేశినీశ్వలోమినీః... ఉపేత నశ్యతాదితస్స్వాహా। మరుద్భ్యఇదం। పూర్వవదాదాయ। మిశ్రవాససః ...కృతాంతాస్స్వాహా। మరుద్భ్యఇదం। ఏతాన్ ఘ్నతైతాన్... లంబనస్తనాత్స్వాహా। మరుద్భ్యఇదం। నక్తంచారిణ...విధురమిచ్ఛంతీస్వాహా। మరుద్భ్యఇదం। నిశీథచారిణీ... నిర్దహస్వాహా। అగ్నయఇదం। స్వాహా। అగ్నయఇదం। ఇతి సర్వత్రహుత్వా హిరణ్యేనాభ్యుదయికం కుర్యాత్। అత్రోద్దేశత్యాగకారికా। జాతస్యహోమే మరుతశ్చసప్తస్వాద్యేషు పశ్చాదపి చాష్టమేగ్నిరితి। తతస్సూతికా గృహపాలాంత్సగ్ంశాస్తి। ప్రవిష్టే. ప్రవిష్టఏవం ఫలీకరణమిశ్రాన్సర్షపానగ్నావాపతేతి। తేపి తథాకుర్యుః। ఏవం సూతకనిర్గమనపర్యంతం దినేదినే అయంకలిమిత్యాది కుర్యాత్। అత్రకారికా బార్హస్పత్య సంహితాయాం। అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి జాతకర్మ క్రియాం శుభాం। జాతస్యారిష్టనాశాయ నిరోగత్వాయ సర్వదా। దీర్ఘాయుష్యాయచాన్యైవ సర్వసంపత్సమృద్ధయే। జన్మన్యశుభయోగానాం వినాశాయ విశేషతః। బ్రహ్మాండపురాణే। శ్లో॥ పుత్రేజాతేపితుస్స్నానం సచేలంతు విధీయతే। జాతకర్మతథాకుర్యాచ్ఛ్రాద్ధమాభ్యుదయంచసః। ప్రాఙ్నాభికృంతనాత్పుంసాం జాతకర్మ విధీయతే। మంత్రవత్ప్రాశనం కార్యం హిరణ్యమధుసర్పిషాం। దివస్పరీతి యద్భూమేరాపశ్చాయం కలిం తథా। బహూనామపిమంత్రేణ సర్వేషామత్పృథగ్భవేత్। గ్రంథాంతరే। జన్మనోనంతరం కార్యం జాతకర్మయథా విధీతి జాతకర్మ సమాప్తమ్.

నామకరణమ్.

అథ నామకరణం। తచ్చద్వివిధంరహస్యం ప్రకాశంచేతి। తథాచ భవిష్యోత్తరపురాణే । శ్లో॥ జాతకర్మదినే కార్యం గుప్తంనామతథైవతు । ప్రకాశంనామకర్తవ్యం దినేష్వేకాదశేష్వితి।గృహ్యపరిశిష్టే। ద్వివిధం నామవ్యాఖ్యాతం నక్షత్రంనామగోపితం । స్యాద్వ్యావహారికంచేతిధర్మశాస్త్రిమనీషిభిరితి । భవిష్యత్పురాణే। నామకరణకాలాః। నామధేయం దశమ్యాంతు కేచిదిచ్ఛంతిపార్థివ । ద్వాదశ్యామపరేరాత్రౌ మాసే పూర్ణేతథాపరే । అష్టాదశేహ్నివాకుర్యా ద్వదంత్యేవం మనీషిణఇతి। తథాచవిష్ణుధర్మోత్తరే। అథవాభార్గవశ్రేష్ఠదినే పూజితలక్షణే। మృదుధ్రువేషుచర్క్షేషు నామకర్మవిధీయతే ఇతి। కేచిన్మాసనామచవిదధ్యాదిత్యాహుః । ప్రకృతమను సరామః। జన్మప్రభృత్యేకాదశేహనికుమారస్య మాతాపితరావుపవేశ్య పుణ్యాహంవాచయిత్వా ప్రాణానాయమ్య ఏవంవిశిష్టే. శుభేముహూర్తే మమకుమారస్యాయురభి వృద్ధ్యర్థం మాసనామ్నా నక్షత్రనామ్నా వ్యావహారికనామ్నాచ సగ్గ్స్కరిష్యావహే। ఇతి సంకల్ప్య। శిశుమార్గశీర్షాది మాసేషు యస్మిన్మాసి జాతః తన్మాసనామదద్యాత్ । తానిమాసనామాని । కృష్ణోనంతోచ్యుతశ్చక్రీ వైకుంఠోథజనార్దనః। ఉపేంద్రోయజ్ఞపురుషో వాసుదేవస్తథాహరిః । యోగీశఃపుండరీకాక్షో మాసనామా న్యనుక్రమాత్ । ఇత్యేష్వేకంనామదత్వా । మహేశ్వరశర్మాసీత్యాది సమాక్షరమేకం నామదద్యాత్ । వ్యాసః । శర్మేతిబ్రాహ్మణస్యోక్తం వర్మేతిక్షత్రియస్యచ । గుప్తదాసాత్మకం నామప్రశస్తం వైశ్యశూద్రయోః। కుమార్యాస్తు- అసమాక్షరంనామదద్యాత్ । తతఃఆభ్యుదయికంకృత్వాకర్మణః పుణ్యాహంవాచయేత్ । పుణ్యాహవాచనేవిశేషః । పుణ్యాహవాచనే నామ్నాం మధ్యమే స్వస్తివాచనే। సూక్త్వాబాలక నామాస్మై స్వస్తీత్యన్యత్సమంభవేత్ ॥ సర్వదాప్రిప్రవాసాజేత్య । అంగాదంగాత్సంభవసి ...జాయసే । వేదోసి .. శరదశ్శతం । అశ్మాభవ ... జిఘ్రామి మహేశ్వరశర్మన్ । ఇతిద్వాభ్యాం పుత్రమభిమంత్ర్య । ఏతాభ్యామేమంత్రాభ్యాంతస్యమూర్ధాన మాఘ్రాయ । అగ్నిరాయుష్మాంత్సవనస్పతిభిరాయుష్మాన్ తేనత్వాయుషాయుష్మంతంకరోమి।సోమఆయుష్మాన్

సఓషధీభిః ... కరోమి । యజ్ఞఆయుష్మాన్ సదక్షిణాభిః ... కరోమి - బ్రహ్మయుష్మత్త ద్బ్రాహ్మణైః ... కరోమి... దేవాఆయుష్మంతస్తే... కరోమి । ఇతి పంచమంత్రైః పుత్రస్య దక్షిణకర్ణేజపేత్। సర్వస్మాదాత్మనస్సంభూతాసి ... శరదశ్శతం । ఇత్యనేన యజుషాపుత్రీమభిమంత్రయేత్ । ఇతి నామకరణం సమాప్తమ్.

అథ అన్నప్రాశనమ్.

అథాన్నప్రాశన ముచ్యతే । జన్మనః ప్రభృతిషష్ఠేమాసిపూర్వేద్యుఃరాభ్యుదయికంకృత్వా పరేద్యురాచార్య పితరౌ మంగళస్నాతౌ భూత్వా । పుణ్యాహంవాచయిత్వా కుమారందక్షిణత ఉపవేశ్యస్వయముత్తరతఃఆసీనః ప్రాణానాయమ్య మమ ఇమంకుమారంఅన్నప్రాశనేన కర్మణాసగ్గ్స్కరిష్యే- ఇతి సంకల్ప్య । ఆభ్యుదయికంకృత్వా కర్మణః పుణ్యాహంవాచయిత్వా కుమారస్య కంకణంబధ్నీయాత్। అత్రవిధిరత్నకారికా । శ్లో॥ షష్ఠేమాసికృతశ్రాద్ధో వాచయేదాశిషోబుధః। మార్జయిత్వాప్రతిసరం బధ్వాస్యవిధివత్కరే ॥ తతస్సువర్ణరజత తామ్రకాంస్యపాత్రాణామేకతమే పాత్రేదధిమధుఘృతౌదనాం త్సగ్ంసృజ్య నినీయ కుమారస్య పురతోనిధాయ। భూరపాంత్వౌషధీనాగ్ంరసం ... ఓషధయస్సంతు మహేశ్వరశర్మన్ । భువోపాంత్వౌషధీనాం ... ఓషధయస్సంతు మహేశ్వరశర్మన్ । స్వరపాంత్వౌషధీనాం ... మహేశ్వరశర్మన్ । భూర్భువస్సువరపాం ... మహేశ్వరశర్మన్ । ఇతి చతుర్భిర్మంత్రైః కుమారంసకృత్ప్రాశయేత్। అత్రాయంప్రయోగః। చతుర్ణాంమంత్రాణామంతే సకృదేవప్రాశనం। నప్రతిమంత్రం। యుగ్మేషు మాసేషుచ షష్ఠమాసాత్సంవత్సరేవా నియతంశిశూనాం । అయుగ్మమాసేషుచకన్యకానాం నవాన్నసంప్రాశనమిష్టమేవతత్ ।ఇత్యన్నప్రాశనం సమాప్తమ్.

అథఅంకురారోపణమ్.

అథాంకురారోపణ ముచ్యతే । తత్రాభ్యుదయికదివసా త్పూర్వ

దివసే రాత్రౌ వృద్ధాచారమనుస్మృత్య పుణ్యాహం వాచయిత్వా- అంకు
రారోపణం కుర్యాత్ । తథాచోక్తం । దీక్షాయామభిషేకే తు నవవేశ్మ
ప్రవేశనే । శాంత్యుత్సవేషు సర్వత్ర విదధ్యాదంకురక్రియాం । చౌలోప
నీతిగోదాన స్నానోద్వాహప్రవేశనే । ఆధానసోమయోర్దేవ ప్రతిష్ఠా
దిషు చేష్యతే । కర్తవ్యా మంగళేష్వాదౌ మంగళీయాంకురక్రియామ్ ।
శాస్త్రోక్తవారధిష్ణ్యేషు యద్వా లగ్నాంశకే శుభే । సర్వేషు మంగళే
ష్వేవ మంకురారోపణం స్మృతం । పూర్వతస్సప్తదివసే దివసే పంచమే
పివా । తృతీయే బీజనక్షత్రే శుభవారే శుభోదయే । పంచాంగశుద్ధదివసే
చంద్రతారాబలాన్వితే । సమ్యగ్గృహాణ్యలంకృత్య వితానధ్వజతోరణైః ।
సహ మంగళఘోషాద్యైర్వికీర్ణైః పుణ్యాంగనాదిభిః । సాయాహ్నే శుభ
లగ్నే చ సర్వబీజాని వాపయేత్ । బీజానామధిపస్సోమస్తస్మాద్రాత్రౌ తు
వాపయేత్ । గ్రంథాంతరే । శ్లో॥ యాజాతా ఇత్యనువాకం జపంస్తద్బీజా
వాపనం । కర్తవ్యం మంగళేష్వేతద్దివా వా యది వా నిశి । స్వగ్రామా
ద్బహిః ప్రాగ్భాగం మృత్తికార్థం వ్రజేత్తతః । కుద్దాలేన ఖనిత్వాత్ర
మృదం సంగృహ్య శోభనాం । వల్మీకమృత్తికాం శుద్ధాం గోమయం సికతాం
తథా । సాధారణాని పాత్రాణి పంచవంశమయాని చ । సౌమ్యాని వైకరీ
రాణి శ్రుత్యుక్తత్వాచ్ఛుభాని చ । చతుష్కోణేషు చత్వారి మధ్యే చైకం
వినిక్షిపేత్ । తత్తన్మంత్రైస్సమభ్యర్చ్య తేషు బీజాని వాపయేత్ । బ్ర
హ్మేంద్రియమతోయేశ శశినః పాత్రదేవతాః । సౌవర్ణం రాజతం
తామ్రం మృణ్మయం వైణవం తథా । తిలమాషవ్రీహియవాః ప్రియం
గవోణుగోధూమాః । ఏతే సప్త గ్రామ్యాః । వేణుశ్యామాకనీవారా
జర్తిలాశ్మగవీధుకాః । మర్కటాశ్చ కులత్థాశ్చ సప్తారణ్యాః ప్రకీర్తితాః ।
సప్త గ్రామ్యా ఓషధయస్సప్తారణ్యా ఇతి శ్రుతేః । మధ్యే చతుర్ముఖం విద్యా
త్పురో వజ్రిణమేవ చ । దక్షిణే చ యమం వింద్యాత్ పశ్చిమే వరుణం తథా ।
ఉత్తరే శశినం విద్యాత్పాలికాస్థాపనక్రమాత్ । దూర్వామశ్వత్థపత్రం చ
శిరీషం బిల్వపత్రకం । తాసాం మూలేషు బధ్నీయాచ్ఛ్వేతసూత్రేణ వేష్ట
యేత్ అథాతోఽంకురారోపణవిధిం వ్యాఖ్యాస్యామో బ్రాహ్మణానాహూ
య గంధపుష్పాక్షతాదిభిరభ్యర్చ్య అన్నేన పరితుష్య సాయంకాలే సంకల్పం
కుర్యాత్ । ఏవం విశిష్టే శుభముహూర్తే మమ ఇమం కుమారం మహే

శ్వరశర్మాణం శ్వః జాతకర్మనామకరణాన్నప్రాశనచౌలోపనయనాఖ్యైః
కర్మభిస్సంస్కరిష్యమాణస్తదంగత్వేన తదాదౌ దేవతాహ్వానార్థ
మిదాం వాచయిష్యమాణస్తదంగత్వేన అత్ర తదాదావంకురారోపణం
ఇతి పాఠః సాధీయానితి ప్రతిభాతి తదాదావంకురారోపణం కర్మ కరిష్య
మాణస్తదంగత్వేన తదాదౌ గృహశుద్ధ్యర్థం సకలపదార్థశుద్ధ్యర్థ
మావయోరాత్మశుద్ధ్యర్థమభ్యుదయార్థం చ బ్రాహ్మణైస్సహ
పుణ్యాహవాచనం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య । పుణ్యాహం వాచయిత్వా యజ
మానః ప్రాణానాయమ్య । ఏవం విశిష్టే శుభముహూర్తే మమ ఇమం
కుమారం మహేశ్వరశర్మాణం శ్వః కరిష్యమాణచౌలోపనయనాభ్యాం
కర్మభ్యాం సంస్కరిష్యమాణస్తదంగత్వేన తదాదావద్య శోభనాదా
కర్తవ్యం మంగళాచారప్రాప్తమంకురారోపణం కరిష్యే । శుచౌ దేశే
గోమయేనానులిప్య అద్భిరభ్యుక్ష్య అక్షతైస్సంప్రకీర్య పంచపాలికా
స్సౌవర్ణరాజతతామ్రమృణ్మయవైణవా యథాలాభం గృహీత్వా
తాసు వల్మీకస్థాం మృత్తికాం సికతాం చ తత్తన్మంత్రైర్గృహీత్వా ప్రక్షి
పేత్ । కర్తాస్వస్య పురతః పంచపాలికాస్సంస్థాప్య తిలమాషాది చతు
ర్దశౌషధీర్ద్వాదశ వా యథాసంభవం గృహీత్వా ఏకస్మిన్కాంస్య
పాత్రే ఓషధీర్నిధాయ । నవవస్త్రేణ ఔషధీః పాలికాశ్చ వేష్టయి
క్షీరేణావోక్ష్య । భూమిర్భూమ్నా ద్యౌర్వరిణాఽంతరిక్షం ... ఆజ్యం
జుషాణో వియంతు । ఇతి భూమిమభిమంత్ర్య । మావో రిషత్ఖనితా ...
సర్వమస్త్వనాతురం । అనేన భూమిం ఖనిత్వా । దేవస్యత్వా ... ప్రతి
గృహ్ణామి । అనేన మృత్తికామాదాయ । మృత్తికే హన మే పాపం ... కాశ్య
పేనాభిమంత్రితా । అనేన మృదమభిమంత్ర్య । గంధద్వారాం ... శ్రియం ।
ఇతి కరీషమభిమంత్ర్య మృత్తికాం కరీషం చ మిశ్రీకృత్య । పాత్రేషు క్రమేణ
ప్రణవపూర్వకం నిక్షిప్య గోమయం చ నిక్షిప్య- పుష్పాక్షతాన్ గృహీత్వా ।
మధ్యమపాలికాయాం ఓం భూః బ్రహ్మాణమావాహయామి । ఓం భువః
ప్రజాపతిమావాహయామి । ఓగ్ంసువః చతుర్ముఖమావాహయామి ।
ఓం భూర్భువస్సువః హిరణ్యగర్భమావాహయామి । ప్రాచ్యాం ఇంద్రం
వజ్రిణగ్ం, శచీపతిగ్ం, శతక్రతుమావాహయామి । దక్షిణస్యాం
యమం. వైవస్వతం, పితృపతిం, ధర్మరాజమావాహయామి । ప్రతీచ్యాం,

వరుణం ప్రచేతసగ్ం సురూపిణ మపాంపతి మావాహయామి। ఉదీచ్యాం శశినం నిశాకరమిందుగ్ం సోమమావాహయామి। ఇత్యావాహ్య। ఆసనాది షోడశోపచారాన్కృత్వా। తదనంతరె లోకపాలా నావాహయేత్। ఇంద్రవో విశ్వతః ... కేవలః। ఇతి ప్రాచ్యామింద్ర మావాహయామి। అగ్నిందూతం ... సుక్రతుం। ఆగ్నేయ్యామగ్ని మావాహయామి। యమాయ ... అరంకృతః। దక్షిణస్యాం యమమావాహయామి। మోషుణః ... సహ। నైరృత్యాం నిరృతి మావాహయామి। ఇమంమె ... రాచకె। ప్రతీచ్యాం వరుణమావాహయామి। తవవాయు ... వృణీమహె। వాయవ్యాం వాయుమావాహయామి। సోమోధేనుం ... దస్మై। ఉదీచ్యాం కుబేర మావాహయామి। తమీశానం ... స్వస్తయె। ఐశాన్యామీశాన మావాహయామి। లోకపాలానాం చాసనాది షోడశోపచారపూజాంకృత్వా। ఆపోహిష్ఠా మయోభువః ఇతి తిసృభిః హిరణ్యవర్ణా ఇతిచతసృభిః పవమానస్సువర్జన ఇత్యనువాకేన పాలికాసుమార్జయిత్వా। పుణ్యాహోదకేన సంప్రోక్ష్య అముష్మై నమోఽముష్మైనమః ఇత్యుక్త్వా దేవతా ఉపతిష్ఠేత్॥ శ్లో॥ దిశాంపతీన్నమస్యామి సర్వకామఫలప్రదాన్। కుర్వంతు సఫలంకర్మ కుర్వంతు సతతంశుభం। ఇతి జప్త్వా। యాజాతా ఓషధయః ... పారయామసి ఇత్యనువాకేన కాంస్యపాత్రస్థౌషధీర్మిశ్రీకృత్య। క్షీరేణప్రక్షాళ్య। బ్రహ్మజజ్ఞానం ... మసతశ్చవివః। ప్రజాపతెనత్వదేతా ...రయీణాం। ఇతిద్వాభ్యాం ప్రాచ్యాంవాపయేత్। యమాయ... అరంకృతః। ఇమంయమ ... మాదయస్వ। ఇతిద్వాభ్యాం దక్షిణస్యాం ఇమంమెవరుణ ... హిచకె। తత్వాయామి ... ప్రమోషీః। ఇతిద్వాభ్యాం ప్రతీచ్యాం। సోమోధేనుం ... దస్మై। ఆప్యాయస్వ...సంగథె। ఇతిద్వాభ్యా ముదీచ్యాంచవాపయేత్। శుద్ధాభిస్సికతాభిః ప్రచ్ఛాదయేత్। ఆప్యాయస్వ। దధిక్రావ్ణ్ణః। శుక్రమసి। స్వాదుఃపవస్వ। మధువాతా। ఇతి పంచభిర్మంత్రైః పంచగవ్యేన పాలికాసు యథాక్రమంప్రోక్షయేత్। పశ్చాదుదకేన। నవవస్త్రేణపిధాయ। తాంబూలాదినా బ్రాహ్మణసంతర్పణంకుర్యాత్ తాఃపాలికాః వేదికాయాం యావత్కర్మాంతగ్ం సురక్షితవ్యాః। తతశ్చశుభకర్మాంత పర్యంతం

ప్రతిదినం సంప్రోక్ష్య। సాంకురాః పాలికాశ్చతుష్కోణేషు సంస్థాపయేత్। ఏకాంగృహదేవతాభ్యః। ఇతిసమాప్తేకర్మణి వ్యాహృతిభిరేవస్తై రేవ నామ ధేయైర్యథాక్రమం దేవతాఉద్వాసయేత్। ఆసప్తరాత్రాత్ప్రజాకామ ఆపంచరాత్రాత్పశుకామ ఆత్రిరాత్రాదన్నాద్యకామస్సద్యస్కాల ఆయుష్కామ ఇత్యాహుర్మహర్షయః॥ ప్రాణానాయమ్య। ఇమం కుమారం పరశ్వః ఉపనయనేన కర్మణాసగ్ంస్కరిష్యమాణ స్తదంగత్వేన తదాదౌ అంకురారోపణాంగభూతం హిరణ్యాభ్యుదయికం కరిష్యే। అస్యకుమారస్య ఆయుష్యాభివృద్ధ్యర్థం ఇడాంవాచయిష్యే ఇత్యుక్త్వా ఇడాదేవహూర్మనుర్యజ్ఞనీః... పితరోను మదంతు। ఇడఏహి। పునర్వాచయిత్వా। అదితఏహి। పునర్వాచయిత్వా। సరస్వత్యేహి। ఏవంత్రిరుక్త్వా తతః పరేద్యురాభ్యుదయికంకుర్యాదిత్యంకురారోపణం సమాప్తం.

అథ చౌలమ్.

అథ చౌలముచ్యతె। జన్మనః ప్రభృతి తృతీయేవర్షె పునర్వసు నక్షత్రెజ్యోతిర్విదుక్త శుభలగ్నెవా చౌలంకుర్యాత్। యస్మిన్కర్మణి కేశాః ప్రథమంముచ్యంతె తచ్చౌలం। చూడాకర్మేతియావత్। అథ ప్రయోగః। పూర్వేద్యురాభ్యుదయికంకృత్వా పరేద్యురాచార్యకుమారౌ మంగళస్నాతౌభూత్వా పుణ్యాహంవాచయిత్వా కుమారం దక్షిణతఉపవేశ్య స్వయముత్తరతఆసీనః ప్రాణానాయమ్య మమ ఇమం కుమారం చౌలేనకర్మణాసగ్ంస్కరిష్యే ఇతిసంకల్ప్య। కంకణంబధ్వా। ఆభ్యుదయికంకృత్వా కర్మణఃపుణ్యాహంవాచయేత్। తస్యప్రయోగః। సోదకంకలశం తండుల తాంబూలయుక్తం పాత్రేణాపిధాయ వ్రీహ్యోషధీషు ప్రతిష్ఠాప్య బ్రాహ్మణాన్ ప్రార్థయేత్। ఓంకర్మణఃపుణ్యాహం భవంతో బ్రువంత్వితి। బ్రాహ్మణాః ఓంపుణ్యాహంకర్మణోస్తు। ఇతి బ్రూయుః। ఏవంత్రిః। తతఃయత్పుణ్యం నక్షత్రం ... పుణ్యాహమేవ కురుతె। ఇత్యంతంబ్రూయాత్। తతః ఓంకర్మణె స్వస్తిభవంతో బ్రువంత్వితి। తెబ్రాహ్మణాః ఓగ్ంస్వస్తికర్మణెస్తు ఇతి బ్రూయుః। ఏవం త్రిః। తతఃస్వస్తిన ఇంద్రోవృద్ధశ్రవాః... బృహస్పతిర్దధాత్విత్యంతం

బ్రూయాత్। తతః ఓంకర్మణఋద్ధిం భవంతో బ్రువంతు ఇతి బ్రూయాత్। తే బ్రాహ్మణాః ఓం కర్మఋధ్యతామితి బ్రూయుః। తతః ఋధ్యాస్మ ... సమృద్ధిరస్త్విత్యంతం బ్రూయాత్। తతో ముఖసమం కలశముద్ధృత్య కుమారస్యాంజలౌ స్వస్తిపుణ్యాహసమృద్ధిరస్తు .. పునరపి గోబ్రాహ్మణేభ్యః శుభం భవత్విత్యుదకం కుమారస్యాంజలౌ నినయేత్। తదుదకం కుమారస్య శిరసి ప్రోక్షయేత్। యత్ర యత్ర ఆశిషో వాచయిత్వేత్యుక్తం తత్ర తత్ర పుణ్యాహవాచనమేవ। తథా కారికావృత్తౌ। ఆసీదితి చ పుణ్యాహః స్వస్త్యృధీతే బ్రువన్ బుధైరితి। ఉపాయనవత్సీమంతవదితి మూలగృహ్యే ఉపాయనవదిత్యనేన కుమారభోజనం సీమంతవదిత్యనేన ధాతా దదాత్విత్యాది ప్రధానహోమశ్చోచ్యతే। అత్ర కారికా। శ్లో॥ ద్విజో భోజనపుణ్యాహే కుమారస్య చ భోజనం। తాన్యుపాయనవత్కుర్యాద్ధోమస్సీమంతవద్భవేదితి। తతో విధివత్ స్థండిలోల్లేఖనాదికృత్వా లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాపయేత్। తథాచోక్తం। పాణిగ్రహణమాదాహే జాతచౌలోపనాయనం। స్నానం ప్రేతాని చత్వారి లౌకికాగ్నౌ విధిస్థితిరితి। కించ। ఉపాయనే వివాహే చ చౌలోపాకర్మజాతకే। స్నానే ప్రేతేషు చత్వృషు లౌకికోగ్నిర్విధీయతే। గ్రంథాంతరే। శ్లో॥ జాతకే చౌల గోదాన స్నానోపనయనవ్రతే లాజహోమసమిత్కార్యే లౌకికోగ్నిర్విధీయతే। ఔపాసనాగ్నౌ కర్తవ్యాని పూర్వోక్తాని కర్మాణి। ప్రకృతమనుసరామః। తతోఽగ్నిపరిజ్వాలనాదిపాత్రప్రయోగాంతే యవకుశశీతోష్ణోదకౌదుంబరశాఖాదర్భపుంజీలానడుహశకృచ్ఛలల్యసీం త్సక్కృత్వా తాన్యగ్నేరుత్తరతః పవిత్రీకరణాద్యాజ్యభాగాంతే స్రుచాజ్యమాదాయ। ధాతా దదాతు నో రయి ... మితి చతసృభిర్యస్త్వా హృదేతి చతసృభిరష్టాజ్యాహుతీర్హుత్వా। సమిధమిధ్మసన్నహనం చాగ్నౌ ప్రహృత్య జయాదీన్ హుత్వా బ్రహ్మవిసర్జనాంతే అగ్నేః పశ్చాత్కుమారం ప్రాఙ్ముఖముపవేశ్య। ఉష్ణేన వాయవుదకేనేహ్యదితిః కేశాన్ వపతు। ఇత్యుష్ణోదకం శీతోదకే నినీయ। ఆప ఉందంతు ... సూర్యం దృశే। ఇతి కుమారశిరస్తేనోదకేనార్ద్రీకృత్వా త్రేణ్యా శలల్యా శలలీ సూచ్యాకారం శల్యలోమ। త్రిభిర్దర్భపుంజీలైరౌదుంబరశాఖయా చ। కుమారస్య శిరః కేశాన్ వినీయ। వినీయ వివిధం నీత్వా। తతస్త్రీన్ దర్భాన్ అంతర్ధాయ।

యేనావపత్సవితా ... యథాసదయంతు మహేశ్వరశర్మా। ఇతి కుమారస్య శిరః పురస్తాత్ప్రవపయేత్। కుమారస్య మాతా తదభావే బ్రహ్మచారీ వా। యవసహితమానడుహశకృత్పిండం గృహీత్వా దక్షిణతస్తిష్ఠేత్। యత్క్షురేణ ... ప్రమోషీః। ఇతి ప్రథమం వపంతమాచార్యమనుమంత్రయతే। ఆచార్యస్తాన్ కేశాన్ శకృత్పిండే నిధాయ। పునస్త్రీన్ దర్భానాదాయ దక్షిణతోంతర్ధాయ। యేన పూషా ... వపత్। తేనాస్యాయు ... స్వస్తయే। ఇతి దక్షిణకేశాన్వాపయిత్వా తాన్ కేశాన్ శకృత్పిండే నిధాయ। అప ఉపస్పృశ్య। పునస్త్రీన్ దర్భానాదాయ పశ్చాదంతర్ధాయ యేన భూయ ... స్వస్తయే। ఇతి పశ్చిమకేశాన్వాపయిత్వా తాన్ శకృత్పిండే నిధాయ। అప ఉపస్పృశ్య। పునస్త్రీన్ దర్భానాదాయ। ఉత్తరతోంతర్ధాయ। యేన పూషా... వపత్। తేన తే వపామి ... అసాః। ఇత్యుత్తరకేశాన్వాపయిత్వా తాంచ్ఛకృత్పిండే నిధాయ। అప ఉపస్పృశ్య తతో మాతా బ్రహ్మచారీ వా। ఉప్త్వాయ కేశాన్ ... అంతరా ద్యావాపృథివీ అపస్సువః। ఇతి కేశసహిత శకృత్పిండముదుంబరమూలే దర్భస్తంభే వా నిదధ్యాత్। తతః కుమారస్య శిరః ప్రతిదిశం శిఖాః స్వప్రవరే యావంత ఋషయః తావంతీః స్వకులధర్మేణ వా కుర్యాత్। శిఖావర్జం సర్వాన్ కేశాన్వాపయిత్వా। క్షురం ప్రక్షాళ్య గూఢం స్థాప్యతే। తేన త్ర్యహం కర్మ న కుర్యాత్। తతో బ్రహ్మణే వరం దద్యాత్। వరశబ్దేన ధేనురుచ్యతే। గౌర్వై వర ఇత్యాపస్తంబేనోక్తత్వాత్। అథ చౌలకాలః। జన్మనోథ తృతీయేబ్దే చౌలం కుర్యాత్సర్వదా। ఉదగ్గతే గ్రహే శే చ పంచమే వా మతాంతరాత్। కించ। శ్లో॥ జన్మనోథ తృతీయేబ్దే ప్రథమే వా మతాంతరాత్। పంచమే వా చౌలకర్మ కుర్యురేకే యథాకులమితి చౌలకర్మప్రయోగస్సమాప్తః.

ఉపనయనమ్.

అథోపనయనముచ్యతే। మంత్రేణాచార్యసమీపనయనం। అగ్నిసమీపనయనం వా సావిత్రీవాచనం వేత్యుపనయనశబ్దేనోచ్యతే। ఆపస్తంబశాఖినాం త్వాచార్యసమీపనయనముపనయనం। తద్గర్భా

ష్టమే జన్మాష్టమేవా కార్యం । తథాచయాజ్ఞవల్క్యః । జన్మగర్భా-
ష్టమేవాబ్దే బ్రాహ్మణస్యోపనాయనమితి । ఆపస్తంబః । గర్భాష్టమేషు
బ్రాహ్మణముపనయీత గర్భైకాదశేషు రాజన్యం । గర్భద్వాదశేషు
వైశ్యమిత్యాది । అత్రగర్భశబ్దేనగర్భగ్రహణ వర్షంలక్ష్యతే । గర్భ
వర్షమష్టమంయేషాం తాని గర్భాష్టమాని వర్షాణీతిసప్తమేత్యుప
నయనేప్రాప్తే తత్రత్రీణివర్షాణి చౌలాంతైః కర్మభిరష్టాబ్దాని తేష్వ
సామర్థ్యాత్ । చతుర్థేష్వసామర్థ్యాత్ పంచమాదిషు స్యాత్ ।
గౌతమోపి । ఉపనయనంబ్రాహ్మణస్యాష్టమఇతి నవమే పంచమేవా
కార్యమితిచ । మనురపి । బ్రహ్మవర్చసకామస్యకార్యం విప్రస్య
పంచమే । రాజ్ఞోబలార్థినష్షష్ఠే వైశ్యస్యార్థార్థినోష్టమితి । ఋతు
నియమమాహాపస్తంబః । వసంతే బ్రాహ్మణముపనీయీత । గ్రీష్మే
రాజన్యగ్ం శరదివైశ్యమిత్యాది । అత్రకారికా । విప్రంవసంతేక్షితిపం
నిదాఘే వైశ్యంఘనాంతే వ్రతినంవిదధ్యాత్ । మాఘాది శుక్రాంతిక
పంచమాసాస్సాధారణావా సకలద్విజానాం । ఇతి ధర్మశాస్త్రికామ్యో
పనయన కాలానాహ । సప్తమేబ్రహ్మవర్చసకామముపనీయీతఅష్టమే
ఆయుష్కామం నవమే తేజస్కామం దశమే అన్నాద్యకామ మేకాదశే
ఇంద్రియకామం ద్వాదశే పశుకామమిత్యాది । కామ్యోపనయనవిషయే
కారికాః । బ్రహ్మవర్చసకామస్తు గర్భాత్సప్తమవత్సరే । ఆయుష్కా
మోష్టమేవర్షే తేజస్కామస్తతఃపరం । అన్నాద్యకామోదశమేఇంద్రి
యార్థీతతఃపరం । ద్వాదశేపశుకామస్తు విప్రంకుర్యాత్స్వయంపితా ।
ఆపద్యాషోడశాబ్దాని నాతీతఃకాలఉచ్యతఇతి । అత్ర ప్రథమ భావినో

అత్ర సప్తమేత్యుపనయన ఇత్యాదౌ యత్కించిల్లేఖక ప్రమాదజన్యా
శుద్ధమస్తీతిభాతి॥ సుదర్శనభాష్యేతు । యద్యపి జన్మాదిసప్తస్వప్యుప
నయనం ప్రాప్తం తథాపి జన్మాదిషు త్రిషుచౌలాంతైర్గర్భసంస్కారైర
వరుద్ధత్వాన్నక్రియతే । చతుర్థేపినైవ । కుమారస్య వ్రతాసామ
ర్థ్యాత్ । అతో త్రిపాదేయగతా బహుత్వసంఖ్యాకపింజలన్యాయేన
గర్భాదారభ్య షష్ఠసప్తమాష్టమేషు త్రిష్వేవావతిష్ఠతే । సామర్థ్యాత్ ।
ప్రయోగభేదేనేత్యస్తి ఏతదర్థపర్యాలోచనయా భట్టీయే కించిదశుద్ధ
మస్తీతి ప్రతిభాతి—

గర్భాధానాదీన్ చౌలాంతాన్ సంస్కారానుల్లంఘ్య ఉపనయనంవ్యా
చక్షాణస్తస్య ప్రాధాన్యందర్శయతి । తేనదైవాన్మానుషాద్వాకారణా
త్పూర్వసంస్కారా కరణే ప్యుపనయనం కర్తవ్యమేవతదకరణే వివా
హాదిష్వ నధికారఇతి । అత్రాపరోవిశేషః । పంథాదీనా ముపనయనం
తు కార్యం । తథాచస్మృతిః ॥ శ్లో॥ పంథాంధబధిరస్తబ్ధ జడగద్గదపం
గుషు । కుబ్ధవామనరోగార్త శుష్కాంగవికలాంగిషు । మత్తోన్మత్తే
షుమూకేషుశయనస్థైనిరింద్రియే బస్తపుంస్కేషుచైతేషుసంస్కారస్స్యా
ద్యథోచితం । మూకోన్మత్తౌన సంస్కార్యావిత్యేకే । కర్మస్వనధికారా
త్పాతిత్యంనాస్తి । తదపత్యంనసంస్కార్యం । అన్యేతు సంస్కార్యా
విత్యాహుః । హోమంత్వాచార్యఃకరోతి । ప్రకృత మనుసరామః -
తత్రాభ్యుదయిక దివసాత్పూర్వ దివసరాత్రౌ వృద్ధాచారమనుస్మృత్య
పుణ్యాహం వాచయిత్వా కుమారస్య నవతంతూపవీతందత్వా॥ ప్రాశ
నాయన్య । ఇమంకుమారం పరశ్వ ఉపనయనేన కర్మణాసంస్కరిష్య
మాణ స్తదంగత్వేన శ్వఃఆభ్యుదయికంకర్మకరిష్యే । యదిపూర్వంతస్య
జాతకర్మాదీనినక్రియంతే । తదా ఇమంకుమారం జాతకర్మ నామకరణా
న్న ప్రాశన చౌలోపనయనాఖ్యైః కర్మభిస్సంస్కరిష్యమాణఃఇత్యుక్త్వా
ఆభ్యుదయికం కుర్యాత్ । తథాచస్మృత్యర్థసాగరే । గణశః క్రియ
మాణానాంతంత్రవన్మాతృపూర్వకం । శ్లో॥ నాందీశ్రాద్ధంభవేదేకంహోమ
మంత్రాః పృథక్ పృథక్ ॥ ఇతిసంకల్ప్యమమకుమారస్యాయుష్యాభివృద్ధ్య
ర్థ మిడాంవాచయిష్యే ఇత్యుక్త్వా । ఇడాదేవహూరిత్యాది మదంతీ
త్యంతంత్రిః బ్రూయాత్ । తత స్తదాపరేద్యుర్వా ఆభ్యుదయికంకుర్యాత్ ।
ఆభ్యుదయిక కర్తారమాహ । ఉపనీత్యాది స్నానాంత కర్మస్వభ్యుదయ
క్రియాంపితాకుర్యాత్ । తదూర్ధ్వంతు పరిణేతా యథావిధీతి । అత్ర
పితృశబ్దో భ్రాతృ పితృవ్యయోరప్యుపలక్షణం । ప్రసంగాదపరోవిశేషః ।
నాందీశ్రాద్ధం పితాకుర్యాత్పుత్రీ పుత్రవివాహయోః । ఉత్తరేషువివా
హేషు స్వయంకుర్యాత్తునాందికం । నాందీశ్రాద్ధం పితాకుర్యా ద్యదా
పాణిగ్రహేబుధః । అత ఊర్ధ్వంసుతఃకుర్యాదేష్య ఏవదదాత్యసావితి ।
జీవత్పితృవిషయే వచనాంతరం । జీవత్పితా యదానాందీ శ్రాద్ధం కుర్యా
ద్యథావిధి । పితుర్మాతామహాదీనా మితిశాస్త్రస్య నిర్ణయఇతి ।

అపితృకస్య నాందీముఖె దేవతా నియమమాహ । అసగోత్రస్సగోత్రో
వాయఆచార్య ఉపాయనె । సతూపనేయ పిత్రాదీ నుద్దిశ్యాభ్యుదయం
చరేదితి। గ్రంథాంతరె। ఉపనీతౌతు పితాదెరభావేన్యం నియోజయేత్।
ఆచార్య పితర స్తస్య వృద్ధిశ్రాద్ధదేవతా ఇతి। అస్యార్థః । శ్లో॥ పిత్రా
దిని యోగేన యదామాతామహాదయః । ఉపనయనంకుర్వంతి తదా
ఆచార్య పితరఏవ వృద్ధిశ్రాద్ధె దేవతాః॥ ఆచార్యస్తావత్పితాతస్యనియోజ
కత్వాత్ । ఉపనయనకర్తారస్తు । పితైవోపనయేత్పుత్రం తదభావె
పితుఃపితా । తదభావె పితృభ్రాతా తదభావేతు సోదరః ఇతి। ప్రకృత
మనుసరామః । పూర్వేద్యురాభ్యుదయకం కృత్వా॥ పరేద్యురాచార్య
కుమారౌ మంగళస్నాతౌభూత్వా పుణ్యాహంవాచయిత్వా। కృతశౌచ
మాచ్ఛాదిత కౌపీనంకుమారందక్షిణతఉపవేశ్య। స్వయముత్తరతఆసీనః।
ప్రాణానాయమ్య మమఇమంకుమారంమహేశ్వర శర్మాణముపనేష్యే।
ఇతి సంకల్ప్య । కుమారస్య కంకణంబధ్వా। అగ్నింప్రతిష్ఠాప్యఆచార్య
స్య కుమారస్య ప్రత్యేకంకృచ్ఛ్రత్రయంకుర్యాత్ । తథాచ కారికా
వృత్తౌ । ఆచార్య ఆదౌస్వశరీరవృద్ధింకృత్వా ధశిష్యస్య శరీరశుద్ధిం ।
కృచ్ఛ్రత్రయేణ ప్రచరేద్యథావదగ్నింప్రతిష్ఠాప్యచ సన్నిధిస్థఇతి । కేచి
దుపనీతస్య కామచారభక్షణప్రాయశ్చిత్తమాహుః।తదసంగతం। అనుప
నీతస్యనకామచారాది దోషః । తథాచవిష్ణుపురాణె శ్లో॥భక్ష్యాభక్ష్యే
తథాపేయం నాశ్యావాచ్యె తథానృతం । అస్మిన్కాలె నదోషాయ
సయావన్నోపనీయతఇతి । జాతూకర్ణ్యః । బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాం
నార్వాఙ్మౌంజీవిబంధనాత్ । స్యాత్కామచార భక్షోస్తిమహతః
పాతకావృతఇతి । కామచారస్స్వేచ్ఛాగమనం। కామవాదః మ్లేచ్ఛాది
సంభాషణం । కామభక్షః పర్యుషితాదిభోజనం । ఏతెష్వనుపనీతస్య
మహాపాతకం వినాదోషోనాస్తి । ప్రకృతమనుసరామః । తత ఆభ్యుద
యకంకృత్వా త్రైబ్రాహ్మణైరాశిషోవాచయేత్ । ఆశిషో వాచయేదితి
కర్మణః పుణ్యాహంచరేత్ । యత్ర యత్రాశిషోవాచయిత్వే త్యుక్తం
తత్రతత్ర కర్మణఃపుణ్యాహమేవ।తథాచోక్తం। శ్లో॥ ఆశీరితిచపుణ్యాహం
స్వస్త్యర్థీతిస్మృతంబుధైరితి । కర్మణఃపుణ్యాహ ప్రయోగస్తు పూర్వ
మేవోక్తః । తతస్త్రిసూత్రం తూష్ణీంప్రక్షిప్య। యజ్ఞోపవీతం పరమం

పవిత్రం ప్రజాపతేర్యత్సహజం పురస్తాత్। ఆయుష్యమగ్ర్యంప్రతిముంచ
శుభ్రంయజ్ఞోపవీతంబలమస్తు తేజః॥ ఇమంమంత్రంకుమారంవాచయిత్వా
తస్య దక్షిణహస్తముద్ధృత్య యజ్ఞోపవీతం ధారయేత్ । అత్రశ్రుతిః ।
దక్షిణంబాహుముద్ధరతెవధత్తె । సవ్యమితి యజ్ఞోపవీతమితి । తతస్త్రి
సూత్రం పరివీయ తూష్ణీమాచమ్య నాన్యద్విధినాకృతంచ । ఉచ్చార్య
మంత్రంవటురేవ సమ్యగ్యజ్ఞోపవీతంఖలుధారయేత్సః। యజ్ఞోపవీతలక్షణ
మాహ । శుచౌదేశె శుచిసూత్రం సంహతాంగుళిమూలకె। ఆవేష్ట్య
షణ్ణవత్యాత త్రిగుణీకృత్య యత్నతః । అబ్లింగకైః త్రిభిస్సమ్యక్ప్రక్షా
ళ్యోర్ధ్వం కృతంతుతత్।అప్రదక్షిణమావృత్య సావిత్ర్యాత్రిగుణీకృతం।
అథ ప్రదక్షిణావృత్తం సమంస్యాన్నవసూత్రకం । త్రిరావేష్ట్య దృఢం
బధ్వా హరిబ్రహ్మేశ్వరాన్నమేత్ । యజ్ఞోపవీతం పరమం పవిత్రమితి
ధారయేత్ । సూత్రంసలోమకంచేత్స్యాత్తతఃకృత్వా విలోమకం । సా
విత్ర్యాదశకృత్వోద్భి ర్మంత్రితాభిస్తదుక్షిపేత్। విక్రితం విధరాకృత్యం
భుక్త్వాకృతమధోగతం । ఛిన్నానధ్యాయజోత్సృష్టం త్సృష్టంతాన్వి
సర్జయేత్ । పృష్ఠదేశెచనాభ్యాంచధృతం యల్లంబతెకటౌ । తద్ధార్య
ముపవీతంస్యాన్నాతిఖర్వంనచోచ్ఛ్రితం । నాభెరూర్ధ్వమనాయుష్యం
నాభెరధస్తపఃక్షయః । తస్మాన్నాభిసమంకుర్యా దుపవీతం విచక్షణః ।
సంఖ్యానియమస్తు । బ్రహ్మచారిణ ఏకస్తు స్నాతస్యద్వేబహూనివా ।
తృతీయముత్తరీయార్థం వస్త్రాభావెచతుష్టయం । యజ్ఞోపవీత చలనె
ప్రాయశ్చిత్తమాహ । స్కంధాదవరోహితెయజ్ఞ సూత్రెత్రిః ప్రాణసం
యమాః । పట్యాం కూర్పరగతె తస్మిన్ ద్విషట్కంమణిబంధకె । వామ
హస్తవ్యతీతేతు తంత్యక్త్వాధారయేన్నవం। తస్మాద్యజ్ఞోపవీతస్య చలనం
నకదాచన । శుభ్రయజ్ఞోపవీతాంగో ద్విజోహంస్సర్వకర్మసు । శుద్ధం
శుభ్రమభిన్నంతు సదాధార్యం ద్విజాతిభిః । నోతిర్యక్సతతంస్కంధా
ద్విప్రేణకౌశనాదృతె । ఇతి । అపరోవిశేషః । అభ్యంగెచోదధిస్నానె
మాతాపిత్రోర్మృతెహని। కరాదుద్ధృత్యశోధ్యంస్యాన్నాన్యత్రేతి విని
ర్ణయః॥ ప్రకృతమనుసరామః। తతఃకుమారంభోజయేత్। అత్రాయం
విశేషః । భోక్ష్యమాణస్తు ప్రయతోద్విరాచామేదిత్యాపస్తంబ స్మరణా
త్కుమారేణ ద్విరాచమనం కారయేత్ । భోజనాంతె ద్విరాచమనం

కార్యం । అత్రకారికా । శ్లో॥ కుమారం భోజయేదాదౌ వంతేచాచమనం స్మృతం । గౌతమోపి । క్షుత్వా సుప్త్వా చ భుక్త్వా చేతి । ఆచమన ప్రకారః । ప్రక్షాళ్య పాదౌ హస్తౌ చ త్రిః పిబేదంబువీక్షితం। సంహతాంగుళీమూలేన త్రిః ప్రమృజ్యాత్ తతో ముఖమితి । ఆపస్తంబోపి । తిష్ఠన్నాచామేత్ప్రహ్వో వాసీనస్త్రిరాచామేద్ధృదయంగమాభిరద్భిర్ద్విరోష్ఠౌ పరిమృజేత్ త్రిరిత్యేకే సకృదుపస్పృశేత్। ద్విరిత్యేకే దక్షిణేన పాణినా సవ్యం ప్రోక్ష్య పాదౌ శిరశ్చేంద్రియాణ్యుపస్పృశేచ్చక్షుషీ నాసికే శ్రోత్రే చాథాపుపస్పృశేదితి । ఆచామేత్ అపః పిబేత్। అద్భిరితి ద్వితీయార్థే తృతీయా । అపః పిబేదిత్యర్థః అలోమకాంగుష్ఠమూలేన పరిమార్జనం । త్రిరిత్యేక ఇతి తుల్యవద్వికల్పః । మధ్యమాభిస్తిసృభిరంగుళీభిరుపస్పర్శనం । ద్విరిత్యేక ఇతి పూర్వవత్। అంగుష్ఠానామికాభ్యాం చక్షుషీ అంగుష్ఠప్రదేశినీభ్యాం నాసికే। అంగుష్ఠకనిష్ఠికాభ్యాం శ్రోత్రే । పృథక్పృథక్ । ఇంద్రియస్పర్శనానంతరం హస్తౌ ప్రక్షాళయేత్। ఇత్యాచమనవిధిః। ప్రకృతమనుసరామః। కుమారభోజనసమయే ఆచార్య స్స్వయమేవాన్నాదిప్రోక్షణం కృత్వా కుమారం భోజయేత్ । తథా । శ్లో॥ కుమారభుక్తికాలేతు గాయత్రీం సముదీరయేత్ । ఆచార్య స్స్వయమేవాన్నం ప్రోక్షయేదితి శౌనకః। అత్రాయం విశేషః। ఆపోశన ప్రాణాహుతివర్జనయుక్తం క్షారలవణవర్జం భోజయేత్ । తథా । శ్లో॥ బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వాథ ధృతయజ్ఞోపవీతకం । సప్రాణాహుతి మౌనంచ గురుర్మాణవమాశయేదితి । అర్వాగ్జన్మాత్రక్రియాయాశ్చ మాత్రా చ సహభోజనం । సహభోజనమితి పంక్తిభోజనం । న త్వేకపాత్రభోజనం। తతః ఉష్ణేన వాయవుదకేనేత్యాదిభిః కేశాన్వపతు ఇత్యాద్యౌదుంబరమూలే దర్భస్తంబే వా నిదధాతీత్యంతం చౌలవత్కుర్యాత్ । అత్ర సర్వత్ర స్వస్థానే నామనిర్దేశం కరోతి । తథా । శ్లో॥ నామ బ్రూయాదసౌశబ్దే ప్రథమాంతముదాత్తకే । దేవస్యత్వాను దాత్తేచ సంబుద్ధ్యా నామనిర్దిశేత్ । అయం విశేషః । ద్వితీయే చ తృతీయే చ వపనే చావృథం తథా। త్రిషు నామ న కర్తవ్యం వపనం చ యథావిధీతి। తతః కుమారం సమ్యక్ స్నాపయిత్వా పూర్వవదుపవేశ్య అగ్నిప్రజ్వలనాది పాత్రప్రయోగాంతే । కుశాంబుకూర్చవస్త్రాణి దండాజినమేఖలాశ్చ

పాత్రాణాముత్తరత స్సకృత్ప్రయుంజ్యాత్ । అత్రకారికా। శ్లో॥ పాత్రప్రయోగేతు కుశాంబుకూర్చవస్త్రాణ్యన్నదండాజినమేఖలాశ్చ । దైవ్యాని పాత్రాణి నియుజ్య పశ్చాద్వ్యంజితచామూని సహోపనేతేతి। అథ కూర్చలక్షణమాహ । కూర్చం తు త్రివిధం జ్ఞేయముత్తమం మధ్యమాధమే । నవభిస్సప్తభిర్దర్భైః పంచభిర్గ్రంథిసంయుతః। తన్మూలం ద్వాదశాంగుళ్యం తదగ్రం చతురంగుళం । కించ । శ్లో॥ కూర్చస్యాగ్రే తు గీర్దేవీ కూర్చమధ్యే తు పార్వతీ । కూర్చమూలే స్థితా గంగా ఏతాః కూర్చాధిదేవతాః । పవిత్రకరణాద్యాజ్యభాగాంతం కృత్వా। అత్రైవా కుమారస్య యజ్ఞోపవీతం ప్రక్షిపేత్ । తథాచోక్తం । శ్లో॥ యజ్ఞోపవీతకాలస్స్యాద్వాచనే కృతఆశిషాం । పురస్తాత్సమిధాధానాచ్ఛివస్వామిమతేనత్వితి । అస్య వచనస్య పూర్వార్థమాపస్తంబశాఖినాముత్తరార్థం హిరణ్యకేశిశాఖినామితి పూర్ణాశ్రమవ్యాఖ్యా । తత ఆచార్యః । ఆయుర్దా దేవ జరసం ... నయేమగ్ం స్వాహా। అగ్నయ ఇదం। కుమారస్స్వాహేత్యుక్త్వా పాలాశగ్ం సమిధమాదధ్యాత్। ఇమమంత్రమాచార్య ఏవోచ్చరేత్ । అత్రకారికా। శ్లో॥ ఆయుర్దా ఇమమగ్నిష్ఠే గురోస్స్వాహావటోర్భవేత్। ఆచార్యః । ఆతిష్ఠేమమశ్మానం ... స్థిరో భవ। అభితి... పృతనాయతః। ఇత్యగ్నేరుత్తరతః కుమారం దక్షిణేన పాదేన అశ్మానమాస్థాప్య ఆసనే పునరుపవేశయేత్ । తథా । శ్లో॥ ఆతిష్ఠమంత్రితోశ్మానమాస్థాప్య పునరాసనే । ఉపవేశ్య యథాన్యాయం వటుం వస్త్రాదిబంధయేత్ । తతః రేవతీస్త్వా ... అభివస్మహిత్వన । ఇతి ద్వాభ్యాం వస్త్రమభిమంత్ర్య యా అకృంతన్నవయన్ ... పరిధత్స్వవాసః । పరిధత్త ... పరిధాతనాఉ జరాంగచ్ఛాసి... సంవ్యయస్వ। ఇతి త్రిభిర్మంత్రైః కుమారస్య వస్త్రం పరిధాప్య । పరీదం వాసో ... విభజాసి జీవన్ । ఇతి పరిహితం కుమారమభిమంత్ర్య । కుమారేణాచమనం కారయేత్ । తథా । శ్లో॥ స్నాత్వా పీత్వా క్షుతే స్వప్నే భుక్త్వా రథ్యా ప్రసర్పణే ఆచాంతః పునరాచామేద్వాసోపి పరిధాయ చేతి। కించ । శ్లో॥ భోజనే హవనే దానే ఉపహారే ప్రతిగ్రహే । హవిర్భక్షణకాలేచ ద్విరాచమనం స్మృతం । తత ఆచార్యః । ఇయం దురుక్తాత్పరిబాధమానా... సుభగా మేఖలేయం । ఋతస్య గోప్త్రీ ... మేఖలే మా రిషామ । ఇతి ద్వాభ్యాం కుమారస్య త్రివృతాం

మౌంజీం మేఖలాంత్రిః ప్రదక్షిణం పరివీయ। ఏతన్మంత్రద్వయంకుమారం వాచయేత్ । తథా పూర్ణాశ్రమః। మౌంజ్యజినావస్థాపన ప్రోక్షణో త్థాపనానితు సమంత్రమేతాన్యాచార్యః పూర్వంకృత్వాథ వాచయేత్। మౌంజీలక్షణమాహ। గ్రంథిరేక స్త్రివృతార్య స్త్రయోపంచ వాదృథాః మౌంజ్యాద్యభావే వర్ణానాంకుశాశ్మాతకవల్కజాః । త్రివృతాం మేఖలాంమౌంజీం కుమారం త్రిఃప్రదక్షిణం । ఇయందురుక్తా ద్వాభ్యాంతు పరివీయాథవాచయేత్ । తతః। మిత్రస్యచక్షుః ... దధేహం ఇతికుమారస్యాజినందత్వా। ఏతం మంత్రం కుమారంవాచయేత్। అత్రాప స్తంబః। హారిణమైణేయంవా కార్ష్ణం బ్రాహ్మణస్యేత్యాది స్మృతిరపి । కార్ష్ణరౌరవబస్తాని విప్రాదెరజినానితు । కృష్ణాజినంవా సర్వేషామాయామం చోపవీతవత్ । కనిష్ఠాంగుష్ఠవిస్తారం త్ర్యంగుళంవాగ్రజన్మనః । కనిష్ఠికాగ్రభాగేన మితంక్షత్రియవైశ్యయోః । ద్వ్యంగుళంవాథ రాజ్ఞస్స్యా ద్విశ ఏకాంగుళంతువా। బ్రాహ్మణస్యాజినంకార్యం చర్మత్రివృతసంయుతం। ద్వాభ్యాంరాజవిశోఃకార్యం చర్మణైకేన కేచనేతి। అతిరికాంతరమపి । త్ర్యంగుళంచబహిశ్చోర్మ యస్యాశ్చ చతురంగళం। ఏకఖండం త్రిఖండంవా ధారయేదుపవీతవత్ । త్రిఖండం శ్వేతకృష్ణాభ్యాం త్ర్యంగుళీభిశ్చవిస్తృతం । దీర్ఘంహస్త ప్రమాణేన త్వజనంచవిచక్షణఇతి । కృష్ణాజినస్య త్రిఖండపరిమాణమాహ। ఏకమష్టాంగుళంఖండంద్విఖండం షోడశాంగుళం । చతుర్వింశత్యంగుళంస్యాదుక్తం కృష్ణాజినంబుధైరితి । ప్రకృతమనుసరామః । తతోగ్నె రుత్తరతః ప్రాగగ్రాన్ దర్భానంతృస్తీర్య। తేషుదర్భేషు। అగంత్రాసమగన్మహి ... స్వస్త్యగృహేభ్యః। ఇతి కుమారముపవేశ్య । ఏనంమంత్రం కుమారంవాచయిత్వా। ఆచార్యః । స్వస్యాంజలినోదకమాదాయ । కుమారస్యాంజలౌనినీయ। సముద్రాదూర్మిః ... పితరోనఆయుః। ఇతి తేనోదకేన కుమారంత్రిఃప్రోక్ష్య। ఇమం మంత్రం కుమారం వాచయిత్వా । అగ్నిష్టే హస్తమగ్రభీత్ । సోమస్తే ... । సవితాతే... । సరస్వతీతే ... । పూషాతే ... । బృహస్పతిస్తే ... । అర్యమాతే...। అగంశస్తే... । భగస్తే... । మిత్రస్తే...। మిత్రస్త్వమసి ... ఆచార్యస్తవ । ఇతి దశభిర్మంత్రైః కుమారస్య దక్షిణహస్తం సకృదేవగృహ్ణీయాత్। నప్రతిమంత్రం హస్తగ్రహణం ।

తథా । శ్లో॥ అంతేచసర్వమంత్రాణాం హస్తగ్రహణమిష్యతే । దేవతాభ్యః పరీదానం రక్షణాయపృథక్పృథక్ । తతః । అగ్నయేత్వాపరిదదామి మహేశ్వరశర్మన్ । సోమాయత్వా ... । సవిత్రేత్వా ... । సరస్వత్యైత్వా ... । మృత్యవేత్వా ... । యమాయత్వా... । గదాయత్వా ... । అంతకాయత్వా ... । అద్భ్యస్త్వా...। ఓషధీభ్యస్త్వా...। పృథివ్యైత్వా సవైశ్వానరాయై। ఇతి ప్రతిమంత్రం కుమారం దేవతాభ్యో రక్షణాయదత్వా । తతస్సుముహూర్తే । దేవస్యత్వాసవితుః ప్రసవే ఉపనయే మహేశ్వరశర్మన్ ఇత్యాచార్యః కుమారంస్వసమీపమానీయ అంకఉపవేశ్య । సుప్రజాః ప్రజయాభూయాః ... సుహోమః హోషైః । ఇతి కుమారస్య దక్షిణకర్ణేజపతి । జపోనామోపాంశూచ్చారణం । శనైరిత్యర్థః । తతఃకుమారః । బ్రహ్మచర్య మాగాముప మానయస్వ ... ప్రసూతః । ఇతి బ్రూయాత్ । ఆచార్యః। కోనామాసీతి కుమారంబ్రూయాత్ । కుమారః । మహేశ్వరశర్మ నామాస్మీతి వదేత్ । ఆచార్యః । కస్యబ్రహ్మచార్యసీతి బ్రూయాత్ । కుమారః। ప్రాణస్య బ్రహ్మచార్యస్మీతివదేత్। ఆచార్యః । మహేశ్వరశర్మైష తే దేవసూర్య ... స్వస్తిమను సంచరమహేశ్వరశర్మన్। ఇతిబ్రూయాత్। కుమారః । అధ్వనామధ్వపతే ... పారమశీయ । ఇతి కుమారంవాచయేత్। తతఃకుమారస్సృచాజ్య మాదాయ। యోగేయోగేతవస్తరం... ఇంద్రమూతయెస్వాహా । ఇంద్రాయేదం॥ తత ఆచార్యః । ఇమ మగ్న ఆయుషే ... యథాసత్స్వాహా । అగ్నీవరుణసోమాదితి విశ్వేదేవేభ్య ఇదం । కుమారః । శతమిన్నుశరదా ... గంతోస్స్వాహా ... దేవేభ్య ఇదం । ఆచార్యః । అగ్నిష్ట ఆయుః ... వసుభిరా దధాతుస్వాహా । అగ్నీంద్ర మరుదాదిత్య వసుభ్యఇదం । ఇతఃపరంకుమారఏవ। మేధాం మహ్యమంగిరసః... మేధామగ్ని ర్దదాతు మేస్వాహా॥ అంగిరస్సప్తర్షి ప్రజాపత్యగ్నిభ్యఇదం । అప్సరాసుచయా ... సామామా విశతాదిహ స్వాహా । మేధాయాఇదం । ఇమంమెవరుణ ... రాచకేస్వాహా । వరుణాయేదం । తత్వాయామి ... ప్రమోషీస్స్వాహా । వరుణాయేదం। త్వంనోఅగ్నె... ప్రముగ్ధ్యస్మత్స్వాహా। అగ్నీవరుణాభ్యామిదం। సత్వన్నో అగ్నె... నఏధిస్వాహా । అగ్నీవరుణాభ్యామిదం । త్వమగ్నెఅయాసి ...

షేమగ్గ్స్వాహా । అయసేగ్నయ ఇదం । ఇత్యేకాదశాజ్యాహుతీః కుమా
రేణ వాచయన్ హావయేత్ । అత్ర ద్వితీయచతుర్థౌ వినా ప్రతిమంత్రం
కుమారేణ వాచయన్ హావయేత్ । ద్వితీయ చతుర్థయోర్లింగ
విరోధా దాదాచార్య ఏవవక్తా కుమారో హోతేతి । ప్రధాన హోమే
షు హావయేదితి వచనాత్ అంగేషు ఆచార్య ఏవ కర్తా తేనాచార్యో
జయాది బ్రహ్మవిసర్జనాంతం కర్మ కుర్యాత్ । అత్ర కారికా । హావయే
ద్యోగ ఇత్యాద్యైర్వటు రేకాదశాహుతీః ద్వితీయం చ చతుర్థం చ స్వయ
ముక్త్వా ప్రహావయేత్ । జయాది ప్రతిపద్యేత స్వయమాపరిషేచనాదితి।
దేవతానుక్రమణకారికాయా ముద్దేశత్యాగకారికా । యోగ ఇంద్రో
ద్వితీయోగ్ని ర్వరుణ స్సోమ ఉచ్యతే। అదితిశ్చ తథా విశ్వే దేవాస్సర్వేపి
దేవతాః । శతమిన్వత్ర దేవాస్స్యురగ్నిరిత్యత్ర దేవతాః । అగ్నీంద్రమరు
తశ్చైవ ఆదిత్యా వసవస్తథా । మేధాం మహ్యమితీత్యత్ర మంత్రేస్యు
ర్దేవతా ఇమాః । ఉక్తాశ్చాంగిరసస్సప్తఋషయశ్చ ప్రజాపతిః।అగ్నిశ్చ
సర్వేష్వత్రైవ మేధా స్యాదప్సరాస్వితి । వరుణోనంతరే మంత్రయుగ్మే
తత్పరయోర్ద్వయోః । అగ్నిశ్చ వరుణశ్చైవ త్వమగ్నే గ్నిః ప్రకీర్తితః ।
ఇతి । ప్రకృతమనుసరామః । తతః కుమారః అగ్నేః పశ్చాదుదగగ్రం
కూర్చం నిదధాతి । తత ఆచార్యః రాష్ట్రభృదస్యాచార్య సందీమాత్వ
ద్యోషం । ఇతి యజుషా తస్మిన్ కూర్చే ఉపవిశేత్ । తతః కుమారః
ఆచార్యస్య పురస్తాత్ప్రత్యఙ్ముఖ ఉపవిశ్య స్వదక్షిణపాణినా ఆచార్యస్య
దక్షిణం పాదం గృహీత్వా సావిత్రీం భో అనుబ్రూహీతి బ్రూయాత్ ।
ఆచార్యః । కుమారాయ గాయత్రీ ముపదిశేత్ । తత్ప్రకారమాహ ।
ఓం భూః తత్సవితుర్వరేణ్యం ఓం భువః భర్గో దేవస్య ధీమహి । ఓగ్ం సువః
ధియో యో నః ప్రచోదయాత్ । ఓం భూః తత్సవితుః ... ధీమహి । ఓం
భువః ధియో ... చోదయాత్ । ఓగ్ం సువః తత్సవితుః ... ప్రచో
దయాత్ । అనేన ప్రకారేణ కుమారాయ సావిత్రీ ముపదిశేత్। ఏవం విధ
వద్గృహీతుం కుమారో న శక్తశ్చేత్ తదా ఆచార్యః ప్రథమం విధివదుక్త్వా
అల్పశ ఉపదిశేత్ । సావిత్ర్యుపదేశ విషయే కారికా । తాం పచ్ఛోర్ధర్చ
శస్సర్వాం వ్యాహరన్ వ్యాహృతీః క్రమాత్ । పాదేష్వర్ధర్చయో
ర్ద్యాద్యే కృత్వా న్యాయాముత్తమాం వదేదితి । కారికాంతరమపి । పచ్ఛో

భూస్తత్సవితుర్భర్గస్సువర్ధియ ఇతీర్యతే । అర్ధర్చశో భూస్తద్భర్గో
భువో ధియస్సువస్తథా । ఆహ ప్రణవముచ్చార్య భూరాదిం చ యథా
విధి । తతః పాదాదికం చేతి మునిరుద్దాలకో బ్రవీత్ । తతః కుమారః ।
అవ్రుధమసా ... గోపాయ। ఇత్యాత్మనః ఉత్తరమోష్ఠం శ్వావాంతముప
స్పృశ్య॥ ఆచమ్య బ్రహ్మణ ఆణీస్థః। ఇతి యుగపత్కరాభ్యాం స్వకర్ణా
వుపస్పృశ్య । సుశ్రవస్సుశ్రవం ... నిధిగోపో భూయాసం । ఇతి పాలాశ
దండం దక్షిణహస్తేనాదత్తే। అత్రాపస్తంబః। పాలాశదండో బ్రాహ్మ
ణస్య నైయగ్రోధస్కంధజోవాఙ్గ్రో రాజన్యస్య బాదర ఔదుంబరో వా
వైశ్యస్య వార్క్షో దండ ఇత్యవర్ణ సంయోగేనైక ఉపదిశంతి । అత్ర
కారికాపి । బ్రాహ్మణో బైల్వపాలాశౌ రాజా పైప్పలఖాదిరౌ । బాద
రౌదుంబరా వైశ్యో దండానర్హంతి వర్ణతః । దండపరిమాణమాహ ।
కేశాంతికో బ్రాహ్మణస్య దండః కార్యః ప్రమాణతః । లలాటసమ్మితో
రాజ్ఞః స్యాత్తు నాసాంతికో విశః । ఋజవస్తే తు సర్వే స్యు రవ్రణాస్సౌమ్య
దర్శనాః । అనుద్వేగకరాః పుంసాం సత్వచో నాగ్నిదూషితాః। ప్రగృ
హ్యేప్సితం దండముపతిష్ఠేత భాస్కరం । సమందండం తు పాలాశం
సుశ్రవా ఇతి మంత్రతః । ఏకే వార్క్షేభ వేదేవం స్మృతం చాదిం చ వాచ
యేత్ । ప్రకృతమనుసరామః । స్మృతం చ మే స్మృతం చ మే తన్మ ఉభ
యం వ్రతం । నిందా చ మే నిందా చ మే ... । శ్రద్ధా చ మే శ్రద్ధా చ మే
... । విద్యా చ మే విద్యా చ మే ... । శ్రుతం చ మే శ్రుతం చ మే ... ।
సత్యం చ మే సత్యం చ మే ... । తపశ్చ మే తపశ్చ మే ... । వ్రతం చ మే
వ్రతం చ మే తన్మ ఉభయం వ్రతం।యద్బ్రాహ్మణానాం బ్రహ్మణి వ్రతం...।
సర్వవ్రతో భూయాసం । ఇతి కుమారం వాచయతి। తతః కుమారః గురో
వరం తే దదామీతి గురవే ధేనుం దద్యాత్ । గురుస్సప్త దశకృత్వో
పాస్యాత్ । సప్తదశ ప్రాణాయామాన్కుర్యాదిత్యర్థః । అథ ప్రాణా
యామ లక్షణమాహ । ఆసనే సమ్యగాసీనో వామేనాపూర్య చోదరం ।
కుంభకే సతి రావృత్య దక్షిణేన విరేచయేత్ । సవ్యాహృతిం సప్రణవాం
గాయత్రీం శిరసా సహ । త్రిర్జపేదాయత ప్రాణః ప్రాణాయామస్స
ఉచ్యతే । ఏవం న్యాయేన ప్రాణాయామాన్ కృత్వా దేవస్య త్వా ...
రుద్రాయ గాం। తేనామృతత్వమశ్యాం ... ప్రతిగృహ్ణాతు । ఇతి ధేనుం

ప్రతిగృహ్య । ఉదాయుషా ... అను । ఇతి కుమారముత్థాప్య ఏతం మంత్రం కుమారంవాచయేత్। తతఃకుమారః తచ్చక్షుర్దేవహితం... జ్యోక్చసూర్యందృశే। ఇతి సూర్యముపస్థాయ । మచ్ఛిష్యోయంనాన్యత్రగచ్ఛేత్ । మత్తఏవవిద్యామభ్యసేత । ఇతిమనసి వర్తతేచేత్ । గురుః । యస్మిన్ భూతంచ భవ్యంచ గృహ్ణామి మహేశ్వరశర్మన్ । ఇతి కుమారస్య దక్షిణహస్తం గృహ్ణీయాత్। తతః అగ్నికార్యంకుర్యాత్। కుమారః ప్రాణానాయమ్య ప్రాతరగ్నికార్యం కరిష్యఇతి సంకల్ప్య । పరిత్వాగ్నే ... బ్రహ్మచారిభిః । ఇత్యగ్నిపరితః పరిమృజ్య । అదితేనుమన్యస్వేత్యాది భిరగ్నింపరిషిచ్య । పాలాశగ్ం సమిధమాదాయ । అగ్నయె సమిధమాహార్ష ... సమేధయస్వాహా । అగ్నయఇదం। ఏధోస్యేధిషీమహిస్వాహా । అగ్నయఇదం । సమిదసి సమేధిషీమహిస్వాహా। అగ్నయఇదం । తేజోసి తేజోమయిధేహిస్వాహా । అగ్నయఇదం । అపో అద్యాన్వచారిషం ... సగ్ంసృజవర్చసాస్వాహా । అగ్నయఇదం । సంమాగ్నే ... ధనేనచస్వాహా । అగ్నయఇదం । విద్యున్మేఅస్య ... సహర్షిభిస్స్వాహా । ఇంద్రాయేదం । అగ్నయె బృహతె నాకాయ స్వాహా। అగ్నయెబృహతె నాకాయేదం। ద్యావాపృథివీభ్యాగ్ స్వాహా। ద్యావాపృథివీభ్యామిదం । ఏషా తేఅగ్నే .... మాప్యాయమానశ్చ స్వాహా । అగ్నయఇదం । యోమాగ్నే ... భాగినంకురుస్వాహా । అగ్నయఇదం । సమిధమాధాయాగ్నేస ... భూయాసగ్ స్వాహా । అగ్నయఇదం । భూస్స్వాహా । అగ్నయఇదం । భువస్స్వాహా । వాయవ ఇదం । సువస్స్వాహా । సూర్యాయేదం। భూర్భువస్సువస్స్వాహా ప్రజాపతయఇదం ఇతిషోడశసమిధాహుతీర్హుత్వా।అదితేన్వమగ్గ్స్థాఇత్యాది భిరగ్నింపరిషిచ్య ఉత్థాయ । యత్తేఅగ్నే ... హరస్వీభూయాసం।మయి మేధాం ... భ్రాజోదధాతు । ఇతి ద్వాభ్యాముపస్థాయ ఉపవిశ్య । మానస్తోకే...విధేమతే। ఇతి జప్త్వా। మేధాదేవీత్యాది భిస్తిలకానికృత్వా లలాటోభయ బాహుమూలె హృదయనాభి కంఠబహిః కంధశిరస్సు ధారయేత్ । తత్క్రమః । మేధావీభూయాసం । తేజస్వీ ...। వర్చస్వీ ... । బ్రహ్మవర్చస్వీ ... । ఆయుష్మాన్ ...। అన్నాదో ...। యశస్వీ ...సర్వసమృద్ధోభూయాసం । ఇతితత్తత్స్థానె ధారయేత్ । పునస్త్వా

దిత్యాః... యజమానస్యకామాస్స్వాహా । అగ్నయెవసువిధాయేదం । ఇతి సమిధమగ్నావాధాయ। స్వస్తిశ్రద్ధామిత్యాదినా అగ్నింసంప్రార్థ్య స్వప్రవరముక్త్వా అగ్నింనమస్కృత్య। తతోగురుం మాతరమన్యాంశ్చ వృద్ధాన్నమస్కృత్వా । భిక్షాంయాచయేత్ । అత్రబోధాయనః।అథాస్మాఅరిక్తం పాత్రంప్రయచ్ఛన్ ఆహమాతరమేవాగ్రే భిక్షస్వేతి। ఆశ్వలాయనస్తు। అప్రత్యాఖ్యాయినమగ్రేభిక్షేత । అప్రత్యాఖ్యాయినీం వేతి। అత్రేమానిభిక్షావాక్యాని। భవతీభిక్షాందేహితిస్త్రియంయాచయేత్ । భవాన్భిక్షాందదాత్వితి పురుషం । ఇతి బ్రాహ్మణోభిక్షేత । భిక్షాం భవతీదేహీతి క్షత్రియః । భిక్షాందేహిభవతీతి వైశ్యః । పుంలింగేతు యథాయోగ్యమూహఃకార్యః । అత్రగౌతమః । ఆదిమధ్యావసానేషు భవచ్ఛబ్దః ప్రయోజ్యోవర్ణానుపూర్వ్యేణేతి। ఆపస్తంబోపి। భవత్పూర్వయాబ్రాహ్మణోభిక్షేత । భవన్మధ్యయారాజన్యః। భవదంత్యయావైశ్య ఇతి । జైమినిః । క్షాంచహించనవర్తయేదితి। అస్యార్థః । భిక్షాశబ్దె క్షాశబ్దః । దేహీత్యత్రహిశబ్దః । తావుభావపినవర్తయేత్ । నోచ్చైః బ్రూయాదిత్యర్థః । తతఆచార్యః । బ్రహ్మచార్యసీతి బ్రూయాత్ । కుమారః। అస్మీతివదేత్। ఆచార్యః।అపోశానేతిబ్రూయాత్ ।కుమారః। అశ్నామీతివదేత్ । ఆచార్యః । కర్మకుర్వితి బ్రూయాత్। కుమారః। కరోమీతివదేత్ । ఆచార్యః । మాసుషుప్థా ఇతి బ్రూయాత్। కుమారః । దివానస్వపామీతివదేత్ । ఆచార్యః। భిక్షాచర్యంచరేతిబ్రూయాత్। కుమారః। చరామీతివదేత్ । ఆచార్యః। ఆచార్యాధీనోభవేతి బ్రూయాత్ । కుమారః । భవానీతివదేత్ । ఏతమగ్నింత్ర్యహంధారయన్ క్షార లవణమభుంజానోభవేత్ । చతుర్థేహన్యాచారః కుమారస్యాన్యద్వాసః పరిధాప్య । యస్యతె ప్రథమవాస్యగ్ం హరామీత్యాదినా బహవస్సుజాత మిత్యంతేన పూర్వపరిహితంవాస ఆదత్తె । ఆపస్తంబమతెనైతదుపనయనమేత దండమిత్యుపనయనం సమాప్తమ్.

అథ పాలాశ హోమః.

కేచిత్పాలాశ కర్మకుర్వంతి। తస్యప్రయోగః। చతుర్థేహన్యాచార్య కుమారౌ మంగళస్నాతౌభూత్వా గ్రామాత్ప్రాచీముదీచీంవా

దిశముపనిష్క్రమ్య । పాలాశస్యాథస్తాద్గోమయేనోపలిప్య । రంగవల్ల్యాది భిరలంకృత్య । తత్రపుణ్యాహంవాచయిత్వాపాలాశస్యోత్తరతః పూర్వతో వా ఉపవిశ్యకుమారః ప్రాణానాయమ్య ఏవంవిశేష్ఠే శుభముహూర్తే మమ ప్రాణనశ్రద్ధామేధా ప్రసాదసిద్ధ్యర్థం పాలాశంకర్మకరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య । తతఃకుమారందక్షిణత ఉపవేశయేత్ । అత్రకారికా । యావ ద్బ్రహ్మోపదేశాంతం తావద్దక్షిణతోవటుః । తదూర్ధ్వముత్తర స్తిష్ఠే త్పాలాశదక్షిణేవటుః । విధివత్ స్థండిలంకల్పయిత్వా తత్రోపనయ నాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య అగ్నేఃపూర్వదేశే ఈశాన్యదేశేవా తండులైస్త్రీణి స్థండిలాని ప్రాగపవర్గాణ్యుదగపవర్గాణివాకృత్వా । తేషు దక్షిణ స్థండిలమారభ్య ప్రణవాయనమః । ప్రణవమావాహయామి । మధ్య స్థండిలే శ్రద్ధాయైనమః శ్రద్ధామావాహయామి । ఉత్తరస్థండిలే మేధా యైనమః మేధామావాహయామి । ఏవమావాహ్య । షోడశోపచారైః పూజయేత్ । అత్రాయంప్రయోగః । ప్రాగపవర్గాణిచే దుదఙ్ముఖః పూజయేత్ । ఉదగపవర్గాణిచేత్ప్రాఙ్ముఖఃపూజయేత్ । ఏవంపూజాం కృత్వా । యశ్ఛందసామృషభోవిశ్వరూపః ... శ్రుతంమే గోపాయ । ఇతి నవభిర్వాక్యైః ప్రణవముపతిష్ఠతే । ప్రణవమితిప్రణవాత్మకంశివస్వ రూపం । తతశ్శ్రద్ధయాగ్నిస్సమిధ్యతే ... హవిషావర్ధయామసి । ఇతి చతుర్విగ్ంశతివాక్యైః శ్రద్ధాముపస్థాయ । మేధాదేవీజుషమాణా ... సూర్యోభ్రాజోదధాతు । ఇతి చతుర్భిరనువాకైః మేధాముపస్థాయ । దధిమధుశర్కరాయుక్తం ప్రణవాదీనుద్దిశ్య బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా కర్మణః పుణ్యాహంవాచయిత్వా । అగ్నేరుప సమాధానాద్యాజ్య భాగాంతే సమంతాదపూపైరగ్నింపరిశ్రిత్య । స్రుచాజ్యమాదాయ । యశ్ఛందసామృషభో విశ్వరూపః ... భూయాసగ్ంస్వాహా । ఛందోభ్య ఇదం । శరీరంమే విచర్షణం ... గోపాయస్వాహా । ఛందోభ్యఇదం । ఆవహంతీ వితన్వానా ... పశుభిస్సహస్వాహా । ఛందోభ్యఇదం । ఆమా యంతు బ్రహ్మచారిణస్స్వాహా । ఛందోభ్యఇదం । యశోజనేసానిస్స్వాహా । ఛందోభ్యఇదం । శ్రేయాన్వస్యసోసానిస్వాహా । ఛందోభ్యఇదం । తంత్వాభగప్రవిశానిస్వాహా । ఛందోభ్యఇదం । సమాభగప్రవిశస్వాహా । ఛందోభ్యఇదం । తస్మిన్థ్సహస్రశాఖే నిభగాహంత్వయి మృజేస్వాహా ।

ఛందోభ్యఇదం । యథాపఃప్రవతాయంతి... సర్వతస్స్వాహా । ఛందోభ్య ఇదం । ప్రతివేశోసి... పద్యస్వస్వాహా । ఛందోభ్యఇదం । ఇత్యేకాదశా జ్యాహుతీః కుమారేణవాచయన్హావయిత్వా స్వయంజయాది బ్రహ్మ విసర్జనాంతంకుర్యాత్ । పూర్వధృత మేఖలాజినదండాన్ పాలాశే నిధాయ అన్యానినవానిమంత్రవద్గృహ్ణీయాత్ । తథాచోక్తం । శ్లో॥ సంత్యజ్యమేఖలాదీని బ్రహ్మసూత్రంవినావటుః । సర్వంనిక్షిప్యపాలాశే నవాన్యన్యానిధారయేత్ । కించ । శ్లో॥ మేఖలామజినందండంపాలాశాగ్రేతు నిక్షిపేత్ । తద్వాసోబ్రాహ్మణేదద్యా ద్వటురన్యానిధారయేత్ । ఇతి పెంజర్ల శింగయార్య విరచితాయాం ప్రయోగపద్ధతౌ ఉపనయనం సంపూర్ణమ్.

అథశ్రావణీ హోమః.

అథ శ్రావణీహోమ ఉచ్యతే । ఉదయవ్యాపిన్యాం పౌర్ణ మాస్యామధ్యాయోపాకర్మ కుర్యాత్ । తథాచోక్తం । శ్లో॥ పర్వణ్యౌ దయికేకుర్యుశ్శ్రావణీంతైత్తిరీయకాః । బహ్వృచశ్శ్రావణీంకుర్యుర్గ్రహ సంక్రాంతివర్జితే । శ్రావణపౌర్ణమాసీతు సంగవస్పృశితాభవేత్ । తదేవౌదయికంగ్రాహ్యం నాన్యదౌదయికంభవేదితి । అత్రాయమపరో విశేషః । అహర్పతిరినశ్చంద్రో నిశానాథస్తథైవచ । ద్విభస్థితేగ్రహే తస్మిన్నో పాకుర్యాదహర్నిశమితి । అస్యార్థః । ద్విభస్థితేఇతిభశబ్దే నాత్రరాశిఃకథ్యతే । తథాచద్విరాశిస్థితే పూర్వా పరరాశ్యంతరగతే సూర్యఇత్యర్థః । సూర్యసంక్రాంతౌ సత్యామితియావత్ । గ్రహఇతి చంద్రస్యసూర్యస్యవాగ్రహణేసతి తస్మిన్నోపాకుర్యాదహర్నిశమితి । తస్మిన్నుపాకరణం నకర్తవ్యం । సంక్రాంత్యాగ్రహణేనవా మిశ్రితాయా అయోగ్యత్వాత్ । సంపూర్ణపౌర్ణమాసీవిషయేకరస్మిన్నపక్షేఽపి పౌర్ణమాస్యాం త్రుటికాయాంవాసంక్రాంతిగ్రహణయోః ప్రవేశసతి పూర్వస్మిన్నహన్యుపాకర్మనకర్తవ్యమిత్యభిప్రాయః । ప్రసంగాదపరో విశేషః । శ్రావణ్యాంవాప్రోష్ఠపద్యాం ద్విజాగ్ర్యాః ప్రాదుర్భావస్త్వో షధీనాంయతస్స్యాత్ । శాఖాభేదస్త్వత్ర నాస్తీతి సర్వేచోపాకుర్యు స్సర్వశాస్త్రప్రసిద్ధేరితి । తతస్స్మృత్యర్థసారోక్తం కించిల్లిఖ్యతే ।

ఉపాకరణమోషధి జననేసతి శ్రావణ్యాం పౌర్ణమాస్యాంకార్యం। శ్రావణ మాసశ్రవణేవా పంచమీహస్తయోగేవా భాద్రపదస్య పౌర్ణమాస్యాంవా కార్యం। ఆషాఢ్యాంపౌర్ణమాస్యాంవా యథాస్వాచారం కార్యం శ్రావణ్యాదాఘటికాచతుష్టయం అభిజిన్నక్షత్రాంశంవర్జ్యం। తిథిఖండసతి ప్రయోగ పర్యాప్తావ్యాపినీ ఉపాకరణే గ్రాహ్యాశ్రవణ ఖండే సతిధనిష్ఠాయుతా ప్రయోగపర్యాప్తాగ్రాహ్యా। నోత్తరాషాఢా సంయుతా। సూతకాది విఘ్నసంభవే ఓషధ్యుత్పత్త్యభావేపి శ్రావణ భాద్రపదయోః కస్మింశ్చిద్దినే గ్రహసంక్రాంతివర్జితేకార్యం। తతః కర్మణోస్య లోపః కింతూత్కర్షః। ఇదంకర్మ గురుశుక్రయోరూహ్మాఢతాయాంనకార్యం। తథామలమాసేచ నకార్యం। అత్ర యేప్రోక్తాః పౌర్ణమాసీవ్యతిరిక్తాః కాలాః తేసర్వేస్మృత్యర్థసార కర్తృవచన ప్రామాణ్యాద్గ్రంథాంతర వచనప్రామాణ్యాచ్చ అంగీకర్తవ్యాః। ఇదంతూపాకర్మచతుర్విధం। అధ్యాయోపాకర్మకాండోపాకర్మాదికం। తత్ర కాండోపాకర్మాదివ్యావృత్త్యర్థ మధ్యాయోపాకర్మేత్యుక్తం। అథ ప్రయోగః। ప్రతినంవాపయిత్వాథ గత్వాస్నాత్వానదీజలే। కౌపీన మేఖలా దండానుపవీతాజినేపిచ। ధారయేత్తునవాన్యత్ర జీర్ణాన్యప్సు వినిక్షిపేత్। ప్రకృతమనుసరామః। ప్రాణానాయమ్య। ఏవంవిశిష్టే శుభముహూర్తే మమశిష్యైస్సహ అధ్యాయోపాకర్మకరిష్యే। ఇతి సంకల్ప్య। నివీతీభూత్వా। ఋష్యర్చనాయతండులైః స్థండిలంకృత్వా। ప్రజాపతిం కాండఋషిమావాహయామి। సోమంకాండఋషి మావాహయామి। అగ్నిం ...। విశ్వాన్ దేవాన్ ...। సాగ్ంహితీర్దేవతా ఉపనిషదః...। యాజ్ఞికీర్దేవతా ఉపనిషదః ...। వారుణీర్దేవతా ఉపనిషదః ...। బ్రహ్మాణగ్గ్ స్వయంభువం ...। సదసస్పతి మావాహయామి। ఏవమేతానృషీనావాహ్య। షోడశోపచారైరభ్యర్చ్యానవర్షీణాంతర్పణం కుర్యాత్। ఏతేషోడశోపచారాః। శ్లో॥ఆవాహనాసనే పాద్య మర్ఘ్య మాచమనీయకం। స్నానంవస్త్రోపవీతేచ భూషణంతదనంతరం। గంధ పుష్పేతథాధూపం దీపంనైవేద్యమేవచ। తాంబూలంచ తతోదత్వా విధివత్తర్పయేదృషీన్। వార్యంజలిభిరేతాంస్తు తర్పయిత్వా విసర్జయేత్। ఋషీణామర్చనంసర్వం కర్తవ్యంహినివీతినా। అత్ర

శ్రుతిరపి। నివీతంమనుష్యాణాం ప్రాచీనావీతం పితృణాముపవీతందేవానామితి। శ్లో॥స్నానేచావాహనేచైవ తర్పణేపితథైవచ। ఉద్వాసనక్రియాయాంచద్వితీయా పరికీర్తితా। అన్నదానేనమస్కారే చతుర్థీహోమ ఏవచ। షష్ఠ్యాచైవాసనందద్యాచ్ఛేషా స్సంబుద్ధయస్స్మృతాః। ఏవం పూజాంకృత్వా తర్పణాంతే ఋష్యాదీనుద్వాస్య। తతోగ్నిప్రతిష్ఠాపనాద్యాజ్యభాగాంతే స్రుచాజ్యమాదాయ అగ్నయేస్వాహా। అగ్నయ ఇదం। ఇతి ముఖాహుతింజుహుయాత్। ఉక్తంచ। కర్మస్వోషధి మత్స్వేషు వ్రతేషుచచరుష్వపి। ముఖాహుతిరవశ్యంహి సర్వాచార్యైస్సునిశ్చితేతి। తతస్స్రుచాజ్య మాదాయ। ప్రజాపతయేకాండఋషయే స్వాహా। ప్రజాపతయే కాండఋషయఇదం। సోమాయకాండఋషయే స్వాహా। సోమాయకాండ ఋషయఇదం। అగ్నయేకాండ ఋషయే స్వాహా। అగ్నయేకాండఋషయఇదం। విశ్వేభ్యోదేవేభ్యః కాండ ఋషిభ్యస్స్వాహా। విశ్వేభ్యోదేవేభ్యః కాండఋషిభ్యఇదం। సాగ్ంహితీభ్యో దేవతాభ్య ఉపనిషద్భ్యస్స్వాహా। సాగ్ంహితీభ్యో...ఇదం। యాజ్ఞికీభ్యో ... ఉపనిషద్భ్యస్స్వాహా। యాజ్ఞికీభ్యో ... ఇదం। వారుణీభ్యో ... ఉపనిషద్భ్యస్స్వాహా। వారుణీభ్యో...ఇదం। బ్రహ్మణేస్వయంభువేస్వాహా। బ్రహ్మణేస్వయంభువఇదం। సదసస్పతయేస్వాహా। సదసస్పతయఇదం। సదసస్పతిమద్భుతం ... మేధామయాసిషగ్గ్ స్వాహా। సదసస్పతయఇదమితివా। ఇయమాహుతిస్స్విష్టకృత్థ్సానీయా। తథాచోక్తం। వేదవ్రతేషుచరుషు తథైవోత్సర్జనేషుచ। ఉపాకర్మణి తద్వచ్చస్విష్టకృత్సదసస్పతిః। కించ। యదగ్నిస్సదసస్పతి స్మార్తకర్మణి చోదితః। స్విష్టకృద్ధోమఇత్యేవంత్రివిధః కర్మభేదతః। యదస్యస్విష్టకృద్ధోమోవ్యాహృతీ నామనంతరం। సదసస్పతి రగ్నిశ్చ ప్రధానాహుత్యనంతరం। ఇత్యాజ్యాహుతీర్హుత్వా తతస్సక్తుభిర్జుహుయాత్। తత్ప్రకారస్తు। తిలాంశ్చసక్తూంశ్చమిశ్రీకృత్య ఆజ్యేనసిక్త్వావక్ష్యమాణైర్మంత్రైర్జుహుయాత్। తిలాంజుహోమిసరసాగ్ం సపిష్టాన్ ... రమంతుస్వాహా। మంత్రోక్తదేవతాభ్యఇదం। గావోహిరణ్యం ధనమన్నపానం ... శ్రియైస్వాహా। మంత్రోక్తదేవతాభ్యఇదం। శ్రియంచ లక్ష్మీంచ ... దదాతుస్వాహా। మంత్రోక్త ... దం। తిలాః కృష్ణాః...

దురితంమయిస్వాహా । మంత్రోక్త ... దం । చోరస్యాన్నం ... శమయంతుస్వాహా । మంత్రోక్త ... దం । శ్రీశ్చలక్ష్మీశ్చ ... జాతవేదసం దదాతుస్వాహా। మంత్రోక్త ... దం । ప్రాణాపాన ... విపాప్మాభూయాసగ్ం స్వాహా । మంత్రోక్త ... దం । వాఙ్మనశ్చక్షుః ... స్వాహా । మంత్రోక్త ... దం । త్వక్చర్మ ... భూయాసగ్ం స్వాహా ...। మంత్రోక్త ... దం । శిరఃపాణి ... భూయాసగ్ం స్వాహా । మంత్రోక్త ... దం । ఉత్తిష్ఠ పురుష ... భూయాసగ్ం స్వాహా । మంత్రోక్త ... దం + పృథివ్యాపస్తేజో ... భూయాసగ్ం స్వాహా । మంత్రోక్త ... దం । శబ్దస్పర్శ భూయాసగ్ం స్వాహా । మంత్రోక్త ... దం। మనోవాక్కాయ ... భూయాసగ్ం స్వాహా । మంత్రోక్త ... దం। అవ్యక్తభావై ... భూయాసగ్ం స్వాహా। మంత్రోక్త ... దం । ఆత్మామెశుధ్యంతాం జ్యోతిరహం ... భూయాసగ్ం స్వాహా। మంత్రోక్త ... దం । అంతరాత్మా ... భూయాసగ్ం స్వాహా । మంత్రోక్త ... దం । పరమాత్మా ... భూయాసగ్ం స్వాహా । మంత్రోక్త ... దం। ఏతాసాం సర్వాసామాహుతీనా ముద్దేశత్యాగో మంత్రోక్త దేవతాభ్యఏవ । క్షుధేస్వాహా। క్షుధఇదం । క్షుత్పిపాసాయస్వాహా । క్షుత్పిపాసాయేదం । వివిట్యైస్వాహా । వివిట్యాఇదం। ఋగ్విధానాయ స్వాహా । ఋగ్విధానాయేదం । కషోత్కాయస్వాహా । కషోత్కాయేదం । క్షుత్పిపాసామలం ... పాప్మానగ్ం స్వాహా। మంత్రోక్త...దం। అన్నమయ ... భూయాసగ్ం స్వాహా । మంత్రోక్త ... దం। ఇంసర్వత్ర సక్త్వాహుతీర్హుత్వా సర్వపాప విముక్తో భవతి । శ్రియంబలాదిసంపదంచ ప్రాప్నోతి। తథాపూర్ణాశ్రమః । సక్తూం స్తిలప్రచోదితాం స్తిలానిత్యాది మంత్రైః । నవాజ్యహోమార్థం కృత్వాథ తిలాన్ హుత్వా విచక్షణః । విముచ్యతే పురార్జితైస్సమస్తపాతకైర్ద్విజః। శ్రియంబలాది సంపదంలభేత హోమకృత్సదేతి । తథా । యజ్ఞోపవీతమితిమంత్రేణాగ్నావేకం యజ్ఞోపవీతంహుత్వా నవపిభ్యో యజ్ఞోపవీతాని సమర్ప్య పిత్రానుద్దిశ్య బ్రాహ్మణేభ్యో యజ్ఞోపవీతానిదత్వా సర్వేయజ్ఞోపవీతానిధృత్వా దర్భేష్వాసీనాదర్భాన్ధారయ మాణాశ్చతురోనువాకాన్ స్వేదస్యాద్యాన్ అధీయీరన్ । ప్రణవముచ్చార్య । ఏతే వేదాదయః । అథాచార్యః। అత్ర అథాచార్యః-ఇతిపాఠస్సాధీయా

నితి ప్రతిభాతి ఓం అగ్నిమీళేపురోహితం ...। ఓం ఇషేత్వా ...। ఓం అగ్నఆయాహివీతయె ...। ఓం శన్నోదేవీ ...। ఏతేవేదాదయః । అత్రకారికా। స్మృత్యర్థసారేపిచ గృహ్యభాష్యే వేదాదయోప్యత్ర తథైవసిద్ధాః । అగ్నింత్విషేత్వేతి యజుస్తతోగ్న ఆయాహ్యథోశంన ఋచోత్రతిస్రఇతి । తతః । ఓంబ్రహ్మసంధత్తం । ఓం భద్రంకర్ణేభిశ్శృణుయామదేవాః । ఓం తథాతోదర్శపూర్ణమాసౌ వ్యాఖ్యాస్యామః ఇత్యాదిశిష్యానధ్యాప్య। సమిత్సన్నహనే ప్రహృత్య। జయాదిబ్రహ్మవిసర్జనాంతంకృత్వా అభ్యుదయకంకృత్వా కర్మణఃపుణ్యాహం వాచయేత్ । తథా । శ్లో॥ నామోపాకర్మస్నానేషు ప్రేతేషుచ సమాపనే । బ్రాహ్మణాన్భోజయేదంతే వాచయేదాశిషస్తథా ॥ ఏవముత్సర్జనంకుర్యాత్ । ఉపాకర్మోత్సర్జనంకరిష్యఇతిసంకల్ప్య ఋష్యర్చనాది సర్వంపూర్వవత్కుర్యాత్ ॥ అథ ప్రయోగకారికాః। ఉపాకర్మణి యత్కించిదాపస్తంబేన సూచితం । తద్వివిచ్యప్రవక్ష్యామి యథాబుద్ధి ప్రయత్నతః । ఇదమోషధిమత్కర్మ కస్మాదతోచ్యతేఽనునా । ఆపస్తంబేనయత్నేన స్విష్టకృద్గ్రహణంకృతం । తేనేహకర్మణి తథాముఖాహుతిరుదాహృతా । యత్రైతదుభయం తత్రోత్తరాముపపద్యతే। ఓషధీనాంప్రవేశశ్చ హ్యత్రతత్ర్వోషధయస్తిలాః । సక్తుస్వీకరణంతత్రప్రసిద్ధం లోకవేదయోః। సక్తుమిశ్రాం స్తిలాం స్తస్మాజ్జుహుయాదాజ్యమిశ్రితాన్। స్వాధ్యాయాధ్యయనంకృత్వా మంత్రముచ్చార్యయత్నతః । తిలాంజుహోమీత్యాద్యాశ్చ మంత్రాహ్యత్రప్రకీర్తితాః । ఇత్యేతత్త్రితీయాణా ముపాకర్మణిచోదితం। ఏతత్కృత్వాథ విప్రేంద్రాః ప్రాప్నువంత్యుదితంఫలం । అత్రమూలకారికా । కేంద్రగ్నివిశ్వాంశ్చనిషత్స్వయంభువంహుత్వాముఖాంతే సదసస్పతించ। ఆద్యానువాకాంశ్చతురోవరార్థాన్ నధీయ్యతే తత్రతిలోజయాదీన్ ॥ ప్రసంగాదపరోపి శేషః పౌర్ణమాస్యాముపాకృత్య పరేద్యుర్బ్రహ్మచారిణా। సమిత్సహస్రం దాతవ్యం గాయత్ర్యాస్నానపూర్వకం॥ ఉపాకర్మానంతరం త్ర్యహమనాధ్యాయం కుర్యాత్ । ఇతి శ్రావణీహోమస్సమాప్తః.

అథ స్నాతకమ్.

అథ సమావర్తనం । తత్ర యాజ్ఞవల్క్యః। శ్లో॥ వేదంవ్రతాని

వాపారం నీత్వాహ్యుభయమేవవా। అవిప్లుత బ్రహ్మచర్యో లక్షణ్యాం
స్త్రియముద్వహేత్। అత్ర వేదమిత్యుపలక్షణం। తథాచ మనుః। వేదా
నధీత్య వేదౌవా వేదంవాపియథాక్రమం। అవిప్లుత బ్రహ్మచర్యో గృహ
స్థాశ్రమమావసేదితి। అత్రానుక్తమపిస్నాన్యతో గురుదక్షిణాదా
వశ్యకం। తథాచయాజ్ఞవల్క్యః। గురవేతువరందత్త్వా స్నాయీత
తదనుజ్ఞయా। ఆపస్తంబోప్యాహ। కృత్వావిద్యాంయావతీంశక్ను
యాద్వేద దక్షిణామాహరేద్ధర్మతో యథాశక్తీతి। ప్రకృతమనుసరా
మః। బ్రహ్మచారీస్నాత్వా ఉదయాత్ప్రాగేవసంధ్యాం కుర్యాత్।
సూర్యోదయాత్ప్రాగేవ సమావర్తనకర్మార్థం గోశాలాప్రవేశస్య
విహితత్వాత్। అత్రకారికా। శ్లో॥ సంధ్యాహీనోఽశుచిర్నిత్య మనర్హః
స్సర్వకర్మసు। యదన్యత్కురుతేకర్మ తత్సర్వంనిష్ఫలంభవేదితి॥ తతో
యథావిధ్యగ్నికార్యంకృత్వా। పుణ్యాహంవాచయిత్వా। ప్రాణానా
యమ్య స్నాతకాఖ్యం కర్మకరిష్యఇతిసంకల్ప్య। కంకణంధృత్వా। గోశా
లాం ప్రవిశ్య। తస్యాద్వారమంతర్లోమ్నా చర్మణాపిధాయ। తస్మి
న్నహని యథాసూర్యతప్తోనభవతితథాస్థిత్వా మధ్యాహ్నకాలే విధివ
దగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య అలంకృత్య పరిస్తీర్య పాత్రప్రయోగాంతే। సూత్ర
ద్వయంవస్త్రద్వయం సువర్ణమణిం బాదరమణిం పాలాశగం సమిధం
స్రజంచందనం కర్ణాభరణద్వయం శీతోష్ణోదకేక్షురం కటంయవాన్
ఛత్రందండ మజినమాదర్శన ముపానహౌకుశాన్శకృదం స్నానచూర్ణ
మౌదుంబరకాష్ఠం పాత్రాణాముత్తరత సకృత్ప్రయుంజ్యాత్। అత్ర
కారికా। సూత్రే, వస్త్రే, మణియుగ, సమిత్స్రక్సు, గంధాః, ప్రవర్తా,
శీతోష్ణాంబు, క్షుర, కట, యవ, ఛత్ర, దండా, జినాని। ఆదర్శో పాన
ద్వయ, కుశ, శకృత్స్నానచూర్ణానిచైవ స్నానస్యై యుంజ్యాత్సకృది
హనరః కాష్ఠమౌదుంబరంచేతి। తతఃపవిత్రసంస్కారాద్యాజ్యభాగాంతే
ఇమగ్ంస్తోమమర్హతే ... వయంతవస్వాహా। అగ్నయే జాతవేదసఇదం।
అత్ర కేచిత్స్వాహాకారంనేచ్ఛంతి। జుహుయాదితి శాసనాభావాత్।
గృహ్యప్రాయశ్చిత్తేతు యత్రక్వచేంధన మగ్నావా దధ్యాత్స్వాహా
కారేణా దధామీతివిజ్ఞాయతఇతి। ఇతి సమిధంపాలాశీ మగ్నావాధాయ
అగ్నేః పశ్చాదుదగగ్రేకట ఉపవిశ్య। త్ర్యాయుషంజమదగ్నేః...అస్తు

త్ర్యాయుషం। ఇతి క్షురమభి మంత్రయతే। అభిముఖ్యేన మంత్రో
చ్చారణ మభిమంత్రణం। శివోనామాసి ... మామాహిగ్ంసీః। ఇతి
క్షౌరకాయక్షురందత్త్వా। ఉష్ణేనవాయవుదకేనేత్యాదిదర్భస్తంభేవా
నిదధాతీత్యంతం చౌలవత్కుర్యాత్। గృహస్యపశ్చిమార్ధే ఉపవిశ్య।
మేఖలాంవిస్రస్య। బ్రహ్మచారిణేదద్యాత్। అసౌబ్రహ్మచారీ।ఇదమహ
మముష్యా ముష్యాయణస్య పాప్మాన ముపగూహామ్యుత్తరోసౌ ద్విష
ద్భ్యః॥ అనేనయజుషాతాం మేఖలామౌదుంబరమూలే దర్భస్తంభేవా
ప్రకాశం నిదధాతి। అత్రఅముష్యస్థానే మహేశ్వరశర్మణఇతి। అముష్యా
యణస్థానే కాశ్యపసగోత్రస్యేతి। అసౌస్థానే యజ్ఞశర్మాహమితిప్రయో
గః। దండాజినయోరస్మిన్కాలఏవత్యాగఃకార్యః। తథాచోక్తం। శ్లో॥
అజినంమేఖలాదండో భైక్షచర్యావ్రతానిచ। నివర్తంతేద్విజాతీనాం
సమావర్తనకర్మణీతి। తతః ఆపోహిష్ఠామయోభువ ఇతి తిసృభిఃహిరణ్య
వర్ణా ఇతి తిసృభిః తూష్ణీంమిశ్రితశీతోష్ణోదకైః శిరసి ప్రోక్షయేత్।
తథాచ విధిరత్నకారికా। ఆపోహిష్ఠామయోభువ ఇతితిసృభిస్స్నాయా
చ్ఛీతోష్ణవారిణా। హిరణ్యవర్ణాస్తిసృభి స్సహితాభిరపావ్రతీతి। అన్నా
ద్యాయ వ్యూహధ్వం ... సహవర్చసా ఇత్యౌదుంబరకాష్ఠేనదంతాన్
ధావయిత్వా। స్నానీయేన దేహముద్వర్త్య। స్నాత్వా। సోమస్యత
నూరసి ... తనూరావిశ। ఇత్యహతముత్తరంవాసః పరిధాయ। అహత
మఖండంవస్త్రం। అత్రకేచిదాహుః। ఈషద్ధౌతంనవం శ్వేతం సదశం
యన్నధారితం। అహతంతద్విజానీయాత్సర్వకర్మసుపావనమితి। నమో
గ్రహాయచ। అభిగ్రాహిణే। ఇతి ప్రతినమః పదం దేవతాభ్యఃపరిమళ
యుక్తం గంధందద్యాత్। అప్సరస్సు...సురభిర్జనతాం। ఇతిగంధే
నాత్మానంముఖపూర్వ మనులింపేత్। ముఖమగ్రే బ్రాహ్మణోలింపతి।
బాహూరాజన్యః। ఊరూవైశ్యః। తతః। ఇయమోషధిత్రాయమాణా
...మాకరోతు। ఇతి స్వర్ణమణిం సూత్రప్రోత ముదకపాత్రేత్రిఃప్రద
క్షిణం పరిప్లావ్య। అపాశోస్యురోమే ... జీవాతైవపుణ్యాయ। ఇతి
మణింకంఠేబద్ధ్వా। బాదరమణిమప్యేవంకృత్వా। సవ్యేపాణౌతూష్ణీం
బద్ధ్వా। రేవతీస్త్వావ్యక్ష్ణన్ ... మహిత్వనం। ఇతి ద్వాభ్యాముత్తరం
వస్త్రమభిమంత్ర్య। యాఅకృంతన్నవయన్ ... పరిధత్స్వవాసః।

పరిధత్తధత్త ... పరిధాతవాఉ । జరాంగచ్ఛాసి ... సంవ్యయస్వ । ఇతి తిసృభిర్వస్త్రంధృత్వా అస్యవస్త్రస్య దశాయాం కర్ణాభరణ ద్వయంబధ్వా । దర్వ్యామాదాయ ఆజ్యేనాభ్యానయేత్ । ఆయుష్యం వర్చస్యం । ... విశతాంమాగ్ స్వాహా। హిరణ్యాయేదం। ఉచ్చైర్వాది పృతనాజిసత్రాసాహం ... సమాహితాస్స్వాహా । హిరణ్యాయేదం । శునమహగ్ం హిరణ్యస్య ... ప్రియంకురుస్వాహా । హిరణ్యాయేదం । ప్రియంమా దేవేషుకురు... రాజసుకుమారస్వాహా । హిరణ్యాయేదం । యాతిరశ్చీనిపద్యసేహం...సగ్ంరాధనీమహగ్గ్ స్వాహా। సగ్ంరాధన్యా ఇదం।సగ్ంరాధన్యై దేవ్యై స్వాహా।సగ్ంరాధన్యై దేవ్యా ఇదం।ప్రసాధన్యై దేవ్యై స్వాహా । ప్రసాధన్యై దేవ్యా ఇదం । స్రమాజంచ ... జామసి స్వాహా । లక్ష్మ్యై ఇదం । హిరణ్యమాయుష్య చక్షుష్టయే న్యాత్సం రాధనీపంచమమంత్రకేచ । సైషోత్రిరత్రాపి తదుత్తరత్ర ప్రసాదనీచాం త్యమసౌ చలక్ష్మీరితి । ఇతిహుత్వా సమిధమిధ్మ సన్నహనంచాగ్నౌ ప్రహృత్య। జయాదిబ్రహ్మవిసర్జనాంతే। ఏకంకర్ణాభరణం ఆయుష్య మిత్యష్టాభిర్దక్షిణకర్ణే బధ్వా । ఏతాభిరేవ ద్వితీయ మాభరణంవామ కర్ణే బధ్వా। శుభికేశిరఅరోహ ... భగంకురు । ఇతి పుష్పమాలికాం శిరసి నిధాయ । యామాహరజ్జమదగ్ని ... భగేనసహవర్చసా । ఇతి బధ్వామాలికాం । యదాంజనం ... బలాయచ। ఇతి చక్షుషోరంజనం దద్యాత్ । సకృదేవమంత్రః । తేనవామితిమంత్రలింగాత్ । యదిత్రై కుదంవిద్యతే తర్హి యదాంజనమితి మంత్రేణనోచేత్ । మయిపర్వత పూరుషమితి యజుషా చక్షుషోరంజనందద్యాత్ । తతః । యస్మేవర్చః ...వర్చసే । ఇత్యాదర్శనంధృష్ట్వా । ప్రతిష్ఠో దేవతానాం... సంతాపం । ఇత్యుపానహౌప్రతిముచ్య । అత్రాపిసకృదేవమంత్రః । ప్రజాపతే శ్శరణమసి ... మాపాహి । ఇతి ఛత్రమాదాయ । దేవస్యత్వా సవితుః...హస్తాభ్యామాదదే। ద్విషతోవధాయేంద్రస్య...తన్నివారయ। ఇతి పురుషమాత్రం దండమాదాయవైణవం। నక్షత్రోదయపర్యంతం మౌనీభూత్వా నక్షత్రోదయేసతి ప్రాచీముదీచీం వాదిశముపనిష్క్రమ్య। దేవీష్షడుర్వీః...వీరయధ్వం । ఇతిదిశ ఉపస్థాయ మాహాస్మహి ... సోమరాజన్ । ఇతినక్షత్రాణి చంద్రమసంచోపతిష్ఠతే। తతఇతఃపరం

మయాకింకర్తవ్యమితి మిత్రేణసహ సంభాషణంకృత్వా యత్రధన ప్రాప్తిస్తత్రగచ్ఛేత్.తతో నాందీశ్రాద్ధంకృత్వా పుణ్యాహం వాచయేత్। ఇతి సమావర్తనం సమాప్తమ్.

తూష్ణీం సమావర్తనమ్.

అథ తూష్ణీంసమావర్తనం । బ్రహ్మచారీ తూష్ణీమేవతీర్థే స్నాత్వా। మేఖలాజినదండానప్సుయదంతధావన మౌదుంబరేణకృత్వా స్నానీయేన దేహముద్వర్త్య। పునస్స్నాత్వావాససీపరిధాయ ఆచమ్య అగ్నింప్రతిష్ఠాప్య అలంకృత్య పరిషిచ్య పాలాశీగ్ం సమిధమగ్నౌ తూష్ణీమాధాయ । గంధపుష్పమాల్య కర్ణాభరణాంజన ఛత్రోపానహ వైణవదండాదికం సర్వంతూష్ణీముపాదత్తే। అత్రకారికా। శ్లో॥ స్నానం వక్ష్యేపరంతూష్ణీం తీర్థేస్నాత్వైవలౌకికం । వహ్నిమాదాయ విధివ త్పరిషిచ్య సమంతతః। పాలాశీంసమిధం తూష్ణీమగ్నావాధాయతత్పరః। గంధాదికంతతః కుర్యాద్యథాపూర్వమితి స్మృతమితి। ఇతితూష్ణీంసమావర్తనం సమాప్తమ్.

అగ్నికార్యం।

అథప్రాణానాయమ్య। ఏవంవిశేషేణ శుభతిథౌ హుతాగ్నే సాయమగ్ని కార్యంకరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య ఆపాణిగ్రహణాదగ్నికార్య ముభయో స్సంధ్యయోః కుర్యాత్ ॥

అష్టవిధ వివాహనిర్ణయః

అథ వివాహా ఉచ్యంతే। అష్టవిధోవివాహః । తథాచ మనుః । బ్రాహ్మోదైవ స్తథైవార్షః ప్రాజాపత్య స్తథాసురః । గాంధర్వో రాక్షసశ్చైవ పైశాచశ్చాష్టమస్స్మృతఇతి ।1॥ అత్ర బ్రాహ్మాది వివాహానాం లక్షణమాహమనురేవ। అచ్ఛాద్యచకులీనాయ శ్రుతశీలవతేస్వయం । ఆహూయదానంకన్యాయా బ్రాహ్మోద్వాహః ప్రకీర్తితః । 2॥ దైవ వివాహః। యజ్ఞేతువితతేతంత్రే ఋత్విజేకర్మకుర్వతే । అలంకృత్యసుతా దానం దైవోద్వాహః ప్రచక్షతే। 3॥ అథార్షవివాహః । ఏకంగో

మిథునం ద్వేవావరాదాదాయ ధర్మతః। కన్యాప్రదానం విధివదార్షో ద్వాహః ప్రకీర్తితః॥ ౪॥ అథ ప్రాజాపత్యః। సహోభౌ చరతాం ధర్మ మితి వాచానుభాష్య చ। కన్యాప్రదానమభ్యర్చ్య ప్రాజాపత్యో విధిస్స్మృతః॥ ౫॥ అథాసురః। శ్లో॥ జ్ఞాతిభ్యో ద్రవిణం దత్వా కన్యాయైచ స్వశక్తితః। కన్యా ప్రతిగ్రహో వై స్యా దాసురో ధర్మ ఉచ్యతే॥ ౬॥ అథ గాంధర్వవివాహః। ఇచ్ఛయాన్యోన్య సంయోగః కన్యాయాశ్చ వరస్య చ। గాంధర్వస్స తు విజ్ఞేయో మైథునః కామసంభవః॥ ౭॥ అథ రాక్షసః। శ్లో॥ హత్వా ఛిత్వా చ బధ్వా చ క్రోశంతీం రుదతీం బలాత్। ప్రసహ్య కన్యాహరణం రాక్షసో విధిరుచ్యతే॥ ౮॥ అథ పైశాచవివాహః। సుప్తాం మత్తాం ప్రమత్తాం వా రహో యత్రోపగచ్ఛతి। స పాపిష్ఠో వివాహానాం పైశాచః కథితోష్టమః॥ యాజ్ఞవల్క్యోపి॥ బ్రాహ్మో వివాహ ఆహూయ దీయతే శక్త్యలంకృతా। తజ్జః పునాత్యుభయతః పురుషానేకవింశతిమితి। యజ్ఞస్థఋత్విజే దైవ ఆదాయార్షస్తు గోద్వయం। చతుర్దశ ప్రథమజో ద్వితీయష్షట్సహాత్మనేతి॥ ఆసురో ద్రవిణాదానా ద్గాంధర్వస్సమయాన్మిథః। రాక్షసో యుద్ధహరణా పైశాచః కన్యకాం బలాదితి। ఆపస్తంబోపి। బ్రాహ్మే వివాహే బంధుశీలా కృత్యారోగ్యాణి బుద్ధ్వా ప్రజాసహత్వకర్మభ్యః ప్రతిపాదయేచ్ఛక్తి విషయేణాలంకృత్యార్షే దుహితృమతేమిథునౌ గావౌ దేయౌ దైవయజ్ఞతంత్ర ఋత్విజే ప్రతిపాదయేత్సహ ధర్మంచరత ఇతి ప్రాజాపత్యో మిథః కామాద్గాంధర్వశ్శక్తి విషయేణ ద్రవ్యాణి దత్వావహేరేత్స ఆసురో దుహితృమతం ప్రోథయిత్వా వహేదన్యో రాక్షసస్సుప్తాం వా మత్తాం వావహేత్స పైశాచః॥ తేషాం త్రయ ఆద్యాః ప్రశస్తాః। పూర్వః పూర్వశ్శ్రేయాన్। యథాయుక్తో వివాహస్తథాయుక్తాః ప్రజా భవంతీతి। గౌతమోప్యాహ। చత్వారో ధర్మ్యాః ప్రథమాష్షడిత్యేక ఇతి। అత్రిస్మృతివచనమపి। షడానుపూర్వ్యా విప్రస్య క్షత్రస్య చతురోవరాన్। విట్ఛూద్రయోశ్చ తానేవ విదుర్ధర్మ్యాంత్సరాక్షసానితి॥ అత్రాయం విశేషః। చతురో బ్రాహ్మణస్యాద్యాన్ ప్రశస్తాన్కవయో విదుః। రాక్షసం క్షత్రియస్యైక మాసురం వైశ్యశూద్రయోరితి॥ అత్రి స్మృత్యంతరమపి। ప్రాజాపత్యస్తథా బ్రాహ్మో దైవ ఆర్షస్తథైవ। ఏతే వివాహా ముఖ్యా వై బ్రాహ్మణానాం ప్రకీర్తితాః॥ గాంధర్వో రాక్ష

సశ్చైవ క్షత్రియాణాంతథైవ చ। ఆసురో వైశ్యశూద్రాణాం పైశాచస్సర్వగర్హితః ఇతి। బలాపహరణే విషయే విశేషః। బలాచ్చప్రహృతా కన్యామంత్రైర్యది న సంస్కృతా। అన్యస్మై విధివద్దేయా యథా కన్యైతి సాస్మృతేతి। అత్ర నారదః। శ్లో॥ ప్రాజాపత్యస్తథా బ్రాహ్మో దైవ ఆర్షస్తథైవ చ। ఉక్తకాలేషు కర్తవ్యా వివాహాః ఫలదాయకాః। గాంధర్వాసురపైశాచా రాక్షసాఖ్యశ్చ సర్వశః। పునశ్చ కర్మ సిద్ధ్యర్థం కర్తవ్యం శ్రుతిచోదితమితి। అత్ర సవర్ణానిర్ణయమాహ। శూద్రైవ భార్యా శూద్రస్య సాచ స్వాచ విశస్స్మృతా। తేచ స్వాచైవ రాజ్ఞస్తు తాశ్చ స్వాచాగ్రజన్మనః ఇతి। బ్రాహ్మాదిషు చతుర్షు వివాహేషు హోమః పూర్వం। పశ్చాత్కన్యాస్వీకారః పశ్చాద్ధోమః కార్యః। తథాచ బహ్వృచ గృహ్యపరిశిష్టే। గాంధర్వాసురపైశాచా వివాహా రాక్షసశ్చ యః। పూర్వం పరిణయస్తేషాం పశ్చాద్ధోమో విధీయత ఇతి। అత్ర దేవలః। గాంధర్వాదివివాహేషు పునర్వైవాహికో విధిః। కర్తవ్యశ్చ త్రిభిర్వర్ణైః సమయేనాగ్నిసాక్షికమితి। ప్రసంగాత్స్మృత్యర్థసారోక్తవచనాని లిఖ్యంతే। శుల్కం దత్వా వరే యాతే పంచత్వం పరిరక్ష్య చ। కన్యాన్యస్మై ప్రదాతవ్యా వాగ్దానేపికృతే సతి। మృతేన్యస్మై ప్రదాతవ్యా వరే సప్తపదాత్పురా। పురాపురుషసంభోగాస్స్మృతే దేయేతి కేచన। అలమతిప్రసంగేన ప్రకృతమనుసరామః।

అథ వివాహప్రయోగ విధిః.

దంపత్యోరనుకూలే జ్యోతిర్విదుక్తే శుభముహూర్తే పూర్వేద్యుః కృతాభ్యుదయికౌ మంగళస్నానం కృత్వా నిత్యకర్మ విధాయ। గంధపుష్పాక్షతవస్త్రాభరణాదిభి ర్యథాలాభ మలంకృత్య బంధుభిర్బ్రాహ్మణైస్సహ వృద్ధాచారమనుస్మృత్య మంగళార్థం పుణ్యాహం వాచయేత్। తథాచ స్మృత్యర్థసారే॥ గర్భాధానాదిసంస్కారే ఇష్టాపూర్తక్రతుష్వపి। వృద్ధిశ్రాద్ధం పురాకృత్వా కర్మాదౌ స్వస్తివాచనమితి। పాణిగ్రహణే స్మార్తం పుణ్యాహం వాచయేత్। ఏవం పుణ్యాహవాచనం కృత్వా। తదా మంగళాదావిత్యాపస్తంబీయగృహ్యే దర్శనాచ్ఛంఖదుందుభివేణువాదిత్రాదిభిరనిందితకులస్త్రీగీతశబ్దైశ్ఛత్రధ్వజాదిభిశ్శిష్టాచారప్రసిద్ధమంగళద్రవ్యైః। పుణ్యస్త్రీభిర్బ్రాహ్మణైశ్చసహోద్గాతేవ

శకునే సామగాయసీత్యాది శాకునాదిమంత్రాన్వాచయన్ స్వగృహాత్ కన్యాగృహంగత్వా ప్రత్యఙ్ముఖః పాదౌ ప్రక్షాళయేత్ । ప్రత్యక్త్వా దావనేజయేదిత్యాపస్తంబ స్మరణాత్ తతః ప్రాఙ్ముఖః ప్రత్యఙ్ముఖో వా శుచౌదేశే ఆసీనఆచామేత్ । అత్ర కారికా । శ్లో॥ అకృత్వా పాద శౌచంచ తద్వన్ముక్త శిఖోపివా । వినాయజ్ఞోపవీతేన త్వాచాంతోప్య శుచిర్ద్విజఇతి । తతః ప్రాఙ్ముఖః ప్రాణానాయమ్య ధర్మప్రజాసంపత్త్యర్థం స్త్రియముద్వహే । ఇతి సంకల్ప్య । కంకణముపవీతంచ ధారయేత్ । తథాచోక్తం । శ్లో॥ వివాహకర్తా ప్రథమేవివాహే సంకల్ప్య సమ్యక్స్వరబంధనంచ । స్వీకృత్య పశ్చాద్విధినాకృతం తద్యజ్ఞోపవీతం ఖలుధారయేత్సఇతి । కన్యాదాతాపి కన్యాయా అభ్యంగస్నానం కారయిత్వా గంధపుష్పాక్షతవస్త్రాదిభిరలంకృత్య స్వయమపి తత్కాలే సహాభ్యంగస్నానంకృత్వా గంధాదిభిరలంకృత్య నిత్యకర్మోపాసనంచకృత్వా వృద్ధాచారమనుస్మృత్య మంగళార్థం పుణ్యాహం వాచయేత్ । అత్రశిష్టాచారఏవ ప్రమాణం । తతో వరణాత్ప్రాగేవ కన్యాహస్తే కంకణంబధ్నీయాదితిపూర్ణాశ్రమపాఠః । కన్యాగృహేపిపూర్వేద్యురాభ్యుదయికం కర్తవ్యం । తథా । శ్లో॥ వివాహేకన్యకాయాశ్చ వరస్యాపిగృహే తథా । నాందీశ్రాద్ధం హిపూర్వేద్యు రవశ్యంస్మృతిశాసనాదితి । యది పూర్వేద్యురాభ్యుదయికంనకృతం తదాసద్యఏవకుర్యాత్ । తథా । శ్లో॥ సర్వార్థకరకర్మభ్యః పూర్వేద్యుస్సద్యఏవవా । బ్రాహ్మణాన్భోజయేదష్టౌహిరణ్యేనోదకేనవేతి । ఘట్టం (కన్యావరణం) తతో వరఃమదర్థం కన్యాంవృణీధ్వమితి చతురో బ్రాహ్మణాన్ ప్రేషయేత్ । అత్రగృహ్యం । సుహృదస్సమవేతాన్ మంత్రవతో వరాన్ప్రహిణుయాత్తాన్ నాదితో ద్వాభ్యామభిమంత్రయేతేతి । తతః । ప్రసుగ్మంతాధియ... సుయమమస్తుదేవాః ఇతి ద్వాభ్యాంతాన్బ్రాహ్మణానభిమంత్రయతే । తేబ్రాహ్మణాః కన్యాసమీపంగత్వా ప్రాఙ్ముఖాస్సంతః ప్రత్యఙ్ముఖంకన్యాదాతారం బ్రూయుః కిమితి । వైశ్వామిత్రాఘమర్షణ కౌశికత్రయార్షేయ ప్రవరాన్విత కౌశికసగోత్రస్యమాధవశర్మణోనప్త్రే పునఃప్రవరముక్త్వా గోవిందశర్మణఃపౌత్రాయ । పునః ప్రవరముక్త్వా విష్ణుశర్మణఃపుత్రాయ । పునః ప్రవరముక్త్వా కౌశికసగోత్రాయ నారాయణశర్మణేవరాయ ।

ఆంగీరసబార్హస్పత్య భారద్వాజత్రయార్షేయ ప్రవరాన్విత భారద్వాజసగోత్రస్య కేశవశర్మణోనప్త్రీం । పునః ప్రవరముక్త్వా మధుసూదన శర్మణఃపౌత్రీం॥ పునః ప్రవరముక్త్వా త్రివిక్రమశర్మణః పుత్రీం । పునః ప్రవరముక్త్వా । భారద్వాజసగోత్రోద్భవాం లక్ష్మీంనామ్నీం కన్యాం వృణీమహే ఇతి । తతో దాతాపి వృణీధ్వందాస్యామీత్యుక్త్వా వరసమీపంగచ్ఛేత్ । అత్రకారికా । శ్లో॥ నామగోత్రే చతుర్థ్యుక్త్వా పత్యుర్వధ్వాద్వితీయయా గార్గ్యాయవిష్ణుపుత్రాయ గౌతమీంయజ్ఞదామిమాం॥ కన్యాం ధర్మప్రజార్థంతు వృణీమహే ఇతీర్యత ఇతి॥—

అథకన్యా దాతారః.

అథ కన్యాదాతారః॥ శ్లో॥ పితాపితామహోభ్రాతా సకుల్యో జననీతథా । కన్యాప్రదాఃపూర్వనాశే ప్రకృతిస్థఃపరఃపరఇతి । అత్రవచనాంతరమపి పితా పితామహో భ్రాతా పితృవ్యో గోత్రజో గురుః । మాతామహోమాతులో వా కన్యాదా బాంధవాః క్రమాత్ ॥ పిత్రాది దాతృభావేతు కన్యాకుర్యాత్స్వయం వరమితి ॥—

అథ మధుపర్క ప్రయోగః.

అథ మధుపర్కప్రయోగ ఉచ్యతే । దాతా ప్రాణానాయమ్య । కన్యార్థమాగతంవరం మధుపర్కద్రవ్యేణపూజయిష్యే ఇతిసంకల్ప్య । ఉదగగ్రం కూర్చం నిదధ్యాత్ । వరః । రాష్ట్రభృదస్యాచార్యాసందీ మాత్వద్యోషం । ఇతి కూర్చే ఉపవిశేత్ । తతో దాతా జలపాత్రమాదాయ । ఆపఃపాద్యాః । ఇతిబ్రూయాత్ । వరః । ఆపః పాద్యా వనేజనీః ... బ్రహ్మవర్చస్యసాని । ఇతి తదుదక మభిమంత్ర్య పూర్వం దక్షిణంపాదందత్వా శూద్రశ్చేత్తస్మై వామపాదం ప్రథమందద్యాత్ । అత్ర క్షత్రియ వైశ్యయోరనభిధానాదనియమేనపాదం ప్రసారయేదితి । ప్రక్షాళయితార ముపస్పృశ్య మయిమహో ... వీర్యం । ఇతియజమానం హృదయదేశేభిమృశేత్ । ప్రాణస్థానంహితత్ । తతఉపస్పృశేత్ । అత్రవిధిరత్నకారికా । శ్లో॥ నైరృతేరాక్షసేరౌద్రే పైతృకేవాప్యుదీరితే । ఛేదనేసనభేదే కృ ఆత్మాభిమర్శనే । అమేధ్యలేపకేశాది స్పర్శేచాపఉపస్పృశేదితి । తతో దాతా । ఉపర్యధస్థితాభ్యాం కూర్చాభ్యాంసహాన్మృణ్మయపాత్రేణోదకమాదాయ । అర్హణీయా

ఆపః। ఇతి బ్రూయాత్। అత్ర సామర్థ్యవిశేషాత్। స్వర్ణాదిపాత్రేషు విద్యమానేష్వపి మృణ్మయపాత్రమేవ భవితవ్యమిత్యేతదర్థం మృణ్మయేనేత్యుక్తం। తతో వరః। ఆమాగన్ యశసా ... పశూనాం। ఇతి తదుదకమభిమన్త్ర్య। వరస్స్వస్యాంజలౌ అపామేకదేశే దాత్రాసిచ్యమానే సతి। విరాజో దోహోఽసి ... విరాజః। ఇతి యజుర్జప్త్వా। దాత్రా పురస్తాన్నినీయమానం శేషముదకం వరస్సముద్రం వః ప్రహిణోమి ... మత్పయః। ఇత్యభిమన్త్రయతే। అస్మిన్ సమయే దాతా వరాయ కర్ణాభరణ గోభూశయ్యాఙ్గుళీయకాదీని యథాశక్తి దద్యాత్। తతో దాతా మధుసగ్ంసృష్టం దధి కాంస్యపాత్రే నిధాయ। వర్షీయసా కాంస్యపాత్రేణాపిధాయ పూర్వవత్కూర్చాభ్యాం సహ గృహీత్వా మధుపర్క ఇతి బ్రూయాత్। అత్రాపి పాత్రాన్తరేషు సత్స్వపి అన్తర్గ్రహణపాత్రం పిధానపాత్రంచ కాంస్యమేవ బోధ్యం। వరః। త్రయ్యై విద్యాయై ... పశూనాం ఆమాగన్ యశసా ... పశూనాం। ఇతి ద్వాభ్యామభిమన్త్ర్య। అమృతోపస్తరణమసి। ఇత్యపః పీత్వా। యన్మధునో మధవ్యం ...మధవ్యోఽసాని। ఇతి మధుపర్కం ప్రాశ్య। పునస్తూష్ణీం ద్విః ప్రాశ్య। అమృతాపిధానమసి ఇత్యపః పీత్వా చామేత్। అత్రోపస్తరణప్రభృత్యపిధానాం తస్యైక కర్మత్వాన్న మధ్యే శౌచాచమనం। కేచిత్కుర్వన్తి। ఆచమ్యాతోఽయం హ్యమృతేతి పీత్వా పర్కంతు యన్మధ్వనయా పిబేత్త్రిః। తోయంచ పశ్చాదమృతేతి పీత్వా సఖ్యుశ్చ దద్యాదిహ పర్కశేషమితి కారికా। అత్ర మధుపర్కపదార్థః। దధిమధుఘృతానాం సమాహారః। ఏతత్త్రివృదుచ్యతే। దధిమధుఘృతధానాస్సక్తవ ఇత్యేకే। ధానా భృష్టయవాః। ఇదం పాఙ్క్తమిత్యుచ్యతే। పఞ్చానాం సమాహారః పాఙ్క్తమితి వృత్త్యుక్తేః। సామాన్యతో మధుపర్కశబ్దార్థో మధుసగ్ంసృష్టం దధి పయో వా మధుసగ్ంసృష్టముదకం వా। అత్ర తు దధిమధుసమాహార ఏవ। ప్రకృతమనుసరామః। తతో దాతా గౌః ఇతి బ్రూయాత్ (గోత్యాగః) తతో వరః। గౌరస్యపహత...జహి। ఇతి గామభిమన్త్ర్య। నృసింహశర్మణో మమ చ। గోవిన్దశర్మణోఽముష్య చ। ఇతి స్వస్య దాతుశ్చ నామనీ ప్రోక్త్వా యజ్ఞో వర్ధతాం। యజ్ఞస్య వృద్ధిమను ... భూయాసం। గౌర్ధేనుభవ్యా ... వధిష్ట। పిబతూదకం తృణాన్యత్తు।

ఇతి శనైరుక్త్వా। ఓముత్సృజత। ఉచ్చైరుక్త్వా గాముత్సృజేత్। కలియుగే గవాలమ్భననిషేధాత్ గాముత్సృజేత్। నాలభేత। ఓమిత్యఙ్గీకారే। ఓమేవం పరమం మతమితి దర్శనాత్। నను యజ్ఞో వర్ధతామిత్యాదేర్మన్త్రస్యావసానం కుతోఽవసీయత ఇతి చేత్। ఓముత్సృజతేత్యుత్తరస్యాదినా పూర్వస్యావసానం విద్యాదితి పూర్వమన్త్రస్యోత్తరమన్త్రో మర్యాదేత్యర్థః। ఏవమేవాహావిధిరత్నకారికాకారోఽపి। ఆదిప్రదిష్టమన్త్రాణామవసానస్య సంశయే। ఉత్తరస్యాదినా పూర్వస్యావసానం ప్రతీయతామితి। ప్రకృతమనుసరామః। తతో దాతా సిద్ధమన్నం పాత్రాన్తరేణాదాయ స్వయం తిష్ఠన్ వరాయ దర్శయిత్వా భూతమితి బ్రూయాత్। ఏతద్భూతమితిపదం మన్త్రగతమితి మన్తవ్యం। అత్రాపస్తమ్బః। సిద్ధేన్నే తిష్ఠన్ భూతమితి స్వామినే ప్రబ్రూయాదితి। తతో వరః। సా విరాట్ తన్మా క్షాయి। తస్య తేఽక్షీయ। తన్మ ఊర్జం ధాః। ఇతి మన్త్రవిభాగక్రమేణ శనైరుక్త్వా తదన్నమభిమన్త్ర్య। ఓం కల్పయత। ఇత్యుచ్చైర్బ్రూయాత్। భోక్తుం కల్పయతేత్యర్థః। కల్పనా సజ్జనా।

(మధుపర్క కాల కారికా.)

శ్లో॥ వివాహే మధుపర్కస్య కాలానాహుర్మనీషిణః। కన్యాదానాద్యన్తయోర్వా పూర్వహోమాన్త ఏవ వేతి। పూర్వ హోమః ప్రధానహోమః। అథ మధుపర్కనిర్ణయకారికా। ఆచార్యాయర్త్విజే రాజ్ఞే మధుపర్కో గవా సహ। తథైవ వేదాధ్యాయవరాయోపచితాయ చ। తాభ్యాం త్వ వేదాధ్యాయాభ్యాం వినాన్యతరయా గవా। ప్రవక్త్రే చైవ చిత్రాయ భవేద్గార్హ్యో గవా సహ। అత్ర గోమధుపర్కస్యాదిత్యస్మిన్నక్షీణాతు గాః। మధ్యే తు మధుపర్కస్య సానిత్యాస్సర్వదైవ తు। అధీతే యష్షడఙ్గం తు వేదం జానాతి చార్థతః। వేదాధ్యాయస్స తు ప్రోక్తః ప్రకాశశ్చిత్ర ఉచ్యతే। స్నాతకాయ సకృన్మధుపర్కో గార్హ్యకస్మృతిచోదిత ఏవ వా। స్నానమాచరితదివసే యదా తస్య నక్తమథాపి స ఇష్యత ఇతి। అస్యార్థః। అహ్ని స్నాతకో భూత్వా తదా రాత్రౌ యది వివాహం కుర్యాత్। తస్య దివా మధుపర్కం కృత్వా రాత్రావపి పునర్మధుపర్కం కుర్యాదితి। ఇతి మధుపర్కప్రయోగః.

అథ కన్యాదానమ్.

అథ కన్యాదానం। దాతా ప్రాఙ్ముఖః ప్రాణానాయమ్య। మమ జన్మనః ప్రభృతి బాల్యయౌవన కౌమారవార్ధకేషు సుషుప్తిజాగ్రన్నిద్రావస్థాసు రహసి ప్రకాశే చ మనోవాక్కాయ కర్మభిః జ్ఞానాజ్ఞానకృత సమస్తపాపక్షయద్వారా మయా సహ దశపూర్వేషాం దశాపరేషాం మద్వంశ్యానాం నరకాదుత్తీర్య వాలుకాభిస్సప్తర్షిమండల పర్యంతం కృతరాశేర్వర్షసహస్రేణ ఏకైకవాలుకాపకర్షణ క్రమేణ సర్వరాశ్యపకర్ష సంమితకాలే బ్రహ్మలోక నివాస సిద్ధ్యర్థం స్వగృహ్యోక్తప్రకారేణ లక్ష్మీనారాయణ ప్రీత్యర్థం కన్యాదానం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య। వరవధ్వోర్మధ్యే వస్త్రాదికమావరణం కృత్వా। ప్రత్యఙ్ముఖం వరం గంధాదిభిరభ్యర్చ్య। గంధపుష్పాక్షత స్వర్ణాదికం గృహీత్వా కన్యాహస్తం గృహీత్వా। కన్యాం కనకసంపన్నాం కనకాభరణైర్యుతాం। దాస్యామి విష్ణవే తుభ్యం బ్రహ్మలోకజిగీషయా। కన్యే మమాగ్రతో భూయాః కన్యే మే దేవి పార్శ్వయోః। కన్యే మే సర్వతో భూయాస్త్వద్దానాన్మోక్షమాప్నుయాం। విశ్వంభరః పంచభూతాః సాక్షిణ్యః సర్వదేవతాః। కన్యామిమాం ప్రదాస్యామి పితౄణాం తారణాయ వై। కన్యాం సాలంకృతాం సాధ్వీం సుశీలాయ సుధీమతే। ప్రయతోహం ప్రయచ్ఛామి ధర్మకామార్థసిద్ధయే। ఇతి (చతురః) మంత్రానుచ్చార్య। వైశ్వామిత్రాఘమర్షణ కౌశిక త్ర్యార్షేయ ప్రవరాన్విత కౌశికసగోత్రస్య మాధవశర్మణో నప్త్రే। పునః ప్రవరముక్త్వా గోవిందశర్మణః పౌత్రాయ। పునః ప్రవరముక్త్వా విష్ణుశర్మణః పుత్రాయ। పునః ప్రవరముక్త్వా కౌశికసగోత్రాయ కేశవశర్మణే వరాయ। ఆంగీ బార్హస్పత్య భారద్వాజ త్ర్యార్షేయ ప్రవరాన్విత భారద్వాజ సగోత్రస్య వామనశర్మణో నప్త్రీం। పునః ప్రవరముక్త్వా కేశవశర్మణః పౌత్రీం। పునః ప్రవరముక్త్వా త్రివిక్రమ శర్మణః పుత్రీం। పునః ప్రవరముక్త్వా భారద్వాజసగోత్రజాం లక్ష్మీనామ్నీం కన్యాం। తుభ్యం ప్రజాసహత్వకర్మభ్యః ప్రతిపాదయామీతి కన్యాముదకపూర్వకం దద్యాత్। తథా చాపస్తంబః। సర్వాణ్యుదకపూర్వాణి దానానీతి। అత్ర కారికాపి। ప్రజాసహత్వకర్మభ్యః ప్రతిపాదయామీతి తత్పితా। ఉక్త్వా తు దక్షిణే

హస్తే వరస్యసించేజ్జలమితి। అత్ర దాతృప్రతిగృహీతృలక్షణం। ప్రాక్ప్రత్యఙ్ముఖయోశ్చైవ దాతృగ్రాహకయోః స్థితిః॥ శ్లో॥ ఉద్వాహే చైవ సావిత్రీ ప్రదానే చైవమేవ హీతి॥ అత్ర క్రమకారికా। పాణిసంయమనం ప్రథమం భవేత్ప్రేషణం సుహృదామభిమంత్రణం। సంగతాయ వరాయ సమర్ప్యతే స్వామినా తు వధూంజలపూర్వకమితి। అత్రాయం విశేషః। శ్లో॥ నాందీముఖే వివాహే చ ప్రపితామహపూర్వకం। నామసంకీర్తయేద్విద్వాన్ అన్యత్ర పితృపూర్వకమితి। ప్రకృతమనుసరామః। తతో వరః। కన్యాదక్షిణహస్తం గృహీత్వా। దేవస్యత్వా సవితుః ... ప్రజాపతయే కన్యాం। తేనామృతత్వమశ్యాం ... ఉత్తానస్త్వాంగీరసః ప్రతిగృహ్ణాతు। ఇతి కన్యాం ప్రతిగృహ్ణీయాత్। దాతా। హిరణ్యగర్భగర్భస్థం... శాంతిం ప్రయచ్ఛమే। ఇతిమంత్రముచ్చార్య। అస్మై బ్రాహ్మణాయ ... శర్మణే వరాయ కన్యాదానసాద్గుణ్యార్థం దక్షిణాం తుభ్యమహం సంప్రదదే నమమేతి దక్షిణాం దత్వా అనేన శ్రీరామచంద్రః ప్రీయతామితి జలం విసృజేత్। తతో వరస్స్వస్తీతి వదేత్। ఓగ్ స్వస్తీతి వా। దాతా। ధర్మార్థకామేషు త్వయైషా నాతి చరితవ్యేతి వదేత్। వరః। నాతిచరామీతి వదేత్। అస్యార్థః। అనయా సహ ధర్మః కార్యః। అర్థశ్చ సంపాదనీయః। కామశ్చ భోక్తవ్యః। నతు స్త్ర్యంతరేణ సహేతి దాతుర్వచనం। ఏనామతీత్య నాతిచరామీతి వరస్య ప్రతివచనం। తతో వరః స్థండిలే విధివదగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య అన్యత్తోయముపదధ్యాదిత్యంతం కుర్యాత్। అగ్నిమభ్యాసీయేతి వక్ష్యమాణత్వాత్। కన్యాదానసమయే కేచిత్ వధ్వాః ప్రపితామహాది సంబంధం పూర్వముక్త్వా పశ్చాద్వరస్య ప్రపితామహాది సంబంధం వదంతి। తదయుక్తం। తథాచ కారికా। శ్లో॥ వరగోత్రం సముచ్చార్య ప్రపితామహపూర్వకం। కన్యాగోత్రం తతశ్చైవ కన్యాభూమిశ్చ దీయత ఇతి। బొప్పనార్యోపి। (బొప్పనభట్టః) ఆగతాయ గౌతమీతి పుంలింగప్రయోగమేవ కృతవాన్ ఇతి కన్యాదాన ప్రకారః॥

అథ సుముహూర్తః

తతో వేణుపాత్రస్థితేషు తండులేషు ఆవరణ వస్త్రాత్పూర్వతః ప్రత్యఙ్ముఖో వరః। పశ్చిమతః ప్రాఙ్ముఖీ కన్యా। తతో వరస్సుమనస్కః సన్ సుముహూర్తసమయే ఆవరణవస్త్రం కించిదపాస్య వధూం పశ్యేత్। తథా

చోక్తం। శ్లో। ఆరుహ్యారాశింసితతండులానా మన్యోన్యవక్త్రే హ్యవలోక్య
మానే। ప్రత్యఙ్ముఖః పూర్వముఖీం సులగ్నే వరో వరేణ్యాం వరయే
త్కుమారీమితి। తతో వరశ్చక్షుషీ ఉపసంహృత్య। అభ్రాతృఘ్నీం ...
సవితస్సువ ఇతి జపిత్వా ఆవరణవస్త్రమపాస్య। అఘోరచక్షురపతిఘ్న్యేధి
...శంచతుష్పదే। ఇతి వధూం సమ్యక్పశ్యేత్। అవయవశో నిరీక్షణం సమ్య
గ్దర్శనం। తతో వరవధ్వౌ సమేత్యావాభ్యాం కర్మాణి కర్తవ్యాని ప్రజా
శ్చోత్పాదయితవ్యాః। ఇతి సంకల్పం కుర్యాతాం। తతః కన్యకా। ఉత్పాద
యామీతి బ్రూయాత్। అత్ర సంకల్పమితి పరిభాషా మాత్రం న తు ప్రాణా
యామపూర్వకం। తతో వరః। అఙ్గుష్ఠేన అనామికయా చ అంగుళ్యా
దర్భం గృహీత్వా। ఇదమహం ... నిర్దిశామి। ఇతి యజుషా తస్యాః
కన్యకాయాః భ్రువోరంతరం దర్భేణ సంమృజ్య ప్రతీచీనం నిరస్య అప ఉప
స్పృశ్య। జీవాగ్ంరుదంతి ... పరిష్వజే। వధ్వాస్తద్బంధూనాం వా రో
దనరూపే నిమిత్తే జపేత్। రుదంతీమితి మంత్రలింగాత్। సమావేశనాం తే
వివాహకర్మణి అస్మిన్నిమిత్తే అస్యైవ జపః కార్యః। నిమిత్తావృత్తౌ నైమిత్తి
కస్యాప్యావృత్తిరితి న్యాయాత్। క్షుతాదినిమిత్తేష్వేవమేవ జప ఇతి పూర్ణా
శ్రమః। తతః। వ్యుత్క్రామతూర్గ్ంరం ... ఆపః। ఇతి యుగ్మాన్బ్రాహ్మణాన్
స్నానోదకాయ ప్రేషయేత్। అత్ర గృహ్యం। యుగ్మాంస్సమవేతా
న్మంత్రవత ఉత్తరయాద్భ్యః ప్రహిణుయాత్। ఇతి। అత్ర యుగ్మవచనం
విషమసంఖ్యానివృత్త్యర్థమితి వృత్తికారః। సమసంఖ్యానిత్యర్థః।
ద్వౌ చతుర ఇత్యాది। అత్ర స్త్రియోऽనపేక్షయేత్। బ్రాహ్మణా ఇతి మంత్ర
లింగాత్। ప్రకృతమనుసరామః। అర్యమ్ణో అగ్నిం ... దేవరాశ్చ। ఇతి
వరో వధ్వాశ్శిరసి దర్భేణ్వం నిదధ్యాత్। దర్భేణ్వం దర్భవలయం।
ఖేనసః ఖేరథః ... సూర్యవర్చసం। ఇతి తస్మిన్దర్భేణ్వే దక్షిణం
బహిర్యుగచ్ఛిద్రం ప్రతిష్ఠాప్య। శం తే హిరణ్యం ... సగ్ంసృజస్వ।
ఇతి తస్మిన్యుగచ్ఛిద్రే సువర్ణమంతర్ధాయ। హిరణ్యవర్ణాః శుచయః
పావకాః... ప్రచక్రముర్హిత్వా ...సహితా పునాతు। హిరణ్యవర్ణా
శ్శుచయః పావకా యాసు జాతః ... భవంతు। యాసాగ్ంరాజా ...
యాసాం దేవా దివి ... శివేన త్వా చక్షుషా ... భవంతు। ఇతి పంచ
భిర్మంత్రైస్సృతాన్స్నపయేత్। అత్ర ప్రయోగః। సువర్ణాంతర్హితే

యుగచ్ఛిద్రే కించిదుదకం నినయేత్। వధ్వాశ్శిరసి యథోదకం స్రవతి తథే
త్యత్ర స్నానస్యార్థః। తతో యుగాదికమపాస్య। పరి త్వా గిర్వణో గిరః...।
జుషయః। నూతనవస్త్రాభ్యాం వధూమాచ్ఛాదయేత్। అత్ర బోప్ప
నార్యః(బోప్పనభట్టః) పరిత్వేత్యహతవాసోభ్యాం వధూమాచ్ఛాదయేదిత్యుక్త-
వాన్। అత్ర గృహ్యమపి। ఉత్తరయా ఽహతేన వాససాచ్ఛాదయేతి।
కించ। పరిత్వేత్యనయా వస్త్రమాచ్ఛాద్య ఆచమయేద్వధూమితి। వచ
నాంతరమపి। పరిత్వేత్యహతం వాసః పరిధాప్యాచమయ్య చేతి అహత
మఖండం వస్త్రమిత్యర్థః। తత్ర చ గృహ్యకారికాయామేకవచనమే
వోక్తం। సాంప్రతికాస్తు వాసోభ్యామితి ద్వివచనమేవాచరంతి। అత్ర శిష్టా
చార ఏవ ప్రమాణం న తు శాస్త్రం। తతో వరః। మాంగల్యతంతునానేన
మమ జీవనహేతునా। కంఠే బధ్నామి సుభగే త్వం జీవ శరదాం శతం। ఇతి
కన్యాయాః మంగళసూత్రం కంఠే బధ్నీయాత్। అత్ర కారికా। ఆచ్ఛాద్య
నూతనం వాసో వరో మాంగల్యసూత్రకం। హిరణ్యమణిసంయుక్తం బధ్నీ
యాత్కన్యకాగళ ఇతి। తతో వధూముపవేశ్య। స్వయముపాసీనః త్రివృ
ద్దర్భమయేన యోక్త్రేణ। ఆశాసానా ... సుకృతాయకం। ఇతి కన్యా
యా నాభిదేశం సన్నహ్యతి। అత్ర ప్రయోగః ఉత్తరేణ నాభిం నిష్టర్క్యం
కృత్వా ప్రదక్షిణం పర్యాహృత్య దక్షిణేన నాభిమవస్థాప్య ఉత్థాపయేత్।
యోక్త్రసన్నహన విషయే శ్రుతిరపి। యత్త్రిప్యంతీ। సన్నహ్యత। ప్రియం
జ్ఞాతిగ్ంరుంధ్యాత్। తస్మాదాసీనా సన్నహ్యతే। ఆసీనా హ్యేషా వీర్యం
కరోతి। ఇతి। సన్నహనం బంధనం। నాహ బంధన ఇతి ధాతుః। కపిలావాచ
నాదికమర్వాగాహ్యం న భవతి। గృహ్యే తు। ఉత్తరయా యోక్త్రేణ సన్నహ్య
ధైనాముత్తరయా దక్షిణహస్తే గృహీత్వాఽగ్నిమభ్యానయేతి।

అథ అక్షతారోపణమ్.

బొప్పనభట్టేన కపిలావాచనాది మంగళాచార ప్రాప్తమిత్యుక్తం। అథ కపిలా
వాచన ప్రయోగః। వరస్స్వాంజలినా స్వపయసా వధ్వాం జలాపుపస్తీర్య
ద్విస్తండులానోప్యాభిఘారయతి। తతో వరాంజలావన్య స్తంత్ర వేది
బ్రాహ్మణః వరసంబంధిభ్యామేవ తండులపయోభ్యాం వధ్వాం జలిన
త్కృత్వా వధ్వంజలేరుపరి స్థాప్య। సోదకం కలశమాదాయ బ్రాహ్మణై
స్సహ। కపిలాగ్ స్తారయంతు ... క్రియతాగ్ం శాంతిరస్తు। ప్రజాపతి

స్త్రియాం యశః యశో యజ్ఞస్య దక్షిణాం। ప్రజామేకామస్సమృధ్యతాం। ఇతి దంపతీ అన్యోన్యం శిరసోస్తండులానావపతః। పురస్సరా స్త్రీ ప్రథమే తృతీయే వరశ్చ పూర్వం ద్వితీయచతుర్థయోశ్చ। ఉపస్తృతిశ్చాంజలిపూరణాదివ్యత్యస్తమేవం నియతం చరేతాం। అత్రాయం విశేషః। ఈప్సిక్తాన్ వధూపూర్వం మంగళాచారతండులాన్। శిరసి ప్రాపయేత్పశ్చాద్వధూశ్చేత్యబ్రవీన్మనురితి। ఏవం త్రిః। ద్వితీయపర్యాయే। వధూస్స్వతండులపయోభ్యాం పూర్వం వరాంజలౌ కుర్యాత్। తతో మంత్రముచ్చార్య। పశవో మే కామస్సమృధ్యతాం। ఇత్యావపతః। తృతీయపర్యాయే। తండులపయసీ సగ్ంసృజ్య పూర్వవత్కృత్వా। యజ్ఞో మే కామస్సమృధ్యతాం। ఇతి తండులానావపతః। చతుర్థపర్యాయే తూష్ణీమేవ కుర్యాతాం। అథవా శ్రియో మే కామస్సమృధ్యతాం। ఇత్యేవం కుర్యాతాం। అత్ర వా కంకణసూత్రం ధారయేతాం। సంకల్పానంతరం తస్య ముఖ్యకాల ఇతి స్మృతః। హస్తగ్రహణకాలే వా చతుర్థ్యాం నిశి వా భవేత్। బంధనం ముఖ్యకాలే స్యాత్ చతుర్థ్యాం నిశి మోచయేత్। దశమేఽహని వా తస్య మోచనం దేవసన్నిధౌ। ఉపాయనే తు తస్య స్యాత్ చతుర్థ్యామేవ మోచనం। ఇతరత్ర తు సర్వత్ర పరేఽహని విమోచయేదితి। సరబంధనప్రకారః పుంసవనే పూర్వమేవోక్తః। తతః। వధూవరచేలాంచలయోస్సువర్ణతాంబూలసహితం బ్రహ్మగ్రంథిం కుర్యాత్। తథా। చేలాంచలేన కన్యాయా వరచేలాంచలం బుధః। వధూవరాంశుకప్రాంతే ససువర్ణం నియోజయేదితి... ఇతి సుముహూర్తకృత్యం కపిలావాచనం చ॥

అథ హస్తగ్రహణమ్.

తతో వరస్స్వదక్షిణహస్తేన కన్యాహస్తం గృహీత్వా। పూషా త్వేతో నయతు ... వదాసి। ఇత్యగ్నిమభ్యానయేత్। అత్ర కేచిత్కన్యావామహస్తం గృహ్ణీయురాదితి వదంతి। తదసమీచీనం। తథా పూర్ణాశ్రమః। తస్యా దక్షిణం తూత్తానం హస్తం గృహీత్వా। పూషా త్వేతో నయత్వితి గృహ్యాగ్నిమభ్యానయేదితి। బొప్పనభట్టోపి। అథైనాం దక్షిణహస్తే గృహీత్వేతి। అత్రాపి ద్వితీయార్థే సప్తమీ। దక్షిణం హస్తం గృహీత్వేత్యర్థః। పూషా త్వేత్యాహరణమంత్రః। నయత్వితి మంత్రలింగాత్। హస్తగ్రహణం తూష్ణీమేవ। ప్రకృతమనుసరామః। తతో

అగ్నేః పశ్చాదుదగగ్రే కటే యుగపదుపవిశతః। ఉత్తరో వరః। అత్ర గృహ్యం। అపరేణాగ్నిముదగగ్రం కటమాస్తీర్య। తస్మిన్నుపవిశత ఉత్తరో వర ఇతి। అత్ర కారికా। శ్లో॥ సంస్కారకస్తు సర్వత్ర తిష్ఠేదుత్తరతస్సదా సంస్కార్యః పురుషో వాపి స్త్రీ వా దక్షిణతస్సదేతి। అత్ర కేచిదాహుః। ప్రధానవైవాహికహోమ ఏవ తిష్ఠేద్వధూర్దక్షిణతో వరస్య। స్యాదుత్తరాన్యత్ర సమస్తకర్మహోమే శివస్వామిమతేన యోషేతి। అత్ర వచనాంతరమపి। గృహప్రవేశహోమాత్ప్రాగ్వర ఉత్తరతో భవేత్। తతో దక్షిణతోఽన్యత్ర ఫలం దానం వినాశికోఽతి। ఏతద్వచనద్వయం హిరణ్యకేశిశాఖావిషయం। న త్వాపస్తంబవిషయం। తథా చోక్తం। హిరణ్యకేశివ్యతిరిక్తకానాం ప్రథమాదిషు షట్సు నిత్యం। శాఖాదిభేదాత్తు న సంశయోఽత్ర తిష్ఠేద్వధూర్దక్షిణతో వరస్యేతి। తస్మాదాపస్తంబశాఖినామిదమేవ ప్రమాణవచనం। పూర్వవచనద్వయం శాఖాంతరవిషయత్వాన్నాదరణీయం। ఏతే హోమాష్షట్। శ్లో॥ ప్రధానహోమో యదృదాదిహోమః ప్రవేశహోమశ్చ వివాహశేషః। అంతశ్చ సమ్యగ్హృదయస్య సర్గ ఏతేషు శమ్యాః ప్రవదంతి తజ్జ్ఞాః। ఏతేషు షట్సు హోమేషు వర ఉత్తరత ఏవోపవిశేత్॥

అత్ర రజోదర్శన విషయః.

అస్మిన్సమయే వధూర్యది రజస్వలా స్యాత్తదా కిం కుర్యాదిత్యత్రాహ। వివాహహోమే ప్రక్రాంతే కన్యా యది రజస్వలా। త్రిరాత్రం దంపతీ స్యాతాం పృథక్ఛయ్యాసనాశనౌ। చతుర్థేఽహని సంస్నాతౌ తస్మిన్నగ్నౌ యథావిధి। వివాహహోమం కుర్యాతామిత్యాతి స్మృతిసంగ్రహః। త్రిరాత్రం దంపతీ స్యాతామిత్యేవ ముఖ్యపక్షః। కేచిత్। శ్లో॥ వివాహవితతే తంత్రే హోమకాల ఉపస్థితే। కన్యామృతుమతీం దృష్ట్వా కథం కుర్వంతి యాజ్ఞికాః। హవిష్మతీరితి స్నాపయిత్వా వాససాన్యత్పరిధాప్య యుంజాన ఇతి ద్వాభ్యాం హుత్వా తంత్రం సమాపయేత్। అయం గౌణపక్షః। పక్షద్వయేప్యేకపక్షమవలంబ్య వివాహహోమం కుర్యాత్। తస్య ప్రయోగః॥

ప్రధాన హోమః.

వర ఉత్తరత ఆసీనః ప్రాణానాయమ్య మమ అనయా నవోఢయా

వధ్వాసహ ప్రధాన హోమం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య పూర్వప్రతిష్ఠితం లౌకికాగ్నిం ప్రజ్వాల్య అలంకృత్య పరిస్తృణాతి । అత్రకారికా । పాణిగ్రహణమాదౌ హి జాతచౌలోపనాయనం । స్నానం వ్రతాని చైతాని లౌకికాగ్నావితిస్థితిరితి। బొప్పనభట్టా అపి। ప్రథమపాణిగ్రహణ జాతకర్మ చౌలోపనయనస్నానోపాకర్మ వ్రతాని లౌకికేఽగ్నౌ కుర్యాదిత్యుక్తవంతః। అత్రప్రథమశబ్ద సామర్థ్యాద్ద్వితీయాది పాణిగ్రహణమపి లౌకికాగ్నౌ కృత్వా పశ్చాదౌపాసనద్వయ సంసర్గం కుర్యాత్ । అయం తు పక్షో నాస్మభ్యం రోచతే। తన్మంత్రాణాం మంత్రప్రశ్న యోరనామ్నా యాత్। నానాగ్నీనాం సన్నిపాతం వర్జయేదితి వచనాచ్చ । అత్రవిశేష కారికా। శ్లో॥ వివాహకర్తా ప్రథమే వివాహే లౌకాగ్నిమిద్ధ్వా జుహుయాత్తదగ్నౌ । ద్వితీయ పాణిగ్రహణేచ హోమే పూర్వాగ్నిమిద్ధ్వా జుహుయాద్యథావదితి । కించ । ఇచ్ఛావివాహః పునరేవయస్య హ్యౌపాసనే తస్య వివాహ హోమః । వివాహభేదేన తు వహ్నిభేదో యద్య (ద) గ్నిభేదో స్థితదగ్ని యోగ ఇతి । ప్రకృతమనుసరామః । ఉత్తరేణాగ్నిం ప్రాగగ్రాన్దర్భాంత్సగ్గ్ స్తీర్య తేషు దర్వ్యాజ్యస్థాల్యావిత్యాది షట్పాత్రాణి ప్రయుంజ్యాత్ । అత్రపాత్రప్రయోగే విశేషమాహ పూర్ణాశ్రమః। ప్రధానదర్వ్యాః దక్షిణతో వధ్వంజలిపాస్యదితి స్మృత్యా ఉశ్మానం లాజాంశ్చ ప్రయునక్తీతి । కారికా కాణ్వోప్యాహ । వధ్వంజలి హోమ విధాన దర్వ్యా ద్వితీయదర్వీ సహచాజ్యధాన్యా । ప్రోక్షార్థ పాత్రేణ సహప్రణీతా చేధ్మేన శమ్యాస్సహచాశ్మలాజైరితి। తతః పవిత్రసంస్కారాద్యాజ్యభాగాంతే వరఉత్థాయ । సోమః ప్రథమోవివిదే... మనుష్యజాః । సోమోఽదదద్గంధర్వాయ ... ఇమాం । ఇతి ద్వాభ్యాం హృదయదేశం సంస్పృశ్య వధూమభిమంత్రయేత్ । అత్రకారికా । సోమప్రథమ మంత్రాభ్యాం స్వయముత్థాయ వైవరః। హృదయం సంస్పృశేద్వధ్వాః కుర్యాదేవాభిమంత్రణమితి । కారికాంతరమపి । శ్లో॥ ఉత్థాయసోమ ఇత్యృగ్భ్యామాసీనా మభిమంత్రయేదితి । గృభ్ణామి తే ... దేవాః । తేహపూర్వే ... ఆతతత్ । సరస్వతిప్రేదమవ ... ప్రగాయామస్యగ్రతః । యఏతి ... కృణోతు । ఇతి చతసృభిరాసీనాయాః కన్యాయా ఉత్తానం దక్షిణం పాణిం సాంగుష్ఠమవాచీనేన స్వదక్షిణ పాణినాగృహ్ణీ

యాత్ । అత్రగృహ్యం । అగ్నేరుపసమాధానా ద్యాజ్యభాగాంతే త్రైనామాదిశ్లో ద్వాభ్యా మభిమంత్రయేత । అథాస్యై దక్షిణేన నీచా హస్తేన దక్షిణముత్తానగ్ం హస్తంగృహ్ణీయాద్యదికామయేత స్త్రీరేవ జనయేయ మిత్యంగులీరేవ గృహ్ణీయాద్యదికామయేత పుగ్ంస ఏవజనయేయ మిత్యంగుష్ఠమేవ సోఽభీవాంగుష్ఠమభీవలోమాని గృహ్ణాతి గృభ్ణామిత ఇత్యేతాభిశ్చతసృభిరితి । తతః పాత్రాణాముత్తరతః ప్రాగగ్రాణ్యుదగపవర్గాణి వా తండులైస్సప్తపదాని కృత్వా। అభ్యర్చ్య వధూం తత్సమీపమానీయ తస్యా దక్షిణం పాదం స్వదక్షిణపాణినా గృహీత్వా । వధూం ప్రాఙ్ముఖీముదఙ్ముఖీం వా కృత్వా । ఏకమిషే విష్ణుస్త్వాన్వేతు ద్వేఊర్జే ...। త్రీణివ్రతాయ ... । చత్వారిమాయోభవాయ...। పంచపశుభ్యః ...। షడృతుభ్యః ... । సప్తసప్తభ్యో హోత్రాభ్యో విష్ణుస్త్వాన్వేతు। ఇతి దక్షిణేన పాదేన సప్తపదాని విక్రమయిత్వా। సఖాసప్తపదాభవ ... ...మా యోష్ఠాః। సమయావ సంకల్పావహై... చిత్త్యా న్యాకరం। సాత్వమస్య ... ఏహి సూనృతే । ఇతిపదం గృహీత్వైవ సప్తమే పదే జపిత్వా । అత్రకారికా। కింతు వైవాహికాదేవ పితృగోత్రం న ముంచతి । స్వగోత్రాద్భ్రశ్యతే నారీ క్రమణాత్సప్తమే పదే । తతస్సబ్రహ్మాగ్నేః ప్రదక్షిణం కృత్వా పూర్వవదుపవిశతః । తథాచోక్తం । సోమాయేత్యాజ్యాహుతేః పూర్వం సబ్రహ్మాగ్నేః ప్రదక్షిణం। లాజానామాహుతేః పశ్చాద్బ్రహ్మ వ్యైకోబహిర్భవేదితి। తతః పూర్వవదుపవిశ్య అన్వారబ్ధాయాం వధ్వాం వరస్స్రుచాజ్యమాదాయ । సోమాయ జనివిదే స్వాహా। సోమాయేదం। గంధర్వాయ జనివిదే స్వాహా। గంధర్వాయేదం। అగ్నయే జనివిదే స్వాహా। అగ్నయ ఇదం । కన్యలా పితృభ్యః ... అవదీక్షామదాస్థ స్వాహా। వధ్వై సూర్యాయా ఇదం। ప్రేతో ముంచాతి... సుభగాసతి స్వాహా। ఇంద్రాయ మీఢుష ఇదం। ఇమాంత్వమింద్రమీఢ్వః ... కృధి స్వాహా। ఇంద్రాయ మీఢుష ఇదం । అగ్నిరైతు ... రరోదాత్స్వాహా । అగ్నీవరుణాభ్యామిదం। ఇమామగ్నిస్త్రాయతాం... ప్రబుధ్యతామియగ్గ్ స్వాహా। అగ్నయే గార్హపత్యాయేదం । మాతే గృహే ... సుమనస్యమానాగ్ స్వాహా । సూర్యాయైవధ్వా ఇదం । ద్యౌస్తే పృష్ఠగ్ం రక్షతు ... పశ్చాత్ స్వాహా। ద్యువాయ్వశ్వి సవితృబృహస్పతివిశ్వేదేవేభ్య ఇదం। అప్రజస్తాం...పౌత్రగ్

స్వాహా। సూర్యాయైవధ్వాఇదం। ఇమంమెవరుణ ... చకెస్వాహా। వరుణాయేదం ... తత్వాయామి... ప్రమోషీస్వాహా। వరుణాయేదం। త్వంనోఅగ్నె ...అస్మత్స్వాహా। అగ్నీవరుణాభ్యామిదం। సత్వంనోఅగ్నె ...నవధిస్వాహా। అగ్నీవరుణాభ్యామిదం। త్వమగ్నెఅయాసి ... భేష జగ్గ్ స్వాహా। అగ్నయఇదం। అత్రదేవతోద్దేశత్యాగకారికా। సోమాదిమంత్రేషుయథోపదేశం త్రిషూత్తరత్రాపి వధూస్తుసూర్యా। ప్రేతాదిమంత్రిద్వయ ఇంద్రమీఢ్వాతదుత్తరేణాగ్ని వరుణేనసార్థకం। సోనంతరె గార్హపత్యసంజ్ఞె సూర్యావధూస్స్యాద పీమేతిమంత్రే। అశేషమంత్రాత్మకవాచ్యలింగం నాన్యాగతిస్స్యాదితిమెమనీషా। త్వార్యాయురశ్వినౌపశ్చాత్సవితాచ బృహస్పతిః। విశ్వేదేవాఇతిజ్ఞ్యాస్తె తతస్సూర్యావధూఃపరె। వరుణోనంతరెమంత్రియుగ్మె తత్పరయోర్ద్వయోః। అగ్నిశ్చవరుణశ్చైవత్వమగ్నెగ్నిఃప్రకీర్తితఇతి। ఇతి షోడశాజ్యాహుతీర్హుత్వా। ఆతిష్ఠేమమశ్మానం ... స్థిరాభవ। అభితిష్ఠ ... పృతనాయతః। ఇత్యగ్నెరుత్తరతోదక్షిణేన పదేనవధూమశ్మానమాస్థాప్య। పరావృత్య పూర్వవదుప విశతః॥

అథ లాజ హోమః.

అథ లాజహోమః। అత్రవిశేషకారికా। నేష్యతెగ్నిముఖం నచలేపయోః స్విష్టకృచ్చనఖన్యభిఘారణం। స్యాద్వరో జమదగ్నిసముద్భవః తస్యపంచగృహీతమపీష్యతె। కించ। తంత్రిమోషధిమత్స్వధిన్యపిష్యతెవచనాదితరత్రతు। స్విష్టకృచ్చతథాగ్నిముఖం భవేల్లాజహోమ మపాస్యకపర్దినేతి। తతోవధ్వంజలిం దర్వీవత్సంస్కృత్య స్రువేణాజ్యమాదాయ వధ్వంజలావుపస్తీర్య ద్విర్లాజానోప్యాభిఘారయతి। తస్యాస్సోదరోల్లాజానావపతీత్యేకె। సోదరలాజావాపనపక్షెతూపస్తరణాభిఘారణెవరఏవకుర్యాత్। శిష్టానాంలాజానాంనప్రత్యభిఘారణం। జామదగ్న్యానాం త్రిరావః। తథావిధిరత్రకారికా। వధ్వంజలావుపస్తీర్య లాజానోప్యాభిఘారయేత్। త్రిర్జామదగ్న్యస్యస్యావాపో ద్విరన్యేషామితిస్థితిరితి। అత్రగృహ్యం। అథాస్యా అంజలావుపస్తీర్య ద్విర్లాజానోప్యాభిఘారయతి। తస్యాస్సోదరోల్లాజానావపతీత్యేకె। జుహోతీయంనారీతి। తతః। ఇయంనార్యుపబ్రూతె ... శరదశ్శతగ్గ్

స్వాహా। వధ్వాఇదం। ఇత్యాసీనఏవవరోవధ్వంజలి వామపార్శ్వేన లాజాంజుహుయాత్। తథా. శ్లో॥ అంగుల్యగ్రైర్న హోతవ్యం తత్రైవాంజలిభేదతః। అంజలెర్వామపార్శ్వేన లాజహోమోవిధీయతె। వామభాగస్తునారీణాం దేవభాగఇతిస్మృతః। అగ్రంతత్పురుషాణాంతుదక్షిణం పైతృకస్మృతమితి॥ అత్రకారికాంతరమపి॥ అభిన్నవధ్వంజలినాతుహోమో జుహ్వాయథావన్నముఖేనహోమః। సంమార్జనప్రోక్షణసాదనాని యథాజుహూవన్నచలేపకార్యమితి॥ ఇతి లాజాన్హుత్వా। తుభ్యమగ్రె... ప్రజయాసహ। పునఃపత్నీమగ్నిరదా ... శరదశ్శతం। విశ్వాఉత... ద్విషః। ఇతి తిసృభిరుభావగ్నింప్రదక్షిణంకుర్యాతాం। ప్రదక్షిణసమయెపి వధ్వాదక్షిణహస్తగ్రహణ మాచారసిద్ధం। ప్రదక్షిణెత్వయంవిశేషః। శ్లో॥ ప్రదక్షిణెతుపాత్రాణి సర్వాణ్యాభ్యంతరాణిచ। కుర్యాదిత్యాహురత్రాపి బ్రహ్మస్యైకో బహిర్భవేదితి॥ తతః। ఆతిష్ఠేతి పూర్వవదశ్మానమాస్థాప్య పరావృత్యపూర్వవదుపవిశ్య। వధ్వంజలావుపస్తీర్య। లాజానోప్యాభిఘార్య। అర్యమణం... అముతస్కరత్స్వాహా। అర్యమ్ణెగ్నయఇదం। ఇతి పూర్వవద్ధుత్వా తుభ్యమగ్రఇతితిసృభిరగ్నింప్రదక్షిణంకృత్వా। ఆతిష్ఠేతివధూమశ్మానంపూర్వవదాస్థాప్య పూర్వవదుపవిశ్య వధ్వంజలావుపస్తీర్య లాజానోప్యాభిఘార్య॥ త్వమర్యమా భవసి ... కృణోషిస్వాహా। అర్యమ్ణఇదం। ఇతి పూర్వవద్ధుత్వాతుభ్యమగ్రఇతి తిసృభిః ప్రదక్షిణమగ్నింకృత్వా పూర్వవదుపవిశతః। అత్రకారికా। లాజహోమేవధూరాద్యేత్వర్యమాగ్నిర్ద్వితీయకె తృతీయెత్వర్యమైవస్యాదయాశ్చాగ్నిగ్నిరేవచేతి। కేచిల్లాజహోమంత్రిషుద్రోమమిచ్ఛంతి। తదసమీచీనం। లాజహోమస్యదర్వీహోమత్వాత్। వధ్వంజలెస్త్వంజలిత్వం నాస్తికింతు దర్వీత్వమేవ అతఏవదర్వీవత్సంస్కారః। బోధాయనాచార్యోపి। వధ్వంజలిగ్ం స్రుగ్వత్సగ్గ్సంస్కృత్యోక్తస్రుచేవ తిర్యగ్జుహోతీత్యుక్తవాన్। అత్రవరదాచార్యవిరచితె గృహ్యాభాష్యేపి వధ్వంజలెర్దర్వీస్థానీయత్వాత్ తాపశ్చేవసహోమః। ఆసీనోదర్వీహోమాన్జుహోతీత్యాపస్తంబేన సర్వదర్వీహోమానామవిశేషేణోక్తత్వాదాసీనఏవజుహుయాదిత్యుక్తం। తస్మాత్సర్వత్రసు యత్రయత్రదర్వీహోమస్తత్ర తత్రాసీనఏవజుహుయాత్। తథా। శ్లో॥

దర్వ్యాలభవిహితో హోమస్సాన్మర్తకర్మసు యత్రవై । తత్రాసీనేన హోతవ్యం పరిభాషావిధానత ఇతి । లాజహోమవిషయే కృష్ణభట్టీయ కారికాః । అతిష్ఠమంత్రితో శ్మాన మాస్థాప్య పునరాసనే। ఉపవిశ్య యథాపూర్వం తస్యాస్సంస్కృత్య చాంజలిం । ఉపస్తీర్యాంజలౌ లాజాన్ ద్విరోప్యాథాభిఘారయేత్ । తల్లాజవాపనం కుర్యాత్ సోదర్యః కేచిదూచిరే । ఇయం నార్యుపయా హోమే న చ ఖన్యభిఘారణం । అభిన్నవధ్వంజలినా నముఖేనైవ పార్శ్వతః। యథాపూర్వం వధూహస్తం గృహీత్వా పృష్ఠతః పునః । అగ్నేః ప్రదక్షిణం కుర్యాత్తుభ్యమగ్ర ఇతి త్రిభిః ఇతి। ప్రకృతమనుసరామః । తతస్సమిధమిధ్మ సన్నహనం చాగ్నౌ ప్రహృత్య జయాది బ్రహ్మవిసర్జనాంతే వధూముత్తరత ఉపవేశ్య స్వయం దక్షిణత ఆసీనః ఉదఙ్ముఖస్సన్ । ప్రతాన్ముంచామి... పత్యాకరోమి। ఇమం విష్యామి ... పత్యాకృణోమి । ఇతి ద్వాభ్యాం యోక్త్రం విముచ్య । ఇమమగ్నిం ధారయేదితి వివాహప్రధానహోమః.

వివాహమధ్యే ఆపది కిం కర్తవ్యం.

ఇద మత్ర వేదితవ్యం । శ్లో॥ ప్రధానహోమే నిర్వృత్తే యా నారీ సార్తవా భవేత్ । త్రిరాత్రోపహతే పశ్చాచ్ఛేషం కర్మ సమాచరేత్। గృహప్రవేశనాదర్వాగ్ద్వాదశాహవ్యతిక్రమే। వివాహహోమే నైవ సిద్ధ్యేత పునర్వర్ణ్యేత కన్యకామితి ధర్మశాస్త్రం । వివాహార్థో య మగ్నిరనుగతో మంథ్యః । శ్రోత్రియాగారాద్వాహార్యః ఉపవాసశ్చ స్యాత్తరస్య భార్యాయాః పత్యుర్వాపి వాయాశ్చేతి వ్యాహృతిభిశ్చ ద్వే ఆహుతీ జుహుయాన్నోపవసేత్ । అయమగ్ని రౌపాసనాత్పూర్వం యద్యగ్నిరనుగచ్ఛేత తత్ర కిం కుర్యాదిత్యత్రాహ । క్షేపస ఇత్యాదిలాజహోమాంతం కుర్యాత్ । తథా చాపస్తంబః॥ ఉద్వాహశాలాపాసనాత్పూర్వమనలే శాంతిమాగతే। యుగాదిలాజాంతకర్మ కృత్వా శేషం సమాపయేదితి। యద్యౌపాసనోపక్రమాత్పూర్వం వరవధ్వోర్మరణాతిస్సాన్నిత్తదా కిం కుర్యాదిత్యాహ। స్థాలీపాకం కృత్వా ఔపాసనం కృత్వా పరేహని ప్రేతకర్మ కుర్యాత్। తథా। శ్లో॥ ఉద్వాహశాలాపాసనాత్పూర్వం మృతా స్త్రీ యది వా పుమాన్। స్థాలీపాకం తతః కృత్వా ప్రేతకార్యం పరేహనీతి । యది వివాహమధ్యే మాతాపిత్రోర్మృతిస్స్యాత్తదా కిం కుర్యాదిత్యత్రాహ । వరః ప్రధాన

హోమాది సర్వకర్మ తదానీమేవ సమాప్య శేష హోమమపి సమాప్య కంకణం కన్యాహస్తే బధ్వా స్వయం ప్రేతసమీపం గత్వా పైతృమేధికం కర్మాచరేత్ । తథా॥ చౌలోపనయనోద్వాహే మాతాపిత్రోర్మృతిర్యది । తంత్రశేషం ప్రకుర్వీత పశ్చాత్పైతృక మాచరేదితి ॥

అథ అగ్నినాశన ప్రాయశ్చిత్తం.

అథాగ్నినాశన ప్రాయశ్చిత్తం । యద్యుపనయనే త్రిరాత్రాత్పూర్వం వివాహే స్థాలీపాకాదూర్ధ్వం చతుర్థీహోమాత్పూర్వం దహనాదూర్ధ్వం మస్థిసంచయనాత్పూర్వం జాతకర్మణి కృతే దశరాత్రాత్పూర్వం తత్తదగ్నౌ శాంతిమాగతే సతి। ప్రాణానాయమ్య ఏవం విశేషే శుభే ముహూర్తే మమ ప్రకృతానుష్ఠాన పరిసమాప్తి సిద్ధ్యర్థం ప్రమాదోపహతాముకనష్టాగ్నిం పునస్సంధాతుకామః ఆదౌ తద్దోష పరిహారార్థం తత్తదగ్న్యుత్పత్తిం కరిష్యే । ఇతి సంకల్ప్య శంనోదేవీ రభిష్టయే ... స్రవంతునః ఇతి భస్మాద్భిరవోక్ష్య భస్మాభావే తద్భూమింవావోక్ష్య । తస్మిన్భస్మని । అయం తే యోనిర్ఋత్వియః ... వర్ధయా రయిం। ఇతి సమిధం ప్రతాప్య। తత్ర లౌకికాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య । ప్రజ్వాల్య। ధ్యానం కృత్వా । అలంకృత్య । పరిస్తీర్య । ఆజుహ్వానః సుప్రతీకః ... యజమానశ్చ సీదత । ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే... తంతుమేతగ్గ్ స్వాహా। అగ్నయ ఇదం । ఇతి ద్వాభ్యాం మంత్రాభ్యాం తాం సమిధం లౌకికాగ్నావాధాయ। అగ్న్యుపఘాతాది దోష నివృత్త్యర్థం ప్రాయశ్చిత్తాంగభూతం గోమూల్యం హిరణ్యం బ్రాహ్మణేదత్వా అగ్నిప్రజ్వలనాద్యాజ్య సంస్కారాంతం కృత్వా స్రుక్స్రువౌ సంమృజ్య అగ్నిం పరిషిచ్య స్రుచాజ్యమాదాయ । అయాశ్చాగ్నే ... భేషజగ్గ్ స్వాహా । అగ్నయ అయస ఇదం । అగ్నిర్హోతా ... వాతాపేర్హవనశ్రుతస్స్వాహా । అగ్నయే పంచహోత్ర ఇదం । బ్రాహ్మణ ఏకహోతా ... యజ్ఞశ్చ మే భూయాత్స్వాహా । ఏకహోత్ర ఇదం । అగ్నిర్ద్విహోతా ... భర్తా చ మే భూయాత్స్వాహా । ద్విహోత్ర ఇదం । పృథివీ త్రిహోతా ... ప్రతిష్ఠా చ మే భూయాత్స్వాహా। త్రిహోత్ర ఇదం। అంతరిక్షం చతుర్హోతా ... విష్ఠాశ్చ మే భూయాత్స్వాహా। చతుర్హోత్ర ఇదం । వాయుః పంచహోతా ... ప్రాణశ్చ మే భూయాత్స్వాహా। పంచహోత్ర ఇదం। చంద్రమాష్షడ్ఢోతా ... ఋత

వశ్చమేకల్పంతాగ్ స్వాహా । షడ్ఢోత్ర ఇదం । అన్నగ్ం సప్తహోతా ... ప్రాణస్య చమే ప్రాణో భూయాత్స్వాహా । సప్తహోత్ర ఇదం । జ్యైరష్టహోతా ... అనాధృష్యశ్చ భూయాసగ్ స్వాహా । అష్టహోత్ర ఇదం । ఆదిత్యో నవహోతా ... తేజస్వీ చ భూయాసగ్ స్వాహా । నవహోత్ర ఇదం । ప్రజాపతిర్దశహోతా ... సర్వం చ మే భూయాత్స్వాహా । దశహోత్ర ఇదం । మనోజ్యోతిర్జుషతామాజ్యం ... ఘృతేన స్వాహా । ఉషసో నిమృగ్భ్య ఇదం । యన్మ ఆత్మనః ... విచర్షణే స్వాహా । అగ్నయ ఇదం । పునరగ్నిః ... చక్షురాధత్త మక్ష్యో స్వాహా । అగ్నయ ఇదం । భూరగ్నయే చ ... మహతే చ స్వాహా । అగ్నయే పృథివ్యై చ మహత ఇదం । భువో వాయవే చ ... స్వాహా । వాయవే చాంతరిక్షాయ చ మహత ఇదం । సువరాదిత్యాయ చ ... స్వాహా । ఆదిత్యాయ దివే చ మహత ఇదం । భూర్భువస్సువశ్చంద్రమసే చ ... స్వాహా । చంద్రమసే చ నక్షత్రేభ్యో దిగ్భ్యో మహత ఇదం । అనాజ్ఞాతం ... యథాతథగ్ం స్వాహా । అగ్నయ ఇదం । పురుషసమ్మితో యజ్ఞో యజ్ఞః ... యథాతథగ్ం స్వాహా । అగ్నయ ఇదం । యత్పాకత్రా ... యజాతి స్వాహా । అగ్నయ ఇదం । ఓం భూస్స్వాహా । అగ్నయ ఇదం । ఓం భువస్స్వాహా । వాయవ ఇదం । ఓం సువస్స్వాహా । సూర్యాయేదం । ఓం భూర్భువస్సువస్స్వాహా । ప్రజాపతయ ఇదం । ఇమం మే వరుణ ... ఆచకే స్వాహా । వరుణాయేదం । తత్త్వాయామి ... ప్రమోషీస్స్వాహా । వరుణాయేదం । త్వం నో అగ్నే ... స్వాహా । అగ్నీవరుణాభ్యామిదం । సత్వం నో అగ్నే ... స్వాహా । అగ్నీవరుణాభ్యామిదం । త్రయస్త్రిగ్ంశత్తంతవః ... అప్యేతు స్వాహా । అగ్నయే తంతుమత ఇదం । తంతుం తన్వన్ ... జనగ్ స్వాహా । అగ్నయే తంతుమత ఇదం । ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే ... తంతుమేతగ్ స్వాహా । అగ్నయే తంతుమత ఇదం । ఇతి త్రయస్త్రిగ్ంశదాజ్యాహుతీర్హుత్వా ఉత్తరపరిషేచనం కృత్వా తత్తన్మంత్రశేషం సమాపయేత్ । అస్మిన్నర్థే కారికా ఉపాయనాగ్నేచ వివాహోపహ్నా శాలానలే సూతకపాపకే చ । శాంతే హ్యాతే చోపహతే చ భస్మ శంనో దేవీరిత్యద్భిరవోక్ష్య తచ్చ తస్మాత్సమారోప్య సమిద్ద్వయం తత్ ఆజుహ్వాన ఉద్బుధ్యస్వ ఋచుద్వయేన । లౌకాగ్న వేతాం సమిధం ప్రహృత్య దద్యాద్వరం కాంచనమేవ మూల్యం । అయాశ్చ పంచహోతా బ్రాహ్మణ ఏకహోతా దశ । మనోజ్యోతిశ్చ మిందా చ మహా

వ్యాహృతయస్తథా । అనంతరమనాజ్ఞాతం వ్యాహృత్యః ప్రణవాదికాః । వారుణ్యస్తంతుమత్యశ్చ తతస్తంత్రం ప్రయోజయేదితి ॥ ఇదం ప్రాయశ్చిత్తమౌపాసనోపక్రమానంతరం శేషహోమాత్ప్రాగగ్నిరనుగచ్ఛేద్యది తదా ॥ అగ్నినాశన ప్రాయశ్చిత్తం సమాప్తమ్.

అథ పునస్సంధానమ్.

అథ పునస్సంధానం ప్రాణానాయమ్య । ఏవంవిశిష్టే శుభముహూర్తే మమ ఔపాసనాగ్నేః మాసప్రభృత్యేతద్దిన పర్యంతం ఔపాసనాకరణ జనితదోషనివృత్త్యర్థం శరీరశుద్ధ్యర్థం పునస్సంధానాధికారసిద్ధ్యర్థం పరిషదుపస్థాన పురస్సరం ప్రాయశ్చిత్తం కరిష్యే । అత్ర కారికా । శ్లో॥ ఆలస్యాదగ్నివిచ్ఛేదే ద్వాదశాహార్థ కృచ్ఛ్రకం । మాసాంతే కృచ్ఛ్రయుగ్మం తు పంచకృచ్ఛ్రాస్తు వత్సరే । అష్టౌ ద్వితీయవర్షాంతే ఏకాదశ తృతీయకే । తతశ్చతుర్థవర్షాంతే త్రింశత్కృచ్ఛ్రా ఉదాహృతాః । తతః పరేషామబ్దానాం ప్రత్యేకం దశకాదయః । కుర్యాదేవం ప్రయత్నేన ప్రాయశ్చిత్తం విధానతః । మమ అనాదితజనిత దురితనివృత్త్యర్థం పునస్సంధానాధికార ప్రాయశ్చిత్తం పరిదిశ్య పరిషదుపస్థాన పురస్సరం నిశ్చిత తాంబూల సమేతమిదం హిరణ్యం స్వీకృత్య మామనుగృహాణేతి ప్రణమ్యోత్థాయ । ఏవంవిశిష్టే శుభే ముహూర్తే యజ్ఞపురుష ముద్దిశ్య యజ్ఞపురుషప్రీత్యర్థం హోమద్రవ్యదానం కరిష్యే ॥ తథా కారికా । ధాన్యప్రస్థం చతుష్షష్టి తదర్థం తిలహోమకే తదర్థమాజ్యం విజ్ఞేయమేతదాహుతి లక్షణం ॥ కించ । షష్టిప్రస్థమితం ధాన్యం త్రిప్రస్థప్రమితం ఘృతం । ఔపాసనస్య చాఖ్యాతం వత్సరస్య మనీషిణ ఇతి । అత్ర హోమద్రవ్యదానమంత్రః శ్లో॥ పావనాస్సర్వయజ్ఞేషు ప్రశస్తా హోమకర్మణి । తండులా వైశ్వదైవత్యాః పాకేనాన్నం భవంతి మే । ఇతి అస్మై బ్రాహ్మణాయ యజ్ఞపురుష స్వరూపాయ తత్ప్రీతిం కామయమానః హోమద్రవ్యం తుభ్యమహం సంప్రదదే న మమేతి ॥ తథా కారికా । ఉపస్థితాయాం భార్యాయామగ్నిం త్యజతి మూఢధీః । అనగ్నిక ఇతి బ్రూతి స్సర్వకర్మబహిష్కృతః । ద్వాదశాహమనగ్నిశ్చ సంధ్యాహీనో దినత్రయం । చతుర్వేదధరో విప్రః శూద్ర ఏవ న సంశయః ॥ ఇతి । ప్రాణానాయమ్య ఏవంవిశిష్టే శుభముహూర్తే మమ విచ్ఛిన్నా

పాసనాగ్నేః పునస్సంధానంకరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య । శ్రోత్రియాగారా
దగ్నిమాహృత్య స్థండిలేవిధినాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ఆత్మారోపణే ఉపావ
రోహణంకుర్యాత్ । అత్రకారికా । అనాత్మారోపణా త్పూర్వమనలే
శాంతిమాగతే । పునస్సంధానవేళాయా మాజ్యేనోపావరోహణం ।
నాశంగతోఽగ్ని ర్యదికుక్షిమధ్యే పశ్చాదగ్న్యవమనంపురస్తాత్ । బహి
ర్గతో నాశముపైతివహ్ని స్సంధానమాత్రింత్వథలౌకికాగ్నౌ । అగ్నిం
పరిస్తీర్య దర్వ్యాజ్యస్థాల్యౌప్రోక్షణస్రువావితి । చత్వారి పాత్రాణి
ప్రయుజ్య ప్రోక్షణీం సగ్గ్స్కృత్య బ్రహ్మాసనమాజ్య సంస్కారాంతం
కృత్వా స్రుక్స్రువౌ సంమృజ్య అగ్నింపరిషిచ్య స్రుచాజ్యం సకృద్గృ
హీత్వా । అయాశ్చాగ్నే ... భేషజగ్గ్ స్వాహా । అయసేఽగ్నయ ఇదం ।
ఇతిహుత్వా । స్రువేణాజ్యమాదాయ భూర్భువస్సువస్స్వాహా । ప్రజా
పతయఇదం । ఇతి జుహుయాత్ । గృహ్యాప్రాయశ్చిత్తౌ ఏతౌ హోమౌ
ద్వాదశరాత్రాదత ఊర్ధ్వగ్ంహోమ విచ్ఛిత్తావగ్నివిచ్ఛిత్తిః పునరా
ధేయోఽగ్నిరిత్యుక్తం । తత్రాయంప్రయోగః । శ్రోత్రియాగారాదగ్ని
మాహృత్య । ఆయతనవిధినాగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య । ఆజ్యసంస్కారాంతే
పరిషిచ్య । సకృద్గృహీతేనాజ్యేన ఆయాశ్చవ్యాహృతిభిశ్చద్వే ఆహుతీ
జుహుయాత్ । తతశ్చతుర్గృహీతేనాజ్యేన మహాహవిర్హోతా...
నమః పృథివ్యైస్వాహా । వాచస్పతయే బ్రహ్మణఇదం । మనోజ్యోతి
ర్జుషతామాజ్యం... ఘృతేనస్వాహా । మనసేజ్యోతిషఇదం । యదస్మిన్
యజ్ఞే... ఘృతేనస్వాహా । దేవేభ్యఇదం । త్రయస్త్రిగ్ంశత్తంతవః ।
...అప్యేతుస్వాహా । అగ్నయేతంతుమతఇదం । తంతుంతన్వన్ ...జనగ్గ్
స్వాహా । అగ్నయె తంతుమతఇదం । ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే... తంతుమేతగ్గ్
స్వాహా । అగ్నయేతంతుమతఇదం । ఉదుత్తమం ... స్యామస్వాహా ।
ఆదిత్యాయేదం । ఉద్వయం... జ్యోతిరుత్తమగ్గ్ స్వాహా । సూర్యాయేదం ।
ఉదుత్యం జాతవేదసం ... సూర్యగ్గ్ స్వాహా । సూర్యాయేదం । చిత్రం
దేవానాం ... తస్థుషశ్చస్వాహా । సూర్యాయేదం । అగ్నేభ్యావర్తిన్...
ధనేనస్వాహా । అగ్నేభ్యావర్తినఇదం । అగ్నేఅంగిరః ... కృధిస్వాహా ।
అగ్నయేంగిరసఇదం । పునరూర్జా ... విశ్వతస్స్వాహా । అగ్నయఇదం
సహరయ్యానివర్తస్వ ... విశ్వతస్పరిస్వాహా । అగ్నయఇదం । తతః

పరంద్వాదశగృహీతేనాజ్యేన స్రుచంపూరయిత్వా । సప్తతేఅగ్నే ...
ఘృతేనస్వాహా । అగ్నయేసప్తవతఇదం । ఇతిహుత్వా । ఉత్తరపరిషే
చనంకుర్యాత్ । తతస్తంతుమతేష్టింకుర్యాత్ । తస్యాయంప్రయోగః ।
ప్రాణానాయమ్య । తిథ్యాదికంస్మృత్వా । ఏవంవిశిష్టే శుభముహూర్తే
మమ ఔపాసనాధికార సిద్ధ్యర్థం తంతుమానగ్నిః ప్రధానదేవతా
స్విష్టకృదంగదేవతాప్రీతిమయాచ రుద్రవ్యం తంతుమత్స్థాలీపాకేన
సద్యోయక్ష్యే ఇతిసంకల్ప్య । పర్యుక్ష్యాగ్ని మలంకృత్య పరిస్తీర్య ।
పత్న్యవహంతి తస్మిన్నగ్నౌ చరుగ్గ్ శ్రపయిత్వా । అభిఘార్యప్రాచీముదీ
చీనంవోద్వాస్య ప్రతిష్ఠితమభిఘార్యఅగ్నింధనాద్యాజ్యభాగాంతేఅన్వా
రబ్ధాయాంముఖాహుతిగ్ంహుత్వా తతస్స్రుచ్యుపస్తీర్య చరుమధ్యాద్ద్వి
రవదాయ । అభిఘార్యహవిః ప్రత్యభిఘారయతి । అగ్నయె తంతుమతే
స్వాహా । ఇతిమధ్యేగ్నౌజుహోతి । అగ్నయెతంతుమతఇదమితిత్యాగః ।
తతస్స్రుచ్యుపస్తీర్య । ఉత్తరార్ధాత్సకృత్స్విష్టకృతేవదాయ ద్విరభి
ఘార్య నహవిః ప్రత్యభిఘారయతి । అగ్నయెస్విష్టకృతేస్వాహా । ఇత్యుత్త
రార్ధపూర్వార్ధే హుత్వా । అగ్నయెస్విష్టకృతఇదమితిత్యాగంకుర్యాత్ ।
సమిత్సన్నహనే ప్రభృత్యజయాదీన్ హుత్వా బర్హిస్సముంజనంకృత్వా
శమ్యాఆపోహ్య ప్రాయశ్చిత్తాహుతీర్హుత్వా ప్రణీతా మార్జనం
బ్రహ్మోద్వాసనంచకుర్యాత్ । తతోనిత్యౌపాసనంచకుర్యా దాశీర్వచన
మాచరేదితి పునస్సంధానం ॥

అథ యదృచాదిహోమః.

ప్రకృతమను సరామః । వివాహానంతరం గృహప్రవేశే హోమా
మార్థం స్వగ్రామం ప్రతిగచ్ఛతోర్దంపత్యోర్మార్గమధ్యే యది
శ్మశానాదివ్యతిక్రమే హోమభాండే భిన్నే శకటభంగే నదీవృక్షఫల
సస్యాద్యతిక్రమే ఏవమాదినిమిత్తేషు సత్సుతద్దోషశమనార్థం తత్ర
తత్రైవ యదృచాదిహోమంకుర్యాత్ । తస్యాయంప్రయోగః । ప్రా
ణానాయమ్య ఏవంవిశిష్టే శుభముహూర్తే ఏతద్దోష శమనార్థం
యదృచాదిహోమంకరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య । అగ్నిప్రతిష్ఠాపనాద్యాజ్య
భాగాంతేఅన్వారబ్ధాయాంవధ్వాంవరస్స్రుచాజ్యమాదాయ । యదృతే
చిదభిశ్రిషః ... విహ్రుతంపునస్స్వాహా । ఇంద్రాయమఘవతఇదం । ఇడా

మగ్నే ... సుమతిభూర్త్వస్మైస్వాహా । అగ్నయఇదం। ఇమంమేవరుణ ...। తత్వాయామి...। త్వంనోఅగ్నే...। సత్వంనోఅగ్నే...। త్వమగ్నే అయాసి ... అయసేఽగ్నయఇదం।ఇతిసప్తాజ్యాహుతీర్హుత్వాజయాది బ్రహ్మవిసర్జనాంతంకుర్యాత్। అత్రదేవతాకారికా। ఆద్యేమహేంద్రో మఘవాన్ హిధైవ మగ్నిర్ద్వితీయే కథితాస్తుశేషాఇతి యద్రుదాది హోమః ।

అథ ప్రవేశ హోమః.

అథ ప్రవేశహోమః । తత్రివరః । ఉదుత్తరమారోహంతీ ... విరాడ్భవ । సంమ్రాజ్ఞీ ... దేవృషు। స్నుషాణాగ్ం శ్వశురాణాం ... విరాడ్భవ । ఇతి తిసృభిః స్వగృహాన్ప్రత్యానయన్ వధూమభిమంత్ర్య॥ సంకాశయామి ... కృణోతుతత్ । ఇతి గృహాన్ వధ్వైదర్శయిత్వా । శర్మవర్మేదమాహరాస్యై ... సునృతాఅసత్ । ఇతిగృహమధ్యప్రదేశే లోహితమానడుహం చర్మప్రాచీనగ్రీవముత్తరలోమాపస్తీర్య । గృహాన్భద్రాన్ ... సంమిశామి। ఇతి పత్నీంగృహంప్రవేశయన్వాచయిత్వా స్వగృహస్యైశానదేశే వధూందక్షిణతఉపవేశ్య । స్వయముత్తరతఆసీనః ప్రాణానాయమ్య।అనయానవోఢయావధ్వాసహ గృహప్రవేశహోమం కరిష్యే ఇతిసంకల్ప్య। అగ్నింధనాద్యాజ్యభాగాంతే అన్వారబ్ధాయాం వధ్వాంవరస్స్రుచాజ్యమాదాయ । ఆగన్గోష్ఠం... సపర్యాత్స్వాహా । అగ్నయఇదం । అయమగ్నిర్గృహపతిః ... ప్రజాగ్ స్వాహా । అగ్నయే గృహపతయఇదం। ప్రజాయాఅభ్యాం ... ప్రజాస్వాహా। ఇంద్రాగ్నిభ్యామిదం । తేనభూతేనహవిషా ... అభివర్ధతాగ్ స్వాహా। ఇంద్రాగ్నిభ్యామిదం । అభివర్ధతాంపయసా ... అనపేక్షితౌస్వాహా। ఇంద్రాగ్నిభ్యామిదం। ఇహైవస్తం...స్వస్తయేస్వాహా। ఇంద్రాగ్నియేదం। ధ్రువైధిపోష్యామయి ... శరదశ్శతగ్ స్వాహా । బృహస్పతయఇదం॥ త్వష్టాజాయాము... కృణోతువాగ్ స్వాహా। త్వష్ట్రఇదం। ఇమంమేవరుణ ...। తత్వాయామి ...। త్వంనోఅగ్నే ...। సత్వంనోఅగ్నే...। త్వమగ్నే అయాసి ...। ఇతిత్రయోదశాజ్యాహుతీర్హుత్వా। సమిత్సన్నహనం ప్రహృత్య జయాదిబ్రహ్మవిసర్జనాంతం కుర్యాత్ ॥ అత్రదేవతాకారికా । శ్లో॥ ప్రవేశహోమేప్రథమేగ్నిరేవ ద్వితీయకేసోగృహ

పత్యభిఖ్యః । ప్రజాయాఇతిమంత్రేషు త్రిష్వింద్రాగ్నీ ప్రకీర్తితౌ । ఇంద్రోఽగ్నిబృహస్పతిస్త్వష్టా దేవతాః క్రమశస్త్రిషు। ఇమంమేవరుణేత్యాది మంత్రోక్తాదేవతాః క్రమాదితి ॥ ఇహగావః ... నిషీదతు। ఇతి చర్మణి యుగపదుపవిశతః । వరఉత్తరతఆసీనః జీవపుత్రాయాస్త్రియః పుత్రం వధ్వాంకే। సోమేనాదిత్యాః ... ఆధిత । ఇత్యుపవిశ్య । ప్రస్వస్థః ... శోచేష్ట। ఇతి యజుషాతస్మైపుత్రాయ ఫలానిప్రదాయ। ఇహప్రియం ... మావదాసి। సుమంగలీరియం ... విపరేతన । ఇతి జప్త్వావాచం యచ్ఛతః । నక్షత్రోదయపర్యంతం మౌనినౌభూత్వా నక్షత్రోదయే సతి ప్రాచీముదీచీం వాదిశముపనిష్క్రమ్య। ధ్రువక్షితిః... కృతస్యతః । ఇతి వరోధ్రువంద్దృష్ట్వా । సప్తఋషయః ప్రథమాం ... త్వష్టవిరా । ఇతి వధ్వైఅరుంధతీం దర్శయతి ఇతిగృహప్రవేశః॥

అథ ఆగ్నేయ స్థాలీపాకః.

అథాగ్నేయ స్థాలీపాక ఉచ్యతే । అరుంధతీ దర్శనానంతరం స్థాలీపాకంకృత్వా। నవనాడికాభ్యః పూర్వంసాయమౌపాసనం కుర్యాత్ । నవనాడికాభ్యఊర్ధ్వం స్థాలీపాకశ్చేత్ప్రవృత్తస్య సాయమౌపాసనంకుర్యాత్। అత్రకారికా। శ్లో॥ ప్రాతర్హోమేసంగమాంతకాలస్స్యాదుదితేతథా । సాయమస్తమితేహోమ కాలస్తునవనాడికా ఇతి। అయమేవముఖ్యఃపక్షః। ఇతిగృహ్యభాష్యేఉక్తం। కేచిదేవంవర్ణయంతి। రాత్రింత్రేధావిభజ్యపూర్వభాగస్థాలీపాకంకృత్వాఔపాసనంకుర్యాత్। ద్వితీయభాగేస్థాలీపాకఏవకార్యః । నత్వౌపాసనం । తృతీయభాగే స్థాలీపాకమపినకుర్యాత్ । తథాచోక్తం । త్రేధాకుర్యాద్యామినీం పూర్వభాగే స్థాలీపాకో నిత్యయుక్తో ద్వితీయే । స్థాలీపాకోనైవనిత్యస్తృతీయే నైవస్థాలీపాక నిత్యావభేతామితి। అత్రనిత్యశబ్ద ఔపాసనపరః। తస్యాపి నిత్యత్వాత్ । అత్రకారికాంతరమపి త్రిభాగాయాః త్రియామాయాః పూర్వయోరపిభాగయోః । స్థాలీపాకం ప్రకుర్వీత తృతీయే విహితోనహి ఇతి। తస్యపరదినత్వాదిత్యభిప్రాయః । తథాచోక్తం । రాత్రౌభాగత్రయంకుర్యాత్ ద్వాభాగౌపూర్వవాసరే । శేషఃపరదినే ప్రోక్తఃస్థాలీపాకే బుధైస్మృతౌ ఇతి । అత్రస్మృత్యంతరమపి। భాగద్వయేవ్యతీతేతు పరేద్యుస్సాయమేవతు। స్థాలీపాకః ప్రదోషాంతేముఖ్యకాలస్త్వముష్యత

ఇతి। అయం గౌణపక్షః। పక్షద్వయేప్యేకపక్షమవలంబ్య స్థాలీపాకం కుర్యాత్। తస్య ప్రయోగః। పరఉత్తరత ఆసీనః। ప్రాణానాయమ్య ఏనాం పథూమాగ్నేయేన స్థాలీపాకేన యాజయిష్యే - ఇతి సంకల్పం కుర్యాత్। అనేన కర్మకర్తృత్వం పత్న్యాః ప్రతీయతే। అస్యామన్వారబ్ధాయాం పర ఏవ జుహోతీత్యర్థః। అత్ర గృహ్యం। అథైనామాగ్నేయేన స్థాలీపాకేన యాజయతీతి। తతః పత్న్యవహంతి। చరుగ్ం శ్రపయిత్వా। అభిఘార్య। ప్రాచీనముదీచీనం వోద్వాస్య। ప్రతిష్ఠితమభిఘార్య। అగ్నేః పశ్చాన్నిదధ్యాత్। తత్ర (త్ర) విధిరత్నకారికా। శ్లో। పక్వహోమేషు సర్వత్ర తంత్రాజ్యం శ్రపయేద్బుధః। శ్రపయిత్వాభిఘార్యోదగుద్వాస్యాప్యభిఘారయేత్। సాకర్త్యాయాగ్నితః పశ్చాద్ధవిరాజ్యం చ సాదయేదితి। పక్వహోమేష్వితి స్థాలీపాకేష్విత్యర్థః। ఏవం కృత్వా అగ్నిప్రజ్వలనాద్యాజ్యభాగాంతం కుర్యాత్। నాత్ర ముఖాహుతిః। తథా విధిరత్నకారికా। నాత్ర శమ్యాః పరిత్యర్థే నచైవాగ్నిముఖాహుతిః। వివాహంగత యాతాపి శమ్యా ఏవేతి కేచన। ఇతి। అస్య శ్లోకస్య పూర్వార్థమాదరణీయం। ఉత్తరార్థమనాదరణీయం। కేచనేత్యుక్తత్వాత్। అత్రౌషధిమత్కర్మత్వాన్ముఖాహుతౌ ప్రాప్తాయాం। తదపవాదవచనమిదం। అత్ర గృహ్యం। అగ్నిరుపసమాధాయాజ్యభాగాంతేన్వారబ్ధాయాగ్ం స్థాలీపాకాజ్జుహోతీతి। తతస్స్రుచ్యుపస్తీర్య। చరుమధ్యాద్ద్విరవదాయాభిఘార్య। స్విష్టకృదర్థం శిష్టం చరుమభిఘార్య। పత్న్యా మన్వారబ్ధాయాం అగ్నయే స్వాహేతి మధ్యేగ్నౌ జుహుయాత్। నాయం మంత్రప్రతీకః। మంత్రప్రశ్నే అనామ్నానాత్। తర్హి కథం దేవతోద్దేశప్రకారః। తత్ర కారికా। అనుక్తమంత్రకే హోమే చతుర్థ్యోద్దిశ్య దేవతాం। స్వాహాకారేణ జుహుయాదాజ్యం ద్రవ్యం తదాదనమితి। స్థాలీపాకస్యాగ్నేయత్వాదగ్నిర్దేవతేతి గమ్యతే। తతః పునస్స్రుచ్యుపస్తీర్య। ఉత్తరార్ధాత్సకృదవదాయ ద్విరభిఘార్య నహవిః ప్రత్యభిఘారయతి। అగ్నయే స్విష్టకృతే స్వాహా। అగ్నయే స్విష్టకృత ఇదం। ఇతీశానదేశే జుహుయాత్। అగ్నిస్స్విష్టకృతో రౌద్రత్వాత్తద్దేశనిర్దేశః। రుద్రోగ్నిస్స్విష్టకృదితి శ్రుతేః। అత్ర గృహ్యం। సకృదుపస్తరణాభిఘారణే ద్విరవదానమగ్నిర్దేవతా స్వాహాకారప్రదానోపి వా సకృదుప

హత్య జుహుయాదగ్నిగ్ం స్విష్టకృద్ద్వితీయస్సకృదుపస్తరణావదానే ద్విరభిఘారణం మధ్యాత్పూర్వస్యావదానం మధ్యే హోమ ఉత్తరార్ధాదుత్తరస్యోత్తరార్ధే పూర్వార్ధే హోమః ఇతి సమిత్సన్నహనే ప్రహృత్య బర్హిస్సమంజనం కుర్యాత్। తస్య ప్రయోగః। దర్వ్యా పరిధీనభ్యజ్య అగ్నేః పశ్చిమత ఉదగగ్రేషు పరిస్తరదర్భేషు ప్రధానదర్వీం దక్షిణతో నిధాయ పాత్రప్రయుక్తదర్భానాదాయ దక్షిణోత్తరాభ్యాం కరాభ్యాం। ప్రాగగ్రం బర్హిర్గృహీత్వా ప్రధానదర్వ్యామగ్రమనక్తి ద్వితీయదర్వ్యాం మధ్యమూలే అనక్తి। మూలాంజనే దక్షిణం పాణిమధః కుర్యాత్। ఏవం త్రిః। అపివాద్విః। తథాచ పూర్ణాశ్రీయః। దర్వ్యామనక్త్యగ్రమధ్యేతరస్యాం మధ్యం సమూలం త్రిరిహాపి వా ద్విరితి। కేచిదాజ్యస్థాల్యామపి సమంజనమిచ్ఛంతి। తత్పక్షే స్రుక్స్రువౌ పూర్వవన్నిధాయ స్రువస్యోత్తరత ఆజ్యస్థాలీం నిధాయ ప్రధానదర్వ్యామగ్రమక్త్వా ఆజ్యస్థాల్యాం మూలమనక్తి మూలాంజనే దక్షిణం పాణిమధః కుర్యాత్। ఏవం త్రిః। అస్మిన్పక్షే కారికా। బర్హిరాదాయ తస్యాగ్రమధ్యమూలాన్యనుక్రమాత్। దర్వీస్రువాజ్యస్థాలీషు సమంజ్యాత్త్రిర్యథాపునరితి। అస్మిన్బర్హిస్సమంజనకర్మణి అనేకే బర్హిషో వికల్పాః। పరిస్తరణమేవాత్ర బర్హిరిచ్ఛంతి కేచన। హవిరాసాదనం కేచిదపరే పాత్రసాదనమితి। పాత్రసాదనమేవాలంబ్య శిష్టా ఆచరంతి। బోప్పనార్యోపి। పాత్రప్రయుక్తదర్భాగ్రాణి దర్వ్యామభ్యజ్యేత్యుక్తవాన్। ప్రకృతమనుసరామః। ఏవం బర్హిస్సమంజనం కృత్వా కించిత్తృణముపాదాయ పాణిభ్యాం దర్వ్యాం ప్రతిష్ఠాప్య హుతదేవతామనుద్దిశ్య అగ్నౌ ప్రహృత్య అంజలినాత్రిరుద్ధృత్య అపస్తత్తృణం ప్రహృత్య త్రిస్తర్జన్యాంగుల్యా నిర్దిశ్యాగ్నిమభిమంత్ర్య అనామికయాంగుల్యా భూమిముపస్పృశేత్। ఏవం సర్వచరుతంత్రేషు కుర్యాత్। తథాచోక్తం లాజహోమం వినా యత్ర చాజ్యోపస్థవిధిర్భవేత్। బర్హిస్సమంజనం తత్ర గాంగేయస్య మతే సతీతి। తతో మధ్యమపరిధిం ప్రహృత్య దక్షిణోత్తరపరిధీ యుగపత్ప్రహరేత్ ఉత్తరపరిధ్యగ్రమంగారేష్వాపోహతి। అత్ర కారికా। ప్రహృత్య మధ్యమం పరిమితరౌ యుగపత్క్షిపేత్। ప్రహరణం ప్రక్షేపః। అగ్నౌ నిదధ్యాదిత్యర్థః। యత్ర యత్ర పరిధిసంజ్ఞా తత్ర తత్రాగ్నౌ నిక్షేపః।

శమ్యాస్తు ప్రహరణ యోగ్యా న భవంతీత్యర్థః । తతః పరిధీ నభిమంత్ర్య ఆఘారసమిధౌ ప్రహృత్య స్రుచి స్రువస్యాగ్రం నిధాయ ఆజ్యేన సంపూర్య దర్వీస్రువాభ్యాం విశ్వేభ్యో దేవేభ్యస్సంస్రావభాగేభ్య ఇదమితి సంస్రావం జుహుయాత్ । వసుభ్యో రుద్రేభ్య ఆదిత్యేభ్య ఇదమితి వా । అత్ర శ్రుతిః । వసవో వై రుద్రాస్సంస్రావభాగాః । తేషాం తద్భాగధేయం । తానేవ తేన ప్రీణాతీతి । యత్ర పరిధి ప్రహరణమస్తి తత్రైవ సంస్రావహోమః । నాన్యత్ర । తథా చోక్తం । శ్లో॥ ప్రాప్తః పరిధయో యత్ర తత్ర స్యుర్గృహ్యవాక్యతః । తత్రాభిశబ్దసామర్థ్యాత్సంస్రావో విధీయతే । శమ్యా యత్ర విధీయంతే గార్హ్యకర్మసు సూత్రతః । న తత్ర సంస్రావహోమస్త్వభిశబ్దవియోగత ఇతి । తతః అనాజ్ఞాతాది ప్రాయశ్చిత్తాహుతీర్జుహుయాదితి పూర్వః క్రమః పరిషేచనమేవాగ్నేర్నాన్యదత్రేతి కేచన । జయాదయశ్చ హోతవ్యా ఇతి కేచిత్ప్రచక్షత ఇతి । తత్ర వచనస్యోత్తరార్థం నాదరణీయం । తథా । ఆగ్నేయ్యాగ్రయణే శాన మాసి శ్రాద్ధాష్టకాసు చ । దర్వ్యంజలి సపిండానాం క్రియాసు న జయాదయ ఇతి । తత ఉత్తరపరిషేచనాది కృత్వా హోమావశిష్టచరుణా సర్పిష్మతా బ్రాహ్మణం భోజయేత్ । బ్రాహ్మణం బ్రహ్మాణమిత్యర్థః । అత్ర పూర్వరాపచితాయ వృషభం దక్షిణాం దద్యాత్ । అత్ర గృహ్యం । యోస్యాపచితస్తస్మా ఋషభం దదాతీతి । అపచితః పూజ్యః ఇత్యాగ్నేయస్థాలీపాకస్సమాప్తః.

ఔపాసన హోమః.

అథౌపాసనహోమః । అథ వేళౌపాసనారంభః స్థాలీపాకాదనంతరం । కాలానతిక్రమే సాయముపరేద్యురతిక్రమ ఇతి । అస్యార్థః కాలః ప్రదోషః తస్యౌపాసనే చోదితత్వాత్ । తథా ఆశ్వలాయనః ప్రదోషాంతో హోమస్సాయం సంగమాంతః ప్రాతరితి । ప్రదోష పరిమాణమాహ । ద్విముహూర్తస్య కాలస్య రజన్యాదౌ దినే దినే । ఖ్యాపయంతి ప్రదోషత్వం గర్గప్రభృతయస్సదా । కించ । చతస్రో ఘటికాః ప్రాహుః ప్రదోషం రజనీముఖే । గర్గప్రభృతయస్సర్వే మునీంద్రాస్తు దినే దిన ఇతి । ప్రథమముహూర్తద్వయం ముఖ్యప్రదోషః । తత్సమీపవర్తిత్వాదనంతరముహూర్తద్వయం గౌణప్రదోషః । ముఖ్యగౌణౌ చ సత్యతిక్రాంతే

స్థాలీపాకాదనంతరమౌపాసనారంభః । నిత్యహోమోపక్రమో భవేత్ । అతిక్రాంతే తు పరేద్యుస్సాయముపక్రమ ఇతి । ఏతత్ప్రదోష కాల ఏవ స్థాలీపాకానంతరం కర్తవ్యస్యౌపాసనస్య కాలనిర్ణయే నైవ స్థాలీపాకస్య ముఖ్యకాలో జ్ఞేయః । ప్రకృతమనుసరామః । పత్నీముత్తరత ఉపవేశ్య స్వయం దక్షిణత ఆసీనః ప్రాణానాయమ్య సాయమౌపాసనం తండులైర్హోష్యామీతి సంకల్పం కుర్యాత్ । శ్లో॥ రక్షాబంధనకాలే చ నిత్యౌపాసనహోమస్సదా । ఆశీర్వచనకాలే చ పత్నీయోక్త్రవిమోచనే ఏతేషూత్తరతస్తిష్ఠేద్వధూర్వరస్య తు దక్షిణ ఇతి తతోఽగ్నిమలంకృత్య పరిషిచ్య చత్వారి శృంగేత్యాదిభిరగ్నిం ధ్యాత్వా । అగ్నయే స్వాహా । అగ్నయ ఇదం । ఇతి మధ్యేఽగ్నౌ హుత్వా । అగ్నయే స్విష్టకృతే స్వాహా । అగ్నయే స్విష్టకృత ఇదం । ఇతీశానదేశే పూర్వా హుత్వా । సంసర్గే యథా న స్యాత్ తథా హస్తేన తండులైర్యవైర్వా జుహుయాత్ । సంసర్గే సతి ప్రాయశ్చిత్తం కార్యం । తథా । శ్లో॥ సంసర్గః పూర్వయాహుత్యా యది స్యాదుత్తరాహుతేః । తత్రైకాం సమిధం దద్యాద్యత్ర వేత్థ వనస్పత ఇతి । తత ఉత్తర పరిషేచనం కృత్వా । అగ్నే త్వం నో అంతమ ఇత్యాదిభిరగ్నిముపస్థాయ । స్వస్తి శ్రద్ధామిత్యాది నాగ్నిం ప్రార్థ్య నమస్కృత్య ప్రాణానాయమ్య॥ హోమసాద్గుణ్యార్థం సర్వప్రాయశ్చిత్తార్థం చ అనాజ్ఞాతత్రయ జపం కరిష్యే ఇతి సంకల్పం కుర్యాత్ । తథా చ కారికా । శ్లో॥ అనాజ్ఞాతత్రయం సర్వప్రాయశ్చిత్తార్థం జపేద్బుధః । కృతహోమసాద్గుణ్యార్థమేకవారమథాపి వేతి । గాయత్రీం వా జపేత్తావద్ధవిర్యావద్ధుతం భవేదితి । మతాంతరం । తతో బృహత్సామేతి మంత్రేణ భస్మధారణం కుర్యాత్ । తథా । సమిధ్యాత్మని వా భక్త్యా పర్వాదారోహణం భవేత్ । భస్మనో ధారణం కుర్యాత్సమారోపణపూర్వతః । తతః పశ్చాన్న కుర్వీత ధారణం నిష్ఫలం యతః । హుత్వాగ్నిం విధివద్విప్రః ప్రారతూం కుర్యాత్సమంత్రకం । పశ్చాదారోపయేద్వహ్నిమన్యథా దోషమర్హతీతి । అగ్నిధారణవిషయే కారికా । ఏవమగ్నిస్సదా ధార్యః సంపత్సు చ విపత్సు చ । వివదాదిష్వశక్తాశ్చేదన్యైర్వా కారయేద్బుధ ఇతి । ఆత్మారోపణాదివిషయే కారికా । అగ్నిం సంరక్షితుం శక్తిర్యదా పత్సు న విద్యతే । సమిధ్యాత్మని వారోప్య తత్తన్మంత్రక్రియాం బుధః । హోమకాలే తు

సంప్రాప్తె లౌకికాగ్నావినిక్షిపేదితి । పరికృతమనుసరామః । ప్రాతరౌపాసనమప్యేవంకుర్యాత్। అత్రాయంవిశేషః। ప్రాతరౌపాసనతండులైర్హోష్యామీతి సంకల్ప్య । సూర్యాయ స్వాహేతి ప్రథమామాహుతిం జుహుయాత్ । శేషంసమానం ఇత్యౌపాసనవిధిః.

అథఅన్వారంభణీయం.

అథాన్వారంభణీయేష్టిః। యదిచతుర్థహోమమధ్యే పౌర్ణమాసీం ప్రాప్నోతి తదాకేషాంచిన్మతమవలంబ్యతస్యాం పౌర్ణమాస్యామన్వారంభణీయాంకృత్వా। ప్రతిపత్స్థాలీపాకంకుర్యాత్।తథాచోక్తం। శ్లో॥ చతుర్థహోమమధ్యేతు ప్రాప్యతేయదిపూర్ణిమా। ప్రక్రమ్యయాగఃకర్తవ్యో హ్యన్వాధానపురస్సరమితి । తస్యాయం ప్రయోగః । పౌర్ణమాస్యాం ప్రాతరౌపాసనంకృత్వా పత్నీముత్తరత ఉపవిశ్య స్వయందక్షిణతఆసీనః ప్రాణానాయమ్య మమపార్వణ స్థాలీపాకప్రారంభాధికార సిద్ధ్యర్థం అన్వారంభణీయేన స్థాలీపాకేన సద్యోయక్ష్యే అత్రాగ్నిరగ్నావిష్ణూసరస్వతీసరస్వానగ్నిర్భగీచప్రధానదేవతాః స్విష్టకృదంగదేవతావ్రీహిమయశ్చరుర్ద్రవ్యమితిసంకల్ప్య । విద్యుదసీత్యపఉపస్పృశ్య ఔపాసనాగ్నౌ చరుంగ్ శ్రపయిత్వా । అభిఘార్య ప్రాచీనముదీచీనంవోద్వాస్య ప్రతిష్ఠితమభిఘార్య । అవదానపాత్రాణ్యర్థమగ్నేఃపశ్చాన్నిధాయ । అగ్నిప్రజ్వలనాద్యాజ్యభాగాంతే స్రుచాజ్యమాదాయ అగ్నయేస్వాహేతిముఖాహుతిం జుహుయాత్ । తథా । శ్లో॥ కర్మస్వోషధిమత్స్వేషు వ్రీతేషుహిచత్మ్వపి । ముఖాహుతి రవశ్యంహి సర్వాచార్యైస్సునిశ్చితేతి। గృహ్యాంతు। పార్వణేనాతోన్యాని కర్మాణి వ్యాఖ్యాతానీతి । ఆగ్నేయస్థాలీపాకానంతరఖండే లాజహోమవర్జమోషధిహవిష్కర్మాణి దర్వ్యంజలిహోమంచపార్వణవత్కుర్యాదిత్యతిదేశం ప్రధానాహుతతయోగ్ని ముఖస్విష్టకృతోర్మధ్యేంత ప్రధానే చతురవత్తమభిఘార్యహవిః ప్రత్యభిఘారయేదితి । పరికృతమనుసరామః। తతః । స్రుచాజ్యమాదాయ। సరస్వత్యైస్వాహా। సరస్వత్యాఇదం । సరస్వతేస్వాహా । సరస్వతఇదం । ఇతి ద్వేఆహుతీ హుత్వా। తతస్స్రుచ్యుపస్తీర్య చరుమధ్యాద్ద్విరవదాయ అభిఘార్య। అగ్నయేస్వాహా । అగ్నయఇదం । అగ్నావిష్ణూభ్యాగ్ స్వాహా । అగ్నా

విష్ణుభ్యామిదం। సరస్వత్యైస్వాహా। సరస్వత్యాఇదం। సరస్వతేస్వాహా। సరస్వతఇదం । అగ్నయేభగినేస్వాహా । అగ్నయేభగినఇదం । తేషాం మంత్రోక్తదేవతాః। అత్రాయంవిశేషః। బహుషుప్రధానహోమేషు అంతే ప్రత్యభిఘారణమితి । సాంప్రతికాస్తు । ప్రత్యాహుతి ప్రత్యభిఘారణంకింకుర్వంతి । తదమూలత్వాన్నాదరణీయం । ఇతి ప్రధానాహుతీర్హుత్వా మధ్యేగ్నాహుత్వా । పునస్స్రుచ్యుపస్తీర్య। ఉత్తరార్ధాత్సకృదవదాయ । ద్విరభిఘార్య నహవిః ప్రత్యభిఘారయేత్ । అగ్నయే స్విష్టకృతేస్వాహా । అగ్నయే స్విష్టకృతఇదం । ఇతీశానదేశే హుత్వా । శేషం ప్రాశ్యాచమ్య సమిత్సన్నహనే ప్రహృత్య జయాదీన్ హుత్వా। బర్హిస్సమంజనం కుర్యాత్ । అత్రపరిధిప్రహరణంనాస్తి । వ్రీతేషు శాంతిహోమేషు బిభ్రిష్టేష్టి వృషోత్సవే । చరోః ప్రధానకేచైవ శమ్యావివనసంశయఇతి । ప్రధానచరురితి స్మార్తాన్వారంభణీయా । అత్రమూలకారికాః । అగ్నిస్తథాగ్నా సహితశ్చవిష్ణుస్సరస్వతీచైవతథా సరస్వాన్। అగ్నిర్భగీ స్విష్టకృదగ్నిరేతాః క్రమేణదేవాశ్చహునేజ్జయాదీనితి । అత్ర విశేషకారికా। అనాహితాగ్నేః ప్రథమే చరావయాదేవతాస్తాః ప్రవదంతితజ్జ్ఞాః। తస్యాపికాలః కిలపౌర్ణమాస్యాం ప్రాతర్వదంత్యేవ కపర్దిశిష్యాః । ఇతి ప్రాతరిత్యనేనదివైవకుర్యాత్ । నతు రాత్రావితి సూచితం ॥

అథఅన్వాధానం.

అథాన్వాధానం। పర్వణిప్రాతరౌపాసనంకృత్వా ప్రాణానాయమ్య । మమౌపాసనసిద్ధ్యర్థం పౌర్ణమాసేనాగ్నేయేన స్థాలీపాకేనశ్వోయక్ష్యే । తత్రాగ్నిః ప్రధానదేవతా స్విష్టకృదంగదేవతా వ్రీహిమయశ్చరుద్రవ్యంఅన్యతరస్మిన్కాల ఉపవత్స్యామి బ్రహ్మచర్యం చరిష్యామీతి సంకల్ప్యవిద్యుదసీత్యపఉపస్పృశేత్। అమావాస్యాయామప్యేవమేవాన్వాధానం । తత్రామావాస్యవతి సంకల్పవిశేషః। తత స్సమారోపణంకుర్యాత్ । ఇత్యన్వాధానం.

ప్రతిపద్ధోమః.

అథ ప్రతిపద్ధోమః। ప్రతిపదిప్రాతరౌపాసనం హుత్వా ఔపాసనాగ్నౌ చరుగ్ శ్రపయిత్వా । ఆగ్నేయస్థాలీపాక వత్సర్వంకుర్యాత్।

అత్రవృషదక్షిణానాస్తి । కింతు పూర్ణపాత్రం దక్షిణా। పూర్ణపాత్ర లక్షణంతు। అష్టముష్టి భవేత్కించి త్కించిచ్చత్వారిపుష్కలం। పుష్కలాన్యేవచత్వారి పూర్ణపాత్రించదుచ్యత ఇతి । తతః వృష్టిరసీత్యప ఉపస్పృశేత్ । ఇతి ప్రతిపద్ధోమః.

అథపౌర్ణమాసీనిర్ణయః.

అథ యాగవిశేషనియత పౌర్ణమాసీ నిర్ణయః । పర్వణో యశ్చతుర్థాంశ ఆద్యాః ప్రతిపదస్త్రయః । యాగకాల స్సవిజ్ఞేయః ప్రాతరుక్తో మనీషిభిరితి । కించ । శ్లో॥ పంచదశ్యాః పరః పాదః పక్షాదేః ప్రథమాస్త్రయః కాలః పార్వణహోమస్య దథాంశః పర్వణ స్తథేతి । పక్షాంత్య ఇతియావత్। పూర్వవచనే ప్రాతరుక్త ఇత్యనేన యాగకాలస్య ప్రాతస్సద్భావో నియమ్యతే । అయంచ సంధికాలః । సామ్యవర్తి విషయః । నయష్టవ్యశ్చతుర్థాంశే యాగః ప్రతిపదః క్వచిత్ । రక్షాంసి తద్విలుంపంతి శ్రుతిరేషా సనాతనీ । సంధిత్వాద్యపరాహ్ణేస్యా ద్యాగం ప్రాతః పరేహని। కుర్వాణః ప్రతిపద్భాగే తురీయేపినదుష్యతీతి। తురీయ ఇతి చతుర్థాంశః। రాకాచానుమతిశ్చేతి పౌర్ణమాసీద్వయంవిదుః। రాకాసంపూర్ణచంద్రాస్యా త్తదూనానుమతిస్స్మృతా। పౌర్ణమాసీ దివాదృష్టశశిన్యనుమతిస్స్మృతా । రాత్రిదృష్టేపున స్తస్మిన్ సైవ రాకేతికీర్తితా । అపరాహ్ణేథవారాత్రౌ యదిపర్వసమాప్యతే। ఉపోష్యాతత్ర రాకాస్యా త్సాపూర్ణా సర్వలక్షణా । పూర్వాహ్ణేవాథ మధ్యాహ్నే యదిపర్వసమాప్యతే । ఉపోష్యానుమతిస్తత్ర సాగ్నిః పూరితలక్షణా । సద్యస్కాలవిషయెకారికా। సంధిశ్చేస్సంగవాదూర్ధ్వం ప్రాక్పర్యావర్తనాద్రవేః । సాపౌర్ణమాసీవిజ్ఞేయా సద్యస్కాలవిధౌ తిథిః । కించ। పర్వప్రతిపదోస్సంధి రర్వాగావర్తనాద్యది । తస్మిన్నహ నియష్టవ్యంనపూర్వేద్యు రుపక్రమఇతి। అనేన పూర్వేద్యురన్వాధానాదికంనకర్తవ్యమితి । సద్యస్కాల ఇత్యనేన అన్వాధాన స్థాలీపాకావపి తస్మిన్నహన్యేవకార్యా విత్యర్థః। ఏవమల్పకాలసంధౌ సద్యస్కాల పక్షస్య మధ్యాహ్నే పర్వసమాప్తౌ పూర్వేద్యు రన్వాధానాదికం । తథా ఆపస్తంబః । పౌర్ణమాస్యాంత్వన్వాధాన పరిస్తరణేపివా సద్యస్కాలాయాగం సర్వంక్రియత ఇతి । వాజసనేయినాంతు తదహరుపో

షణం । పరేద్యురిష్టిః । తథా । శ్లో॥ మధ్యందినాత్ప్రథమసీతి యస్మిన్ ప్రాక్పర్వణస్సంధిరయంతృతీయా । సాఖర్వికావాజసేయిమతాత్ తస్యా ముపోష్యాథపరేద్యురిష్టిరితి ॥ ఖర్వికాల్పకాలేత్యర్థః । అనుమతిరాకే ద్వే తృతీయా పౌర్ణమాసీఖర్వి చేతి । మతాన్యమతేనేతి యావత్ । ఇతి పౌర్ణమాసీ నిర్ణయః ॥

అథఅమావాస్యా నిర్ణయః.

అథ యాగవిషయామావాస్యా నిర్ణయః। శ్లో॥ త్రిముహూర్తా ద్వితీయాచే ప్రతిపద్యపరాహ్ణకె । అన్వాధానం చతుర్దశ్యాం పర తస్సోమదర్శనాదితి ॥ కించ । యాజసీయెహ్ని సోమశ్చే ద్వారుణ్యాం దిశిదృశ్యతే । తత్రాస్యాహుతిభిహుర్ణత్వా దండందద్యాద్ద్విజాతయె । అర్వాగస్తమయాద్యత్ర ద్వితీయాతు ప్రదృశ్యతే। తత్రయాగంనకుర్వీత హుతాదేవాః పరాఙ్ముఖాః। పర్వణోంశేతృతీయేతు కార్యాత్విష్టిర్ద్విజోత్తమైః । ద్వితీయాసహితాయస్మాదపయంత్యాశ్వలాయనా ఇతి ॥ ఇత్యమావాస్యా నిర్ణయః.

అథఅగ్నిహోత్రిక విధిః.

అస్య ప్రతిపద్ధోమస్య అగ్నిహోత్రికో వా విధిస్స్యాత్ । తస్యాయం ప్రయోగః। పర్వణి ప్రాతరౌపాసనగంహుత్వా। ప్రాణానాయమ్య పౌర్ణమాసేనాగ్నిహోత్రికవిధినాస్థాలీపాకేనయక్ష్యే ఇతిసంకల్ప్య। ప్రతిపది ప్రాతరౌపాసనానంతరం చరుగ్శ్రపయిత్వా। అగ్నింపరిస్తీర్య। దర్వ్యాజ్యస్థాల్యౌప్రోక్షణ స్రువావితి చత్వారి పాత్రాణ్యాసాద్య। పవిత్రసంస్కారాద్యాజ్య సంస్కారాంతేస్రుక్స్రువౌ సంమృజ్య। అగ్నిం పరిషిచ్య చరుణాస్రుచంపూరయిత్వా భాగత్రయంకృత్వా । అగ్నయే స్వాహేత్యేకంభాగంహుత్వా । తచ్ఛేషంబర్హిషి ఓషధీభ్యఇదం నమమేతి నిమృజ్య అగ్నయె స్విష్టకృతేస్వాహేతి ద్వితీయభాగంహుత్వా తచ్ఛేషమగ్నే దక్షిణతో భూమ్యాం పితృభ్యఇదంనమమేతి ప్రాచీనావీతీ నిమృజ్య । ఉత్తరపరిషేచనంకుర్యాత్ ॥ తృతీయభాగాత్కించి త్ప్రాశ్య ఆచమ్య పునఃప్రాశ్య ఆచమ్య ఉదగ్వృతోప్యపస్పృశ్య శేషం భక్షయిత్వా హస్తంనిర్ణేన్యాం ఆచామేత్ । అస్మిన్నర్థే కారికా । వివాహమధ్యేపిహి పౌర్ణమాస్యాముక్త ప్రకారేణ సమస్తతంత్రం ।

కృత్వా తదానీం విధిపూర్వమార్గః । కుర్యాత్పరేద్యుః ప్రతిపద్యథా వత్ । శ్లో॥ ప్రజ్వాల్యవహ్నిం పరితస్సమూహ్య పర్యుక్ష్య హస్తస్థజలేన సమ్యక్ । దర్భైః పరిస్తీర్య యథోక్తమస్య పశ్చాద్బహిః పరిస్తృణుయాత్పురాగ్రం । సంపూర్య దర్వీం హవిషా ప్రధానతః స్విష్టకృత్ప్రాశన భక్షణార్థం । నేష్టా విహోపస్తరణాభిఘారౌ । ప్రధానహోమాం తత ఏవ హుత్వా । తతో గృహీత్వా నిమృజేచ్చ లేపం బహిర్వ్యధస్విష్టకృతశ్చ హోమః । ప్రాచీనమావీత్య నిగృహ్య లేపం నిమార్జనం దక్షిణతశ్చ భూమ్యాం । ప్రాశ్యాత ఏవాచమనం పునశ్చ నిష్క్రియ శేషస్య భవేచ్చ భక్షః । లేహ్యోథ దర్వ్యాచమనం తతస్స్యాత్స ధర్మకోఽయం విధిరాగ్నిహోత్రిక ఇత్యగ్నిహోత్రిక విధానం॥

అథబిభ్రేష్టిః.

అథ బిభ్రేష్టిః । యది ప్రథమ పర్వణి గ్రహణాం మలమాసో మూఢో వా స్యాత్ తదా ప్రథమ పర్వణ్యపి ప్రతిపద్ధోమం న కుర్యాత్ । తథా॥ శ్లో॥ కృష్ణపంచదశీతుల్యా మలమాసే చ పూర్ణిమా। తస్యాం నోపక్రమం కుర్యాత్ప్రతిపత్పర్వణోరితి । అమావాస్యాయామపి । తథా చ గృహ్యపరిశిష్టే ఉపరాగోఽధిమాసో వా యది ప్రథమపర్వణి । న తత్ప్రారంభణం కుర్యాన్మౌఢ్యే వా గురుశుక్రయోరితి । ఏవమాది నిమిత్తాభావే సతి యది ప్రథమపర్వాతిపాతి యతి । తదా బిభ్రేష్టిం కుర్యాత్ । తథా॥ శ్లో॥ ఆద్యే తిపన్నే ఖలు పౌర్ణమాస్యాం బిభ్రేష్టిం దర్శనే తథా చ । పశ్చాచ్చ సంవత్సర అప్రయుక్తౌ ఆగ్రయణేష్ట్యాశ్వరదత్యయే చేతి । అథ ప్రయోగః ॥ ప్రాణానాయమ్య । మమ ప్రథమపర్వణి ప్రతిపద్ధోమాకరణ ప్రాయశ్చిత్తార్థం బిభ్రేష్టిం కరిష్యే॥ తత్రాగ్నిరింద్రస్సోమశ్చ ప్రధానదేవతాః । స్విష్టకృదంగదేవతా వ్రీహిమయశ్చరుర్ద్రవ్యమితి సంకల్ప్య । ఔపాసనాగ్నౌ చరుగ్ శ్రపయిత్వా । అగ్నింధనాద్యగ్నిముఖాంతే స్రుచ్యుపస్తీర్య పూర్వవదవదానధర్మేణావదాయ । అగ్నయే స్వాహా । అగ్నయ ఇదం । ఇంద్రాయ స్వాహా । ఇంద్రాయేదం । సోమాయ స్వాహా । సోమాయేదం । అగ్నయే స్విష్టకృతే స్వాహా । అగ్నయే స్విష్టకృత ఇదం। ఇతి చ త్రస్ర ఆహుతీర్హుత్వా సమిత్సన్నహనే చాగ్నౌ ప్రహృత్య జయాదిహుత్వా బహిస్సమంజనం కృత్వా పరిధిప్రహరణం

కృత్వా తతోన్వారంభణీయాం కృత్వా ప్రతిపది స్థాలీపాకం కుర్యాత్ । బిభ్రేష్టి మూలకారికా । ఆగ్నేయమైంద్రసౌమ్యం చ కారయేచ్చరుమీదృశం ॥ కించ। అగ్నయే చ తథేంద్రాయ సోమాయ స్విష్టకృతే తథా। జుహుయాదిధ్మతంత్రేణ బిభ్రేష్టిం జయాదికమితి ॥ శ్రుతిశ్చ । యో యజ్ఞవిభ్రష్టస్స్యాత్తస్మా ఏతామిష్టిం నిర్వపేదాగ్నేయ మష్టాకపాలమైంద్ర మేకాదశకపాలగ్ం సౌమ్యం చరుమితి । బిభ్రేష్టిం కర్తుమశక్తశ్చేత్పూర్ణాహుతిం వా కుర్యాత్ । తథా। విభ్రేష్టౌ యదా విప్రా యద్యశక్తాః కథం భవేత్ । పూర్ణాహుతిర్వా తత్స్థానే కపర్దార్యాదిభిరీరితేతి। పూర్ణాహుతిమంత్రస్తు మహాహవిర్హోతేతి తథా చ గృహ్యపరిశిష్టే। సప్తహోత్రా యజ్ఞవిభ్రష్టం యాజయేదితి ఇతి బిభ్రేష్టిః॥

ప్రకృతమనుసరామః.

అథ స్థాలీపాక ప్రభృతి త్రిరాత్రం దంపత్యోరధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణ వర్జనం చ కార్యం బ్రహ్మచర్యలక్షణం తు। శ్లో॥ స్మరణం కీర్తనం క్రీడా ప్రేక్షణం గుహ్యభాషణం । సంకల్పోఽధ్యవసాయశ్చ క్రియానిష్పత్తిరేవ చ । ఏతన్మైథునమష్టాంగం ప్రవదంతి మనీషిణః । విపరీతం బ్రహ్మచర్యమేతదష్టాంగముచ్యతే । క్షారం తు । యద్భక్ష్యమాణం వస్తు పశ్యతో లాలాజాయతే । తత్క్షారం । లవణం తు సైంధవాదితయోర్వర్జనమిత్యర్థః । అత్ర బొప్పనకారికా విశేషః । ఆచతుర్థీ ప్రతివృద్ధి నిర్దిష్టం నియతశ్చరేత్ । ఏకపాత్రే సహ వధ్వా భుంజీత చ తయా పరః । తత్పంక్త్యామథ భుంజీరన్ సువాసిన్యః కులస్త్రియః । మాతా స్వసా చోప మాతా మాతులానీ పరస్వతు గౌర్యాలక్ష్మ్యస్తథేంద్రాణ్యాశ్రితమే మంగళాయా చేతి । తథా ఏకశయ్యాసమేతౌ భవేతాం । అత్రాయమభిప్రాయః । ఆచతుర్థీహోమాద్దంపతీ ఏకస్యాం శయ్యాయాం శయీతాం । ఏకస్మిన్నాసనే ఆసీయేతాం । శయనేత్వయం విశేషః । తయోరంతరేణ న్యగ్రోధ మౌదుంబర మాశ్వత్థం ప్లాక్షం వా దండం పురుషమాత్రం గంధలిప్తం వాససా సూత్రేణ వా పరివీతం నిధాయ తస్మిన్దండే విశ్వావసుం భావయేత్ । ఉదీర్ష్వాతో విశ్వావసో నమసేడామహే త్వేతి వక్ష్యమాణ మంత్రలింగాత్ । అత్ర గృహ్యం। యదహర్భార్యామావహతే త్రిరాత్రముభయోరధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షార

లవణవర్జనం చ తయోశ్శయ్యామంతరేణ దండో గంధలిప్తో వా వస్త్రసూత్రేణ వా పరివీత స్తిష్ఠతి। తం చతుర్థ్యా మపరరాత్ర ఉత్తరాభ్యా ముత్థాప్య ప్రక్షాళ్య। నిధాయేతి। తత స్తం దండం చతుర్థ్యామపరరాత్రే ఉదీర్ష్వాతో విశ్వావసో ... పత్యాసృజ। ఉదీర్ష్వాతః ... తస్యవిద్ధి ఇతి ద్వాభ్యాం దండముత్థాప్య ప్రక్షాళ్య అన్యత్ర శుద్ధదేశే నిదధ్యాత్। ఉద్వాసయేదిత్యర్థః। అత్రాపరరాత్ర ఇతి ద్వితీయయామో గృహ్యతే। అత్ర కారికా। ఉత్థాప్య దండం వసనం ద్విజాయ దత్వా చతుర్థ్యాం నిశి పూర్వయామే। గతే వివాహాగ్ని మపాస్య వధ్వా సాకం విదధ్యా దథ హోమశేషమితి॥ కించ। చతుర్థీహోమకాలస్స్యాద్రాత్రౌ యామే గతే సతీతి శివస్వామి వచనం। బోధాయనోపి। త్రిభాగశిష్టా రాత్రిరపరరాత్రిరితి వృత్తావపి రాత్రౌ తృతీయో భాగో పరరాత్రిరితి। ప్రకృతమనుసరామః॥

శేషహోమః.

అథ శేషహోమః। వర ఉత్తరత ఆసీనః ప్రాణానాయమ్య మమ వధ్వా సహ వివాహశేషహోమం కరిష్యే। ఇతి సంకల్ప్య అగ్నిం ధనాద్యాజ్యభాగాంతే అన్వారబ్ధాయాం వధ్వాం స్రుచాజ్యమాదాయ। అగ్నే ప్రాయశ్చిత్తే త్వం దేవానాం ... కృణోమి స్వాహా। అగ్నయ ఇదం। వాయో ప్రాయశ్చిత్తే ... కృణోమి స్వాహా। వాయవ ఇదం। ఆదిత్య ప్రాయశ్చిత్తే ... కృణోమి స్వాహా। ఆదిత్యాయేదం। ప్రజాపతే ప్రాయశ్చిత్తే ... కృణోమి స్వాహా। ప్రజాపతయ ఇదం। ప్రసవశ్చోపయామశ్చ... తమేషాం జంభే దధ్మస్స్వాహా। ప్రసవాదిభ్యో దేవతాభ్య ఇదం। మధుశ్చ మాధవశ్చ... దధ్మస్స్వాహా। మధ్వాదిభ్యో దేవతాభ్య ఇదం। చిత్తం చ చిత్తిశ్చ... దధ్మస్స్వాహా। చిత్తాదిభ్యో దేవతాభ్య ఇదం। అత్రోద్దేశత్యాగకారికా। అగ్ని ర్వాయు స్తథాదిత్యః ప్రజాపతిరితి క్రమాత్। హోమే వివాహశేషస్య చత్వార్యాద్యేషు దేవతాః। ప్రసవశ్చేతి మంత్రేషు తే ప్రసవాదయః। ఇతి సప్తాజ్యాహుతీర్హుత్వా। సమిత్సన్నహనే చాగ్నౌ ప్రహృత్య జయాదిబర్హిర్విసర్జనాంతే అగ్నేః పశ్చాత్పత్నీం ప్రాఙ్ముఖీముపవేశ్య స్వయం ప్రత్యఙ్ముఖ స్తిష్ఠన్ హోమావశిష్టం స్థాలీస్థమాజ్యం హస్తేనాదాయ। భూస్స్వాహా భువస్స్వాహా సువస్స్వాహా ఓం స్వాహా॥

ఇతి చతుర్భి స్తస్యాశ్శిరసి లలాటే వా నయేత్। అత్ర కారికా। శ్లో॥ హస్తేనాదాయ సంపాత మాజ్యపాత్రాత్పృథక్ పృథక్। వ్యాహృతీభిరథోంకార సహితాభి ర్వధూశ్శిరః। లలాటం వాపి నిమృజే త్త్రివర్ణ స్వాహేతి నాన్యతః। నాన్యత ఇతి స్పృక్ స్రువసి పే.ధః। సంపాత శబ్దేన హోమావశిష్టం స్థాలీస్థమాజ్యముచ్యతే। నతు పాత్రాంతరనిహితం। తతో వధూముత్తరత ఉపవేశ్య। స్వయం దక్షిణత ఉపవిశ్య॥ అపశ్యం త్వా... ప్రజయా పుత్రకామ॥ ఇతి వధూ వరం పశ్యేత్। అపశ్యం త్వా మనసా... పుత్రకామే। ఇతి వరో వధూం దృష్ట్వా। వామకరేణ వధూం స్వాభిముఖ హృదయసమీప మాకృష్య। హోమావశిష్టం స్థాలీస్థం ఆజ్యం దక్షిణహస్తానామికాంగుష్ఠాభ్యామాదాయ। సమంజంతు ... దధాతునౌ। స్వస్య వధ్వాశ్చ హృదయదేశౌ యుగపత్సంమృజ్యాత్। హృదయానినావితి మంత్రలింగాత్। అత్ర ప్రయోగః। అంగుష్ఠేన స్వస్య హృదయదేశే అనామికయా వధ్వా హృదయదేశం చ సంమృజ్యాత్। అన్యథా యుగపత్సమంజనం న సిద్ధ్యతి। అంగుష్ఠప్రదేశినికాభ్యామితి గృహ్యభాష్యే వరదరాజేనా ప్యుక్తం। అత్ర కారికాపి। స్వదక్షిణ కరాంగుష్ఠానామికాభ్యాం చ యత్నతః। సంపాతాజ్యం సమాదాయ కించిదేవ వధూం తతః। ఆకృష్య వామహస్తేన వామస్థో హృదయే తతః। స్వపత్న్యాస్స్పర్శయేదేవం సమంజంత్వితి మంత్రత ఇతి। తతః। ప్రజాపతే తన్వం మే ... మాతరస్యామ। ఆ నః ప్రజాం జనయతు ... చతుష్పదే। తాం పూషంఛివతమా ... ప్రహరామ శేపం। ఇతి త్రి ప్రజపిత్వా। ఇమమగ్నిం సమిధ్యాత్మని వారోపయేత్। సమిధారోపణప్రకారః। అయం తే యోనిరిత్యగ్నౌ సమిధం ప్రతీక్ష్య। ఔపాసనకాలే। ఆజుహ్వాన ఉద్బుధ్యస్వేతి ద్వాభ్యాం లౌకికాగ్నా ఉపావరోహణ కృత్వా। పూర్వవదౌపాసనం కుర్యాత్। ఏవం యావజ్జీవం సాయం ప్రాతరౌపాసనం కుర్యాత్। తతో బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా కర్మణః పుణ్యాహం వాచయేత్। అత్రాపస్తంబః। శుచీన్మంత్రవతస్సర్వకృత్యేషు భోజయేదితి। అత్ర విధిరత్నకారికా। తతః ప్రజాపతే తన్వమితి త్రిః ప్రజపేదృచః। బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా తైరాశిషో వాచయే త్తత ఇతి। తతశ్శిష్టాచార ప్రసిద్ధం। మంగళాచారం కృత్వా। ఆరోహోరు... సచేతసా। ఆర్ద్రయారణ్యయా ... గచ్ఛతం। అహం

గర్భమదధాం.. పుత్రాన్ । పుత్రిణేమాకురు ... కృతద్వసూ. దశశ్యంత్వా ... దువః । ఇత్యనువాకం సమావేశనజపేత్। సమావేశనం శయనం । అనేనప్రక్రియమాణస్య మైథునస్య సమయోలక్ష్యతే। సంవేశనకాల ఇత్యర్థః । అత్రాపస్తంబః । శేషగ్ం సమావేశనజపేదితి। ఆరోహోరుమిత్యనువాక మన్యోవాజపర్ణ ఏనామభి మంత్రయేత్। పూర్వోక్తేనాయంవికల్ప్యతే। ఏవంచనత్యంహంగర్భం దధ్యామిత్యాది లింగవిరోధేపి . శ్రుతేర్బలవత్వాన్న దోషఇతి పూర్ణాశ్రమవ్యాఖ్యా। వాంఛావతోర్దంపత్యోః శేషఏవ మైథునసమయః। యదిగమనకాలఏవ గమనకామాస్స్యాత్తదా అప్రమత్తోవిష్ణుర్యోని మితిజపేత్ । తతః పూర్వంచేదారోహోరుమితి జపేత్ । ఉపాంశుపారోజపః । ఉపాంశు లక్షణంతు ప్రాతిశాఖ్యే । కరణవదశబ్దమమనః ప్రయోగఉపాంశ్వితి । అస్య సూత్రస్య వ్యాఖ్యానంలిఖ్యతే। కరణవత్ ప్రయత్నవత్। నాస్తి శబ్దధ్వనిరిత్యస్మిన్నిత్య మనఃప్రయోగం దృశముపాంశ్విత్యుపదిశ్యతే అత్రకరణవదితి తూష్ణీంభావనివృత్త్యర్థం అశబ్దమిత్యుచ్చైశ్శబ్దనిషేధార్థం। అమనఃప్రయోగమిత్యుదాత్తాదీనాం సాంకల్పికప్రయోగప్రతిషేధార్థం । ప్రకృతమనుసరామః। శనైర్బ్రూయాదిత్యర్థః। సర్వాణ్యభ్యుపగమనాని మంత్రకృతీతి బోధాయనవచనం । యచ్చాపా యచ్చాతర్వితి శానివాహః । సాంప్రతికాస్తు ప్రథమ రజోదర్శనాత్ప్రాగేవ మైథున మాచరంతి తత్రాప్యేత దేవమూలమితి మంతవ్యమితి వివాహ శేషహోమః.

అథహృదయ సంసర్గహోమః.

అథ హృదయ సంసర్గహోమ ఉచ్యతే । వివాహాదికర్తా త్రిరాత్రం బ్రహ్మచర్యంచరిత్వా చతుర్థాహని పునర్వసు నక్షత్రే ప్రాణానాయమ్య దంపత్యోః హృదయ సంసర్గహోమం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య । ఔపాసనాగ్నౌ తయోశ్చరుగ్ం శ్రపయిత్వా । అగ్నింధనాద్యగ్నిముఖాంతే । స్రుచ్యుపస్తీర్య। చరుమధ్యాద్విరవదాయ। అభిఘార్య ప్రాతరగ్నిం ప్రాతరింద్రగ్ంహవామహే ... హువేమస్వాహా । అగ్నీంద్ర మిత్రావరుణాశ్వి భగపూష బ్రహ్మణస్పతిసోమ రుద్రేభ్య ఇదం। ప్రాతర్జితం భగముగ్రం... భక్షీత్యాహస్వాహా। భగాయేదం।

భగప్రణేతర్భగసత్యరాధః ... స్యామస్వాహా । భగాయేదం । ఉతేదానీం ... స్యామస్వాహా । భగాయేదం । భగఏవ ... భవేహస్వాహా। భగవతఇదం। సమధ్వరాయ ... వహంతుస్వాహా । భగేభ్యోవాజిభ్య ఇదం। అశ్వావతీర్గోమతీర్నః ... సదానస్వాహా । వాజిభ్యఇదం । అగ్నయే స్విష్టకృతేస్వాహా। అగ్నయేస్విష్టకృతఇదం। అత్రోద్దేశత్యాగకారికాః । అగ్నిరింద్రస్తథామిత్రావరుణౌచ తథాశ్వినా। భగఃపూషా బ్రహ్మణస్పతిస్సోమోరుద్రః క్రమేణతు । ఆద్యేహృదయ సంసర్గే ద్వితీయే భగఉచ్యతే । తృతీయేపిభగఃప్రోక్తశ్చతుర్థేభగవాన్భవేత్। పంచమేతిభగఃప్రోక్త షష్ఠేవాజిగణాన్వితః । సప్తమేనిర్గణాః ప్రోక్తా ఆయుదార్అగ్నిరిష్యతఇతి । ఇతి సప్తచర్వాహుతీర్హుత్వా । జయాది బ్రహ్మవిసర్జనాంతే । ఆజ్యపూతేనహుతశేష చరుణాయథాశక్తి బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా। భుక్తవద్భిర్బ్రాహ్మణైః మయాకృత కర్మఫల సిద్ధ్యర్థం పుణ్యాహంవాచయిష్యే ఇతి సంకల్ప్య । పుణ్యాహంవాచయేత్ । అస్మిన్నర్థే కారికాః ॥ దంపత్యోశ్చిత్త సంసర్గమిచ్ఛన్నౌపాసనేతయోః । పునర్వస్వోశ్చరుంపక్త్వా తతశ్చాగ్ని ముఖాహుతిః । ప్రాతరగ్నింప్రభృతిభిస్సప్త స్విష్టకృతంతతః । జయాదిప్రతిపద్యేత సర్వమాపరిషేచనాత్ । బ్రహ్మచర్యంచరిత్వాథ హోమకార్యం తతఃపరమితి । ఇతి హృదయసంసర్గహోమః । ఇతి శ్రీ పెజలర్శింగయార్యవిరచితాయాం ప్రయోగపద్ధతౌ వివాహ తంత్రం సమాప్తమ్.

అథ వైశ్వదేవమ్.

అథ వైశ్వదేవ ముచ్యతే । వైశ్వదేవమితి కర్మ నామధేయం। విశ్వేసర్వేదేవా దేవతా అత్రేజ్యంత ఇతి కృత్వా తత్రారభేత। వైశ్వదేవం కరిష్యమాణోదివా ప్రారభేత। తథాచస్మర్యతే । గృహస్థోవైశ్వదేవాఖ్యం కర్మప్రారభతేదివా । అన్నంస్వస్యాత్మనశ్చైవ సంస్కారార్థమిహేష్యతఇతి । కాలాతిక్రమణే సర్వప్రాయశ్చిత్తం హుత్వా ప్రారభేత । యథాకాలమారబ్ధానాంచాకరణే భూర్భువస్సువరితి కర్మార్థే జుహుయాదితి వచనాత్ । స్మార్తవినాశే యద్యవిజ్ఞాతా

స్సర్వప్రాయశ్చిత్తం జుహుయాత్। అత్ర వైశ్వదేవ విశేషకాలానాహ।
శ్లో। వృద్ధావాదావుదు చాంతే దర్శేమధ్యేమహాలయే। ఆచాంతేప్యథ
కుర్వీత వైశ్వదేవం చతుర్విధమితి। శుక్లద్వితీయాయాం తస్యప్రో
పక్రమంకృత్వా దంపతీద్వాదశాహ మధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షార
లవణ వర్జనంచ కృత్వా। భర్తా చతుర్దశ్యా ముపోష్య పౌర్ణ
మాస్యాం ప్రాతరౌపాసనంకృత్వా ప్రాణానాయమ్య వైశ్వదేవంకరిష్య
మాణస్తదాజ్ఞా వైశ్వదేవ స్థాలీపాకంకరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య। ఔపాస
నాగ్నౌ చరుగ్గ్ శ్రపయిత్వా। పార్వణవదగ్నిముఖాంతే। స్రుచ్యుపస్తీ
ర్ణేత్యాదికృత్వా విశ్వేభ్యోదేవేభ్యస్స్వాహా। విశ్వేభ్యోదేవేభ్యఇదం।
అగ్నయె స్విష్టకృతెస్వాహా। అగ్నయెస్విష్టకృతఇదం। ఇతి ద్వేచరా
హుతీహుత్వా। సమిత్సన్నహనె ప్రహృత్య బర్హిస్సమంజనం పరిధి
ప్రహరణంచకృత్వా। ఉత్తరపరిషేచనాది బ్రహ్మవిసర్జనాంతం కు
ర్యాత్। అత్రజయాదయోనసంతి। ఇతి వైశ్వదేవస్థాలీపాకః। అథ
ప్రాణానాయమ్య మమపాపక్షయద్వారా అన్నసంస్కారార్థం వైశ్వ
దేవంకరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య। గృహపాకాద్ధవిష్యమాదాయ అగ్న్యావధి
శ్రిత్య, ఉద్వాస్య, అద్భిఃప్రోక్ష్య, అభిఘార్య। తదన్నం పంచధావిభజ్య,
అదితేనుమన్యస్వేత్యాదిభిరగ్నింపరిషిచ్య। ప్రథమభాగమాదాయ -
అగ్నయెస్వాహా। విశ్వేభ్యోదేవేభ్యస్స్వాహా। ధ్రువాయ భూమాయ
స్వాహా। ధ్రువక్షితయేస్వాహా। అచ్యుతక్షితయెస్వాహా। అగ్నయె
స్విష్టకృతెస్వాహా। ఏతేషాంమంత్రోక్తదేవతాః ఇతి షడన్నాహుతీ
ర్హుత్వా। హస్తేనద్వితీయభాగం వ్యంజనయుక్తమాదాయ। అగ్నే
రుత్తరతః। ఉష్ణేభస్మనిస్వాహా। అగ్నయఇదం। ఇతిహుత్వా। ఉత్తర
పరిషేచనంకృత్వా హుతభాగశేషాన్సంగృహ్య అగ్నేరదూరేపశ్చిమతో
భూమింప్రోక్ష్య। ఉపవిశ్యతత్ర। ధర్మాయస్వాహా। అధర్మాయస్వాహా।
ఇత్యుదగపవర్గంనిధాయ। తూష్ణీంసమంతం పరిషిచ్య। ధర్మాయస్వా
హేతిబలేఃపురస్తాత్। అద్భ్యస్స్వాహా। ఇతి నిధాయపరిషిచ్య తత్పు
రస్తాత్ ఓషధివనస్పతిభ్యస్స్వాహా। రక్షోదేవజనేభ్యస్స్వాహా। ఇతిదత్త్వా
పరిషిచ్య। అధర్మాయస్వాహేతి బలేరుత్తరతః ప్రాక్సంస్థాగృహ్యాభ్య
స్స్వాహా। అవసానేభ్య స్స్వాహా। అవసానపతిభ్య స్స్వాహా। సర్వ

భూతేభ్యస్స్వాహా ఇతి దత్త్వాపరిషిచ్య। అధర్మాయస్వాహేతిబలేఃపుర
స్తాత్। కామాయస్వాహా। ఇతి దత్త్వాపరిషిచ్య తత్పురస్తాత్ అంత
రిక్షాయస్వాహా। ఇతి దత్త్వాపరిషిచ్య - ఏతేషాంమంత్రోక్తదేవతాః।
తత్పురస్తాత్। యదేజతి ... యన్నామ్నెస్వాహా। వాయవఇదం। ఇతి
దత్త్వా పరిషిచ్య। అధర్మాయస్వాహేతి బలేర్దక్షిణతః। ప్రాక్సంస్థా
వ్యజనాకారేణ పృథివ్యైస్వాహా। అంతరిక్షాయస్వాహా। దివేస్వాహా।
సూర్యాయస్వాహా। చంద్రమసేస్వాహా। నక్షత్రేభ్యస్స్వాహా। ఇంద్రా
యస్వాహా। బృహస్పతయేస్వాహా। ప్రజాపతయేస్వాహా। బ్రహ్మణె
స్వాహా। ఏతేషాంమంత్రోక్తదేవతాః। ఏతేషాం సకృత్పరిషేచనం।
తేషాందక్షిణతః ప్రాచీనావీతీ। స్వధాపితృభ్యస్స్వాహా। స్వధాపితృభ్య
ఇదం. ఇతి దత్త్వాపరిషిచ్య। ప్రదక్షిణం। అప ఉపస్పృశ్య। పునరుప
వీతీ। దశానాందక్షిణతః పితృబలెరుత్తరతః నమోరుద్రాయపశుపతయె
స్వాహా। రుద్రాయపశుపతయఇదం। ఇతిదత్త్వా ప్రదక్షిణంపరిషిచ్య।
అపఉపస్పృశ్య। యేభూతాః ప్రచరంతి... పుష్టిపతిర్ధాతుస్వాహా।
భూతేభ్యఇదం। ఇత్యధర్మాయస్వాహేతి ప్రాక్సంస్థ్యంతే। తతఃపరి
షిచ్య। అత్రాయంవిశేషః। యథాంగుళ్యగ్రాణిభూమిం స్పృశంతి
తథా బలిందద్యాత్। బలిపరిషేచనాంతె బదరీఫలమాత్రం। ఏవం
బలీన్దత్త్వా గంధపుష్పాదికంసమర్పయేత్। హోమకాలె బలిప్రదాన
కాలేచ స్వహస్తం హృదినిదధ్యాత్। తథాచోక్తం। గంధపుష్పంచ
దత్త్వాథబలేరగ్నేశ్చ ధర్మవిత్। పాణినైకేనహోతవ్యం సవ్యం హృది
నిధాయచేతి। తతః ప్రాణానాయమ్య। సమస్తపాపక్షయార్థ మగ్ర
దానంకరిష్యే। ఇతిసంకల్ప్య। తృతీయభాగాదాదాయ। దదామీత్యగ్ని
వర్దతి... యజ్ఞోయజ్ఞస్యదక్షిణా। మమోపాత్తదురితక్షయాయ మేకామ
స్సమృధ్యతాం। ఇత్యుక్త్వా। అస్మైబ్రాహ్మణాయ యజ్ఞపురుషస్వరూ
పాయ ఇదమగ్రం సంప్రదదేఇతి బ్రాహ్మణాయాన్నందద్యాత్। అథేవ
యజ్ఞంకుర్వన్ప్రాణానాయమ్య దేవయజ్ఞేనయక్ష్యఇతి సంకల్ప్య। విద్యు
దసీత్యపఉపస్పృశ్య। అదితేనుమన్యస్వేత్యాదిభిరగ్నిం పరిషిచ్య।
తృతీయభాగాదాదాయ। దేవేభ్యస్స్వాహా ఇత్యగ్నౌహుత్వా। అదితే
న్వమగ్గ్స్థాః ఇత్యాదిభిరుత్తరపరిషేచనంకృత్వా। వృష్టిరసీత్యప ఉపస్పృ

శేత్ । ఇతిదేవయజ్ఞః । అథ ప్రాచీనావీతీ ప్రాణానాయమ్య । పితృ
యజ్ఞేన యక్ష్యఇతిసంకల్ప్య । విద్యుదసీత్యపఉపస్పృశ్య । చతుర్థ
భాగాదాదాయ । అగ్నేర్దక్షిణతో భూమ్యాం పితృభ్యస్స్వధాస్తు ఇతి
దత్వా అప్రదక్షిణం పరిషిచ్య । వృష్టిరసీత్యపఉపస్పృశ్య । ఉపవీతీ
ప్రాణానాయమ్య । భూతయజ్ఞేనయక్ష్యే ఇతి సంకల్ప్య । విద్యుదసీత్యప
ఉపస్పృశ్య । తృతీయభాగాదాదాయ । అగ్నేరుత్తరతో భూమౌ ।
భూతేభ్యోనమఇతిదత్వా పరిషిచ్య । వృష్టిరసీత్యప ఉపస్పృశ్య । నివీతీ
ప్రాణానాయమ్య । మనుష్యయజ్ఞేనయక్ష్యేఇతి సంకల్ప్య । విద్యుదసీత్యప
ఉపస్పృశ్య । మనుష్యేభ్యోహంతా ఇత్యతిథింభోజయేత్ । తదశక్తా
వేకస్మై బ్రాహ్మణాయ పంచమభాగందద్యాత్ । అగ్నౌవాగ్రాస
మాత్రంహుత్వా । పరిషిచ్య । వృష్టిరసీత్యపఉపస్పృశేత్ । తతస్సర్వ
భాగశేషాన్నమాదాయ, ద్వారదేశంగత్వా శ్వపతితవాయసక్రిమిభ్యః ।
శ్వానౌ శ్యామశబలౌవైవ స్వతకులోద్భవౌ । తాభ్యాంబలింప్రదా
స్యామి రక్షేతాంపథిసర్వదా । ఐంద్రవారుణవాయవ్యా యామ్యావై
నిరృతి స్తథా । వాయసాఃప్రతిగృహ్ణంతు భూమౌపిండంమయార్పితం ।
ఇతిబలిందత్వా పాదౌప్రక్షాళ్య ఆచామేత్ । ఇదం వైశ్వదేవంసాగ్నిక
ఔపాసనే కుర్యాత్ । అనగ్నికస్తులౌకికాగ్నౌకుర్యాత్ ॥ ఇతి వైశ్వదేవం॥
బ్రహ్మచారిణస్సమావృత్తా అపిలౌకికాగ్నౌస్త్రీచానుపనీతశ్చ కుర్యాదితి
కేచిత్ । తథాచోక్తం శ్లో॥ స్నాతకోబ్రహ్మచారీవా పృథక్పాకీచయో
ద్విజః । వైశ్వదేవంతుకుర్వీత స్త్రీచబాలశ్చకారయేత్ ॥ ఆశౌచాది
కాలేషు సాగ్నికోపి లౌకికాగ్నౌకుర్యాదితివదంతి । ఇదం వైశ్వదేవం
సాయంకాలేపి బ్రహ్మయజ్ఞవర్జం సర్వంపూర్వవత్కుర్యాత్ । తథా
చాశ్వలాయనః । అథ సాయంసిద్ధస్యహవిష్యంజుహుయాదితి । బోప్ప
నార్యోపి । సాయంచైవమపివా వైశ్వదేవ వైహాయసావితి । అపివేత్య
నేన సాయంకాలపక్షాంతరముక్తం । అగ్రదానం దేవయజ్ఞః పితృయజ్ఞః
భూతయజ్ఞః మనుష్యయజ్ఞః । వైశ్వదేవకర్తాదివిశేషః । వైశ్వదేవప్రధా
నాహుతీపర్యంతత్వాధర్మాయస్వాహేత్యాది సర్వంవిసృజ్య । యేభూతాః
ప్రచరంతీత్యనేనవైహాయసబలిందద్యాత్ । అతోదివానక్తంబలిమిచ్ఛంత
ఇత్యత్రప్రాతఃకాలవైశ్వదేవేదివా బలిమిచ్ఛంతఇతివదేత్ । సాయం

కాలెవైశ్వదేవేతునక్తం బలిమిచ్ఛంతఇతి । తథాచాశ్వలాయనః దివా
చరేభ్యఇతిదివా । నక్తంచరేభ్యఇతి నక్తమితి । అతో వైశ్వదేవవిశేష
మాహ, పక్వాభావే ప్రవాసేచతండులామోషధీస్తువాపయో దధిఘృతం
చాపికందమూల ఫలాదివా । యోజయేద్దేవయజ్ఞాదౌ జలంవావస్తువా
జలమితి । అనేనభోజనలోపేపి వైశ్వదేవస్యావశ్యకత్వముక్తం । పురుష
సంస్కారత్వాత్ । అన్యేత్వశనీయ సంస్కారఇతివదంతి । బలీనాముద్ధ
రణమన్యైః కారయేత్ । స్వయంనోద్ధరేత్ । అనుద్ధరణేస్వయముద్ధరణే
చ ప్రాయశ్చిత్తస్మరణాత్ । అనుద్ధృత్య బలీనశ్నన్ ప్రాణాయామాన్
షడాచరేత్ స్వయముద్ధరణేచైవ ప్రాజాపత్యంసమాచరేదితి । వైశ్వ
దేవకాలసంప్రాప్తమన్నార్థినం నపరిహరేత్ । తథా చాపస్తంబః ।
అన్నార్థినంప్రత్యాచక్షీత అభావే భూమిరుదకంతృణాని కల్యాణీవా
గితి । అతో పరాశరః । పాపోవాయదిచండాలో మాతృహాపితృహాతథా ।
వైశ్వదేవేతుసంప్రాప్తస్సోతిథిస్స్వర్గసంక్రమః । నపృచ్ఛేద్గోత్రచరణం
నస్వాధ్యాయఃకదాచన । హృదయేచార్చయేదేనం సర్వదేవమయోహిసః ।
అతిథిర్యస్యభగ్నాశో గృహాత్ ప్రతినివర్తతే । పితరస్తస్యనాశ్నంతిదశ
వర్షాణిపంచచ । కాష్ఠభారసహస్రేణ ఘృతకుంభశతేనచ । అతిథి
ర్యస్యభగ్నాశస్తస్యహోమో నిరర్థకఇతి । నృసింహపురాణే ।
అకృతే వైశ్వదేవేతు భిక్షౌభిక్షార్థమాగతే । ఉద్ధృత్య వైశ్వదేవార్థం
భిక్షాందత్వావిసర్జయేత్ । వైశ్వదేవాకృతందోషం శక్తోభిక్షుర్వ్యపో
హితుం । నహిభిక్షుకృతందోషం వైశ్వదేవం వ్యపోహితుం । ఇతి వైశ్వ
దేవస్యావశ్యకత్వమాహ । శాతాతపః । వైశ్వదేవవిహీనాయే ఆతిథ్యే
నతువర్జితాః । సర్వేతేవృషలాజ్ఞేయాః ప్రాప్తవేదా అపిద్విజాః ఇతి ।
యమోపి । అకృత్వావైశ్వదేవంతు భుంజంతేయేద్విజాధమాః । వృథా
తేనాన్నపాకేనకాకయోనింవ్రజంతితఇతి । అకృతవైశ్వదేవేపి జ్యేష్ఠే కని
ష్ఠో వైశ్వదేవమనుతిష్ఠేత । నోచేత్పూర్వదోషః ప్రసజ్యేత । తథాచాప
స్తంబః । యస్యాగ్నౌనక్రియతేయస్యచాగ్రం నదీయతే నతద్భోక్తవ్య
మితి । జుహుయాత్సర్పిషాక్తంతు తైలక్షారవివర్జితం । దధ్యాక్తం పయ
సాక్తంవా తదభావేంబునాపివేతి । అవిభక్తవిషయే విశేషస్స్మర్యతే ।
అవిభక్తేషుసంసృష్టేష్వేకేనాపి కృతంతుయత్ । తత్సర్వంవైశ్వదేవాది

సర్వేషాంఫలకృద్భవేదితి। కోద్రవంవరగంమాషమిత్యాదినాకోద్రవాదేః రహవిష్యస్యహోమోనిషిద్ధః। హోమాగ్రదానరహితం నభోక్తవ్యం కదాచనేతిస్మరణాత్ । నతద్భోక్తవ్యమితి తస్యభోజన మపినిషిద్ధం। వ్యంజనంభస్మనిహుత్వాభుంజీత। తదుక్తమాపస్తంబేన। యస్యాగ్నౌ నక్రియతేనతద్భోక్తవ్యంజనక్షారలవణహోమోవిద్యతే తథాకరాన్న సగ్ట్సృష్టస్యచాహవిష్యస్యచ హోమముదీచీన ముష్ణంభస్మాపోహ్య తస్మిన్జుహుయాద్ధుత మహుతంచాగ్నౌ భవతి స్త్రీజుహుయాన్నానుపేత ఇతి। అస్యార్థః। యస్యాన్నస్యైకదేశోగ్నౌనక్రియతే నహూయతే యస్మాద్ద్రవ్యద్ధృతాత్ప్రాగంనదీయతే। నతద్భోక్తవ్యంగుడవికుచాది సగ్ం సృష్టంనహోతవ్యం అచరాన్నంకులత్థాదిసగ్ం సృష్టం తస్యాన్నస్య హోమోవిద్యతే। నను యస్యైవభోజ్యం సముపస్థితంతస్యకథంభోజ్యం తత్రాహ। ఔపాసనాత్పచనాద్వాగ్నెరుదీచీనముష్ణం భస్మాపోహ్య తస్మిన్భస్మని వైశ్వదేవ మంత్రైర్జుహుయాత్। ఏవమహవిష్యస్యచ హోమస్తదేవంక్రియమాణంహుతంభవతి। భనార్థనివృత్తం హుతం చాగ్నౌభవతి। భస్మత్వాత్। స్త్రీచానుపసీతశ్చ భస్మన్యపిహోమం నకుర్యాదితి। అత్రాపస్తంబీయం కించిద్విశేషాంతరంలిఖ్యతే। గృహ మేధినోయదశనీయ హోమాబలయశ్చ స్వర్గపుష్టిసంయుక్తా ఇతి। అస్యాయమర్థః। గృహమేధినోయదశనీయం పక్వమన్నంతస్యైక దేశేనహోమాబలయశ్చ కర్తవ్యాః। స్వర్గశ్చపుష్టిశ్చ తేషాంఫలం ప్రాప్నోతిఇతి పెంజర్లలింగయార్యవిరచితాయాం ప్రయోగపద్ధతౌ వైశ్వ దేవ తంత్రం సమాప్తమ్.

ప్రపౌత్ర శ్లేషు దేవయంతో అచరద్వావానమోభిః పృథివీఇవశ్రై। యేషాం బ్రహ్మణ్యసమానివిప్రావివ్యగ్వియంతివనినోనశాఖాః। ఋతతీ భీమోవృషభస్తంవిమ్యయా సృగంశానోహారిణీ విచక్షణః। అసోనింసోమం సుకృతంనిపీడతి గవ్యయాత్వాగ్భవతి నిణిగ్గవ్యయా। తముష్టహాయస్వన్నమ ధన్యారో విశ్వస్యతక్షయతి క్షేమజన్య। యత్ష్వ మహేస్వామన సాయతద్రం నమోభిదేవమసుగంమవస్య। హ్యస్తేనాదాయాత్రిహోమావ శిష్టం స్థాలీస్థాజ్యం వృష్టివధ్యానయేయుః॥ అసీనస్వస్మాత్ర హోమావశిష్టంసంపాతాజ్యం తద్దశాహేస్యధానె॥ శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

గ్రంథశ్చాయం సమాప్తః.